



PASI SAUKKONEN & JUHO PELTONEN

EROJA JA YHTÄLÄISYYKSIÄ

Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla
Ulkomaista syntyperää olevien työ ja
hyvinvointi -tutkimuksen tietojen valossa

2

TUTKIMUSKATSAUKSIA 2018

Helsinki

TIEDUSTELUT
FÖRFRÅGNINGAR
INQUIRIES

Pasi Saukkonen, p. – tel. 040 334 4800
etunimi.sukunimi@hel.fi

JULKAISIJA
UTGIVARE
PUBLISHER

Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia,
kaupunkitutkimus ja -tilastot
Helsingfors stad, stadskansliet,
stadsforskning och -statistik
City of Helsinki, Executive Office,
Urban Research and Statistics

OSOITE
ADRESS
ADDRESS

PL 550, 00099 Helsingin kaupunki
(Siltasaarencatu 18-20 A)
PB 550, 00099 Helsingfors stad
(Broholmsgatan 18-20 A)
P.O.Box 550, FI-00099 City of Helsinki
Finland (Siltasaarencatu 18-20 A)

PUHELIN
TELEFON
TELEPHONE
09 310 1612

INTERNET
WWW.HEL.FI/KAUPUNKITIETO

TILAUKSET, JAKELU
BESTÄLLNINGAR, DISTRIBUTION
ORDERS, DISTRIBUTION

p. – tel. 09 310 36293
tietokeskus.tilaukset@hel.fi

Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot
Helsingfors stad, stadskansliet, stadsforskning och -statistik
City of Helsinki, Executive Office, Urban Research and Statistics

EROJA JA YHTÄLÄISYYKSIÄ

Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla
Ulkomaista syntyperää olevien työ ja
hyvinvointi -tutkimuksen tietojen valossa

PASI SAUKKONEN & JUHO PELTONEN

TUTKIMUSKATSAUKSIA
FORSKNINGSRAPPORTER
STUDY REPORTS

2018:2

KÄÄNNÖKSET
ÖVERSÄTTNING
TRANSLATIONS
Magnus Gräsbeck

KUVIOT JATAITTO
FIGURER OCH OMBRYTNING
GRAPHS AND GENERAL LAYOUT
Lotta Haglund

VERKOSSA
ISSN 2489-4133
ISBN 978-952-331-492-4

SISÄLLYS

Esipuhe	5
Förord	6
Foreword	7
Johdanto	8
Suomeen muuton syy ja maassaoloaika	11
Muuttajista suuri osa on tullut perheperusteisesti.....	12
Pääkaupunkiseudulle on tultu hyvin erilaisista olosuhteista.....	14
Osa Suomeen muuttaneista on ollut täällä jo melko kauan.....	16
Koulutus ja kielitaito	19
Koulutustaso vaihtelee korkeimmasta koulutuksesta	
lukutaidottomuuteen.....	19
Suomen tai ruotsin kielen taito kehittyy Suomessa asumisen myötä.....	21
Työvoima, työllisyys ja työttömyys	25
Pakolaistaustaiset naiset ovat usein työvoiman ulkopuolella	25
Työllisyystilanne on parempi kuin mitä rekisteritietojen perusteella	
on päätelty	28
Työttömyys on harvinaisempaa pidempään Suomessa asuneilla.....	31
Kielitaidon puute on usein syynä työttömyyteen.....	33
Sosioekonominen asema, ammatit ja tulotaso	35
Suuri osa ulkomaalaistaustaisista työllisistä on työntekijäammateissa.....	35
Ulkomaalaistaustaisia on hyvin monenlaisissa tehtävissä.....	38
Pakolaistaustaisilla on usein toimeentulovaikeuksia	40
Työsuhteen laatu, ylikoulutus ja alityöllisyys	43
Määräaikaiset ja osa-aikaiset työsuhteet ovat yleisiä	43
Ylikoulutusta ja alityöllisyyttä ilmenee paljon	45
Asema työmarkkinoilla vaihtelee maahanmuuton syyn mukaan.....	47
Terveys ja hyvinvointi	49
Ulkomaalaistaustaiset kokevat terveydentilansa usein hyväksi	49
Joillakin on terveys- ja hyvinvointiongelmia	51
Kaikkien työkyky ei enää ole parhaimmillaan	53

Luottamus, osallistuminen, oikeudenmukainen kohtelu	55
Luottamus suomalaisiin viranomaisiin on korkealla tasolla	55
Virolais- ja somalialaistaustaiset osallistuvat vähemmän kuin monet muut	56
Kokemus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta on yleisempää pääkaupunkiseudulla	59
Samastuminen ja identiteettistrategia	62
Taustamaahan samastumisessa on suurempaa vaihtelua kuin suomalaisuuteen identifioitumisessa	62
Suomen tai ruotsin kielen taito on yhteydessä identiteetin muodostamiseen	65
Päätelmät	67
Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten välillä on eroja.....	68
Ulkomaalaistaustaiset eivät ole yhtenäinen väestöryhmä	69
Kaupunkien ja seutujen välillä on eroja, mutta ne ovat ainakin toistaiseksi pieniä	70
Kuinka ulkomaalaistaustaisten kotoutumista ja elinoloja pitäisi tutkia?	71
Tiivistelmä	73
Sammandrag	74
Summary	75
Lähteet	76
LIITTEET	78
Liite 1. Tietoja UTH-tutkimuksen toteutuksesta	78
Liite 2. Ulkomaalaistaustaisten jaottelu taustamaittain eri tausta-alueisiin	80

Tämän raportin tarkoituksena on antaa yleiskuvaus ulkomaalaistaustaisten elämäntilanteesta ja hyvinvoinnista Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla. Raportissa tarkastellaan koulutusta ja kielitaitoa, työmarkkina-asemaa ja työsuhteiden laatua, sosioekonomista asemaa ja tulotasoa, terveyttä ja hyvinvointia, yhteiskunnallista osallistumista sekä identiteettiä ja samastumista suomalaisuuteen. Katsaus perustuu Tilastokeskuksen, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen sekä Työterveyslaitoksen toteuttaman Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksen pääkaupunkiseutua ja Helsinkiä koskeviin aineistoihin.

Tulokset osoittavat, että pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustainen väestö on taustoiltaan ja elämäntilanteeltaan hyvin moninainen. Myös kotoutumisen etenemisessä on ryhmien välisiä eroja. Esimerkiksi työllistyminen on edennyt eritahtisesti. Koulutustaso, maahanmuuttosyyt, maassa asuttu aika ja kielitaito ovat keskeisiä taustatekijöitä, jotka vaikuttavat kotoutumisen tahtiin. Tulokset ovat tältä osin sekä myönteisiä että huolestuttavia. Yhtäältä raportti osoittaa, että ulkomaalaistaustaiset ovat selvästi koulutetumpia, kuin mitä tutkintorekisteriin perustuvien tietojen pohjalta on aiemmin ollut tiedossa. Lähes 40 prosenttia pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista oli suorittanut korkea-asteen tutkinnon. Myös työllistyminen on rekisteritietojen perusteella oletettua parempaa. Toisaalta työllistymisessä sekä etenkin työsuhteiden laadussa (määräaikaisuus, alityöllisyys, ylikoulutus) on edelleen selkeitä eroja suomalaistaustaisiin nähden. Huolestuttavana voi myös pitää tulosta, jonka mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 asuneista ulkomaalaistaustaisista yli puolet ei samastunut suomalaisuuteen lainkaan tai samastui vain vähän. Nämä ja muut raportin tulokset ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä ja tarjoavat pohdittavaa pääkaupunkiseudun kuntien kotouttamispolitiikan ja toimenpiteiden kehittämiseksi.

Helsingissä syyskuussa 2018

Katja Vilkama
tutkimuspäällikkö

FÖRORD

Syftet med föreliggande rapport är att ge en allmänbild av invandrarnas, dvs. de invånare som har utländsk bakgrund, livssituation och välbefinnande i Helsingfors och Huvudstadsregionen. Rapporten analyserar deras utbildning och språkkunskaper, arbetsmarknadsställning och anställningsstatus, socioekonomiska ställning och inkomstnivå, hälsa och välfärd, samhälleliga deltagande samt identitet och identifiering med det finländska samhället. Översikten bygger på materialet för Huvudstadsregionen och Helsingfors från UTH, en omfattande face-to-face-enkät om arbete och välbefinnande bland personer av utländsk härkomst gjord av Statistikcentralen, Institutet för hälsa och välfärd THL och Arbetshälsoinstitutet år 2014

Rönen visar att Huvudstadsregionens invandrarbefolkning, dvs. de invånare som har utländsk bakgrund, är mycket mångskiftande beträffande bakgrund och livssituation. Även i integrationens framskridande finns skillnader mellan olika grupper. Som exempel har man fått arbete olika snabbt. Utbildningsnivå, orsakerna till invandringen, den tid man bott i landet och språkkunskaperna är centrala bakgrundsfaktorer för integrationstakten. I det avseendet är resultaten både positiva och oroande. Dels visar rapporten att invandrarna är klar mera utbildade än vad man hittills känt till på grundval av uppgifterna i Examenregistret. Nästan 40 procent av invandrarna i Huvudstadsregion hade avlagt en examen på högre nivå. Och de har också fått arbete här bättre än registeruppgifterna ger vid handen. Samtidigt finns det fortfarande klara skillnader gentemot ursprungsbefolkningen i att få arbete, och i synnerhet i anställningsstatusen (visstid, undersysselsättning, överkvalificering). Som oroväckande kan man också se rönet att över hälften av invandrarna i Huvudstadsregionen år 2014 inte identifierade sig alls eller bara lite med det finländska samhället. Dessa rön är, precis som de övriga i rapporten, samhälleligt betydelsefulla och ger en del att tänka på då det gäller att utveckla integrationspolitiken och åtgärderna i kommunerna i Huvudstadsregionen.

Helsingfors, september 2018

Katja Vilkama
forskningschef

FOREWORD

The idea of the present report is to give a general idea of the life situation and wellbeing of immigrants, i.e. foreign-origin residents, in Helsinki and the Helsinki Metropolitan Area. The report analyses their education and language skills, labour market status and employment status, socio-economic status and income level, health and welfare, social participation as well as identity and identification with the Finnish society. The overview is based on material from the Helsinki Metropolitan Area and Helsinki in the UTH, an extensive face-to-face interview survey on work and wellbeing among persons of foreign origin made by Statistics Finland, the Finnish National Institute for Health and Welfare and Finnish Institute of Occupational Health in 2014.

These findings show that the immigrant population of the Helsinki Metropolitan Area, i.e. those of foreign origin, is very varied indeed in terms of background and life situation. And in terms of the progress of integration, too, there are differences between groups. Employment, for example, is not found equally fast. Education level, reasons for migrating, the time spent in the new country and language skills are vital background factors for the pace of integration. In this respect, findings are both reassuring and worrying. On one hand, the report shows that immigrants have clearly more education than hitherto known on the basis of Statistics Finland's Register of Completed Education. Almost 40 per cent of immigrants in the Helsinki Metropolitan Area had completed a high-level education. And they have also found work here better than suggested by register data. At the same time, there are still clear differences from the indigenous population in getting a job and, especially, in employment status (fixed-term, underemployment, over-qualification). Other worrying findings include the fact that, in 2014, over half of immigrants in the Helsinki Metropolitan Area did not identify at all or just a little with Finnish society. These findings are – as indeed the other findings of the report – significant in a society sense and call for reflection when developing integration policy and measures in the municipalities of the Helsinki Metropolitan Area.

Helsinki, September 2018

Katja Vilkama
Research Director

JOHDANTO

Kolmisenkymmentä vuotta sitten Suomesta tuli lopullisesti maahanmuuttomaa. Suomeen on toki muutettu aikaisemminkin, mutta kylmän sodan päättymisen, Neuvostoliiton hajoamisen ja Suomen Euroopan unioniin liittymisen seurauksena kansainvälinen muuttoliike ulottui Suomeen aikaisempaa paljon laajemmin ja monipuolisemmin. Tämän seurauksena Suomeen on syntynyt laaja ja monimuotoinen maahanmuuttajaväestö. Yhä enemmän on myös sellaisia Suomessa syntyneitä henkilöitä, joiden vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla.

Suomessa pyritään edistämään maahamme muuttaneiden kotoutumista eli osallistumista työmarkkinoille ja muihin yhteiskunnan toimintoihin sekä muuta oman paikkansa löytämistä ja yhdenvertaisuuden toteutumista (ks. esim. Saukkonen 2016a). Tämän vuoksi on myös tärkeää seurata, kuinka maahanmuuttajien kotoutuminen käytännössä tapahtuu. Viime aikoina on myös kasvanut tietoisuus siitä, että Suomessa syntyneen niin sanotun toisen sukupolven elämäntilannetta on syytä seurata. Maahanmuuttajista ja laajemmin ulkomaalaistaustaisista onkin kerätty tietoja monesta eri lähteestä ja niitä on analysoitu eri menetelmiä hyväksi käyttäen (ks. esim. Martikainen, Saukkonen & Säävälä 2013).

Tietopohjan vankistamiseksi Tilastokeskus, Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) sekä Työterveyslaitos toteuttivat jokin aika sitten yhdessä tutkimuksen, jonka tarkoituksena oli kuvata vuonna 2014 Suomessa vakituisesti asuvaa 15–64-vuotiaasta ulkomaalaistaustaista väestöä etenkin työn, koulutuksen, terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmista. Kyseessä on tähän asti laajin Suomessa tehty tämän aihepiirin ja kohderyhmän väestötutkimus.

Tämä Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus (jäljempänä UTH-tutkimus) tuotti paljon arvokasta tietoa, jota ei aikaisemmin ole ollut tässä laajuudessa saatavilla. Vaikka Suomessa voidaan hyödyntää paljon erilaisista rekistereistä saatavaa tietoa, monia ulkomaalaistaustaisten elämäntilannetta, elintapoja tai elinoloja koskevia tietoja ei voi saada muuten kuin kysely- tai haastattelumenetelmiä hyödyntämällä. Useimmista aikaisemmin toteutetuista tutkimuksista ei ole toteutuksen rajallisuuden vuoksi kuitenkaan voitu tehdä koko perusjoukkoa koskevia päätelmiä.¹

Lisäksi UTH-tutkimus tarjosi tarkempaa tai luotettavampaa tietoa joistain sellaisista maahanmuuttoon, kotoutumiseen, elinoloihin tai elämäntilanteeseen liittyvistä asioista, joiden osalta käytettävissä oleva rekisteritieto on ollut tavalla tai toisella puutteellinen. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaisten koulutustason osalta valtakunnallinen tutkintorekisteri on sisältänyt ainoastaan osan Suomeen muuttaneiden suorittamista tutkinnoista. Ennen UTH-tutkimusta ei ole myöskään ollut kunnolla käytössä tietoja Suomeen muuttaneiden maahanmuuton syystä tai perusteesta tai maahanmuuttajien suomen tai ruotsin kielen taidosta.

UTH-tutkimuksen tulokset perustuvat kahden haastattelututkimuksen aineistoihin. Varsinainen UTH-aineisto koostuu 3 262 Suomessa vuonna 2014 pysyvästi asuneen 15–64-vuotiaan ulkomaalaistaustaisen henkilön käyntihaastattelusta. Tämän lisäksi työvoimatutkimuksen yhdistelmäaineisto koostuu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen vuoden 2014 puhelinhaastatteluaineistosta ja edellä mainitusta varsinaisesta UTH-aineis-

1 Kattavin tällainen tutkimus on toistaiseksi ollut Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimus (Maamu), jossa selvitettiin työikäisten venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisten maahanmuuttajien terveyttä, hyvinvointia ja palveluiden käyttöä sekä elinoloja Suomessa. Tutkimus toteutettiin vuosina 2010–2012 Helsingissä, Espoossa, Vantaalla, Turussa, Tampereella ja Vaasassa. Ks. tarkemmin Castaneda ym. 2012.

tosta.² Työvoimatutkimuksen aineistossa oli 747 ulkomaalaistaustaista henkilöä, joten yhdistelmäaineistossa on kaikkiaan 4 009 ulkomaalaistaustaista henkilöä. Verrokkiryhminä käytettävien suomalaistaustaisten tai koko väestön tiedot on saatu joko kyseisestä työvoimatutkimuksesta tai terveyden ja hyvinvoinnin osalta THL:n Alueellinen terveys- ja hyvinvointi -tutkimuksesta (jäljempänä ATH-tutkimus). UTH-tutkimuksen toteutus on kuvattu tarkemmin liitteessä 1.

UTH-tutkimuksen tuloksista on toistaiseksi julkaistu erillisiä artikkeleita sekä keskeisiä tuloksia maahanmuuton syiden, koulutuksen ja kielitaidon, työllisyyden sekä terveyden ja hyvinvoinnin osalta kokoava artikkelikokoelma (Nieminen, Sutela & Hannula 2015). Näissä tarkasteluissa perspektiivi on ollut kansallisen tason analyysissä eli kohteena ovat olleet Suomessa asuvat ulkomaalaistaustaiset ja verrokkiryhmänä joko kaikki suomalais-taustaiset tai Suomen koko väestö.

Tutkimukseen osallistui kuitenkin myös 1 413 vastaajaa pääkaupunkiseudulta ja 766 vastaajaa Helsingistä, ja tämä mahdollistaa tutkimuksen tulosten tarkastelun myös Helsingin ja laajemmin pääkaupunkiseudun suurten kaupunkien eli Helsingin, Espoon ja Vantaan osalta.³ Noin puolet Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä asuu pääkaupunkiseudulla, ja tällä seudulla ulkomaalaistaustaiset muodostavat jo melko suuren osan seudun väestöstä. Näin ollen maahanmuuttajien ja heidän lastensa elinolojen tarkastelu kohdennetusti tällä seudulla ja sen kaupungeissa on tarpeen luotettavan kunta- ja seututasoisen tilannekuvan muodostamiseksi ja toimenpiteiden tarpeen arvioimiseksi. Tästä syystä Helsingin kaupunki hankki UTH-aineiston tarkempaa kaupunki- ja seutukohtaista analyysia varten.

Tämän raportin tarkoituksena on antaa UTH-tutkimuksen tuottamaan aineistoon perustuva yleiskuvaus ulkomaalaistaustaisten kotoutumisesta, hyvinvoinnista ja muusta elämäntilanteesta Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla. Kotoutuminen määritellään Suomen lainsäädännössä (2010/1386) siten, että kyseessä on maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteinen kehitys, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen.

Tässä yhteydessä kotoutuminen nähdään moniulotteisena ”oman paikkansa löytäminen”, jonka ulottuvuuksia ovat rakenteellinen, kulttuurinen, vuorovaikutuksellinen ja identtifoiva kotoutuminen (ks. tarkemmin Saukkonen 2016a). Rakenteellisen kotoutumisen tärkeä osa-alue on sijoittuminen työmarkkinoille, mutta siihen sisältyvät myös esimerkiksi osallistuminen koulutukseen ja suoritettavat tutkinnot, asumisen olosuhteet, tulotaso sekä terveys ja hyvinvointi. Kulttuurisessa kotoutumisessa olennaista on asuinmaan kielen (tai kielten) hallinta sekä laajemmin yhteiskunnan kulttuuristen pelisääntöjen hallinta. Vuorovaikutuksellisessa kotoutumisessa kyse on esimerkiksi suhteiden ja luottamuksen rakentumisesta asuinmaan ihmisiin ja instituutioihin ja identtifoivassa kotoutumisessa puolestaan samastumisesta asuinmaahan ja sen kulttuuriin.

Ulkomaalaistaustaisella henkilöllä tarkoitettiin UTH-tutkimuksessa Tilastokeskuksen syntyperämääritelmän mukaisesti henkilöä, jonka molemmat vanhemmat (tai ainoa tiedossa oleva vanhempi) ovat syntyneet ulkomailla. Osa ulkomaalaistaustaisista on itse syntynyt ulkomailla, osa Suomessa. Ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia kutsutaan tässä raportissa myös maahanmuuttajiksi, ja Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista käytetään myös toisen sukupolven käsitettä. Tutkimuksen pääasiallisena verrokkiryhmänä olivat suomalaistaustaiset eli henkilöt, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa. Suomalaistaustaisia kutsutaan raportissa myös kantaväestöksi. Verrokkiryhmä on joissain tapauksissa koko väestö, ja näissä asiakohdissa on tärkeätä huo-

2 Näitä molempia kutsutaan raportissa selvyiden vuoksi UTH-aineistoksi.

3 Pääkaupunkiseutu tarkoittaa tässä raportissa Helsinkiä, Espoota ja Vantaata.

mioida etenkin pääkaupunkiseudun osalta, että koko väestö sisältää myös ulkomaalais-taustaisia henkilöitä.

UTH-tutkimuksen kysymyspatteristo on hyvin laaja, eikä kaikkien kysymysten osalta tuloksia ole mielekästä analysoida tässä yhteydessä. Tässä raportissa keskitytään etenkin niihin tietoihin, joista on toistaiseksi ollut muuten vaikea saada tietoa tai joiden osalta rekisteripohjaiset tiedot ovat olleet puutteellisia. Lisäksi analysoidaan joitain ulkomaalais-taustaisten kotoutumisen ja yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta alan kirjallisuuden perusteella tärkeimmiksi katsottuja asioita. Taustamuuttujina käytetään usein koulutus-tasoa, Suomeen muuton perustetta tai suomen tai ruotsin kielen taitoa, koska näitä alan kirjallisuudessa usein olennaisina pidettyjä taustatietoja ei ole yleensä voitu hyödyntää rekisteripohjaisessa tarkastelussa. (Ks. esim. Martikainen, Saukkonen & Säävälä 2013; Martiniello & Rath 2014; OECD ja Euroopan unioni 2015.)

Raportin erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat Helsingissä asuvat ulkomaalaistaustaiset ja heidän tilanteensa verrattuna kaupungin suomalaistaustaisiin. Helsinkiä verrataan mahdollisuuksien mukaan pääkaupunkiseudun muihin suuriin kaupunkeihin ja pääkau-punkiseutua puolestaan muuhun Suomeen. Käytännössä tämän raportin monissa tar-kasteluissa ulkomaalaistaustaisten kotoutumista, elinoloja ja elämäntilannetta kuvataan kuitenkin pääkaupunkiseudun tasolla, koska vastanneiden määrä ei aina riitä luotettavien tilastollisten analyysien tekemiseen kuntatasolla.

UTH-tutkimuksen tuottamat luvut ovat niin sanottuja estimaatteja eli matemaattisel-la estimointimenettelyllä otoshavaintoja käyttäen saatuja arvioita perusjoukon eli vuon-na 2014 Suomessa vakituisesti asuneiden 15–64-vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten omi-naisuuksista. Raportin kuvioissa ja taulukoissa ikärajaus on 15–64-vuotiaat, ellei erikseen muuta mainita. Taulukoissa ja kuvioissa suluissa oleva tieto tarkoittaa sitä, että tieto on pienen havaintomäärän vuoksi epäluotettava. Väestöosuuksille on laskettu 95 % luotta-musvälit otanta-asetelma huomioiden.

Raportti alkaa Suomen ja pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisia koskevien eräiden perustietojen esittelyllä, joista tärkeimpiä ovat Suomeen muuton syy ja Suomessa asumi-sen kesto. Tämän jälkeen tarkastellaan rakenteellisen kotoutumisen ulottuvuuksista ul-komaalaistaustaisten tutkintorakenteeseen sekä kulttuurisen kotoutumisen osa-alueista suomen ja ruotsin kielen taitoon liittyviä kysymyksiä. Suuri osa raportista tarkastelee ra-kenteellista osallistumista eri näkökulmista käsin. Ulkomaalaisten asemaa työmarkkinoil-la analysoidaan kolmessa luvussa. Ensiksi yleisesti kuulumista työvoimaan, työllisyyttä ja työttömyyttä, toiseksi sosioekonomista asemaa, ammatteja ja ansiotuloja ja kolmanneksi työsuhteen laatua sekä alityöllisyyttä ja ylikoulutusta. Eräitä terveyttä ja hyvinvointia kos-kevia UTH-tutkimuksen kysymyksiä eli koettua terveydentilaa, terveys- ja hyvinvointion-gelmia sekä käsitystä omasta työkyvystä tarkastellaan omassa luvussaan. Vuorovaikutuk-sellisen kotoutumisen alueelta analysoidaan UTH-tutkimuksen tuottamia luottamukseen, osallistumiseen ja oikeudenmukaiseen kohteluun liittyviä vastauksia. Viimeisessä analy-y-siluvussa kohteena on identifikaatiokotoutumisen keskeinen kysymys eli samastuminen suomalaisuuteen ja ulkomaalaistaustaisen taustamaahan.

Raportin päätelmissä kootaan yhteen keskeiset havainnot koskien pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisia ja suomalaistaustaisia, ulkomaalaistaustaisten sisäisiä eroja, pää-kaupunkiseudun ja muun Suomen välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä sekä Helsingin, Espoon ja Vantaan välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Päätelmiin on sisällytetty jonkin verran pohdintaa havaintojen kotouttamispoliittisista merkityksistä: minkälaisiin toimenpiteisiin tulokset mahdollisesti antavat aihetta? Päätelmien lopuksi on esitetty joitain ajatuksia UTH-tutki-muksen tuottaman aineiston hyödyllisyydestä kaupunki- ja seututasoisen ulkomaalais-taustaisten elinoloja ja elämäntilannetta koskevan kokonaiskuvan rakentamisen kannalta.

SUOMEEN MUUTON SYY JA MAASSAOLOAIKA

Suomessa asui vuonna 2014 väestörekisteritietojen mukaan vakinaisesti noin 241 000 iältään 15–64-vuotiasta ulkomaalaistaustaista henkilöä. Kuten taulukon 1 oikeanpuoleisesta sarakkeesta ilmenee, UTH-tutkimuksen tuottama estimaatti koko maan ulkomaalaistaustaisista on hieman pienempi eli 239 000. Näin kuuluukin olla, koska väestörekisteriin sisältyy myös henkilöitä, jotka ovat muuttaneet pois Suomesta tekemättä tästä asianmukaista ilmoitusta.⁴ Tämä väestötietojärjestelmään sisältyvä ylipeitto on syytä huomioda monissa rekisteripohjaisissa ulkomaalaistaustaisten elinolojen ja elämäntilanteen tarkasteluissa.⁵

Pääkaupunkiseudulla asui noin puolet koko maan ulkomaalaistaustaisista, ja pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista puolestaan hieman yli puolet Helsingissä, mikä vastaa myös väestörekisterin tietoja. Espoo ja Vantaa ovat ulkomaalaistaustaisen väestön osalta melko samankokoisia. Samasta taulukosta ilmenee myös, että tutkimuksen kohde-ryhmään kuuluvia Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia eli maahanmuuton toista sukupolvea oli vuonna 2014 varsin vähän. UTH-aineiston ulkomaalaistaustaisia koskevat tiedot sisältävät siten käytännössä tietoja lähinnä vain ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista eli maahanmuuttajista, vaikka vastaajien joukossa jonkin verran Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia onkin.

Taulukko 1. Maahanmuuttajien Suomeen muuton tärkein syy ja Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset vuonna 2014, henkeä. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

Asuinalue	Työ	Perhesyyt tai avio- liitto	Opiskelu	Pakolaisuus, turvapaikan haku	Muu syy	Syntynyt Suomessa	Yhteensä (pl. tunte- maton)
Helsinki	11 000	33 000	7 000	6 000	3 000	3 000	63 000
Espoo	6 000	12 000	4 000	2 000	2 000	(1 000)	28 000
Vantaa	5 000	13 000	(1 000)	(2 000)	(1 000)	(2 000)	24 000
Pääkaupunki- seutu	22 000	57 000	12 000	10 000	7 000	6 000	115 000
Muu Suomi	19 000	66 000	11 000	14 000	10 000	4 000	125 000
Koko maa	41 000	123 000	23 000	24 000	17 000	10 000	239 000

4 UTH-tutkimuksessa on myös painotettu vuoden 2014 puolivälin tilannetta, kun taas väestötilastoissa kuvataan vuoden viimeisen päivän tilannetta.

5 Samalla on hyvä muistaa, että maassamme asuu myös ihmisiä, jotka eivät sisälly väestörekisteristä muodostettuihin tietoihin.

Muuttajista suuri osa on tullut perheperusteisesti

Taulukosta 1 ilmenevät myös ulkomaalaistaustaisten tärkeimmät syyt maahanmuutolle Suomeen absoluuttisina lukuina. Tätä tietoa on toistaiseksi ollut vaikea saada tilastollisesti esille kaikkien ulkomaalaistaustaisten osalta. Maahanmuuttoviraston oleskelulupatilastojen perusteella on kuitenkin voitu päätellä, että perheperusteinen muutto on ollut tärkein yksittäinen Suomeen muuton syy tai oleskeluluvan saamisen peruste.⁶ Myös kansainvälisessä muuttoliikekirjallisuudessa tuodaan usein esille, että suuri osa ylirajaisesta muutosta tapahtuu perheiden perustamisen tai yhdistämisen merkeissä.

UTH-tutkimus vahvistaa tätä käsitystä. Kaikista ulkomaalaistaustaisista yli puolet oli muuttanut Suomeen perhesyistä. Pääkaupunkiseudulla prosenttiosuus oli 53 prosenttia vuonna 2014, hieman alempi kuin seudun ulkopuolella (taulukko 2). Pääkaupunkiseudun sisällä perheperusteisesti muuttaneiden prosenttiosuus oli korkein Vantaalla ja matalin Espoossa. Kyse on usein suomalaistaustaisen kanssa perheen muodostaneista henkilöistä, mutta perhesyistä muuttaneista moni on myös tullut Suomeen lapsena perheensä mukana ja kuului tutkimuksen suorittamisen hetkellä ikänsä puolesta tutkimuksen otokseen (Sutela & Larja 2015a, 16).

Työ on ollut toiseksi yleisin maahanmuuton syy, ja työperusteisesti muuttaneiden osuus on puolestaan korkeampi pääkaupunkiseudulla kuin muualla Suomessa. Heidän osuutensa maahanmuuttajista oli Helsingissä vuonna 2014 jonkin verran alempi kuin muualla pääkaupunkiseudulla. Opiskelijana Suomeen muuttaneiden osuus on puolestaan korkeampi Helsingissä ja etenkin Espoossa kuin Vantaalla, joskin tältä osin tiedot ovat pienten vastaajamäärien vuoksi osin epäluotettavia. Kaikista Suomen työperusteisista ulkomaalaistaustaisista Suomeen muuttajista reilu neljännes asui vuonna 2014 Helsingissä, ja noin 30 prosenttia opiskelutaustaisista (taulukko 3).

Noin joka kymmenes Suomeen muuttanut on UTH-aineiston perusteella tullut Suomeen pakolaisena tai turvapaikanhakijana, mutta myös osa perheperusteisesti muuttaneiden perheenjäsenistä on saanut oleskeluluvan kansainvälisen suojelun perusteella. Pakolaistaustaisten osuus ulkomaalaistaustaisista oli vuonna 2014 pääkaupunkiseudulla alempi kuin seudun ulkopuolisessa Suomessa. Pääkaupunkiseudun kaupunkien välillä ei tästä näkökulmasta katsottuna ole suuria eroja. Suomen pakolaistaustaisista asui tämän aineiston perusteella noin neljännes Helsingissä.

UTH-tutkimuksessa ei valitettavasti ollut mahdollisuutta valita paluumuuttoa Venäjältä tai muualta entisen Neuvostoliiton alueelta yhtenä maahanmuuton perusteena. On oletettavaa, että näistä inkerinsuomalaisista ja muista kansallisuudeltaan suomalaisista moni on valinnut vastausvaihtoehdon ”muu syy” (Sutela & Larja 2015a, 17). ”Muun syyn” valinneiden osuudet vaihtelevat viiden ja kymmenen prosentin välillä. Prosenttiosuus oli vuonna 2014 pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa vähän korkeampi kuin pääkaupunkiseudulla keskimäärin.

6 Ks. tarkemmin Maahanmuuttoviraston kotisivuilta, <http://tilastot.migri.fi/#applications/21205/59?start=540>

Taulukko 2. Maahanmuuttajien Suomeen muuton tärkein syy vuonna 2014, % alueen maahanmuuttajista. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

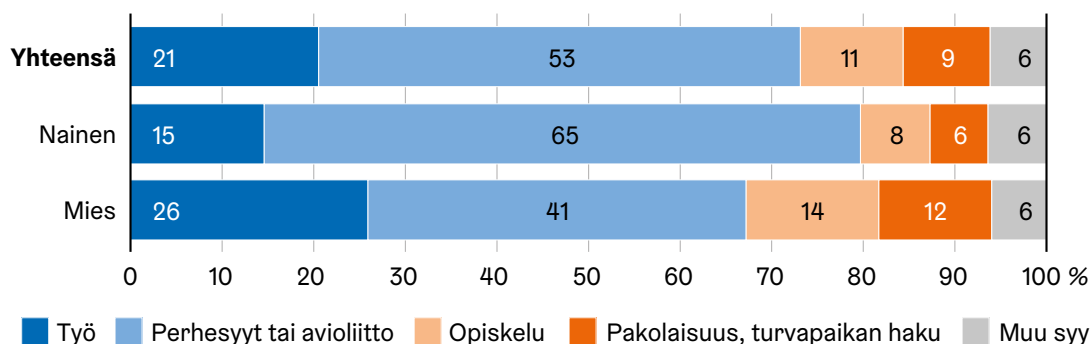
Asuinalue	Työ	Perhesyyt tai avioliitto	Opiskelu	Pakolaisuus, turvapaikan haku	Muu syy	Yhteensä (pl. Suomessa syntyneet ja tuntematon)
Helsinki	19	54	12	10	5	100
Espoo	22	45	15	9	9	100
Vantaa	23	58	(5)	(8)	(6)	100
Pääkaupunki-seutu	21	53	11	10	6	100
Muu Suomi	16	55	9	12	9	100
Koko maa	18	54	10	11	8	100

Taulukko 3. Maahanmuuttajien Suomeen muuton tärkein syy vuonna 2014, % muuttoperusteesta. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

Asuinalue	Työ	Perhesyyt tai avioliitto	Opiskelu	Pakolaisuus, turvapaikan haku	Muu syy	Yhteensä (pl. Suomessa syntyneet ja tuntematon)
Helsinki	28	27	30	26	19	26
Espoo	14	10	17	10	13	12
Vantaa	12	10	(5)	(7)	(7)	10
Pääkaupunki-seutu	54	47	52	43	39	48
Muu Suomi	46	54	48	57	61	53
Koko maa	100	100	100	100	100	100

Maahanmuuttajien tärkein syy tulla Suomeen vaihtelee sukupuolen mukaan. Miehet ovat muuttaneet kaksi kertaa naisia useammin työn perusteella tai opiskelujen vuoksi, ja miehiä on myös pakolaisina tai turvapaikanhakijoina tulleiden joukossa naisia enemmän. Perhesyistä muuttaneissa on sen sijaan ollut enemmän naisia kuin miehiä. (Sutela & Larja 2015a, 17.) Pääkaupunkiseudun maahanmuuttajanaيسista vuonna 2014 lähes kaksi kolmasosaa oli muuttanut perheperusteisesti, kun taas miehillä vastaava osuus oli 41 % (kuvio 1). Vastaavasti työ-, opiskelu- ja pakolaisperusteinen muutto oli myös pääkaupunkiseudun Suomeen muuttaneilla miehillä yleisempää kuin alueen maahanmuuttajanaيسilla.

Kuvio 1. Maahanmuuton tärkein syy pääkaupunkiseudulla sukupuolen mukaan vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Edellä on tarkasteltu vain UTH-tutkimuksen tuottamia tietoja Suomeen muuton tärkeimmästä syystä. Monilla henkilöillä muuttoon on vaikuttanut kuitenkin useampi kuin vain yksi syy. Koko Suomen tasolla perhesyyt ovat vaikuttaneet 125 000 ulkomaalaistaustaisen henkilön Suomeen muuttoon, kun myös toiseksi ja kolmanneksi tärkeimmät syyt otetaan huomioon. Myös työperusteisesti ja pakolaisperusteisesti muuttaneiden määrät kasvavat hieman, kun kaikki mainitut muuttoperusteet otetaan huomioon. (Sutela & Larja 2015a, 17.)

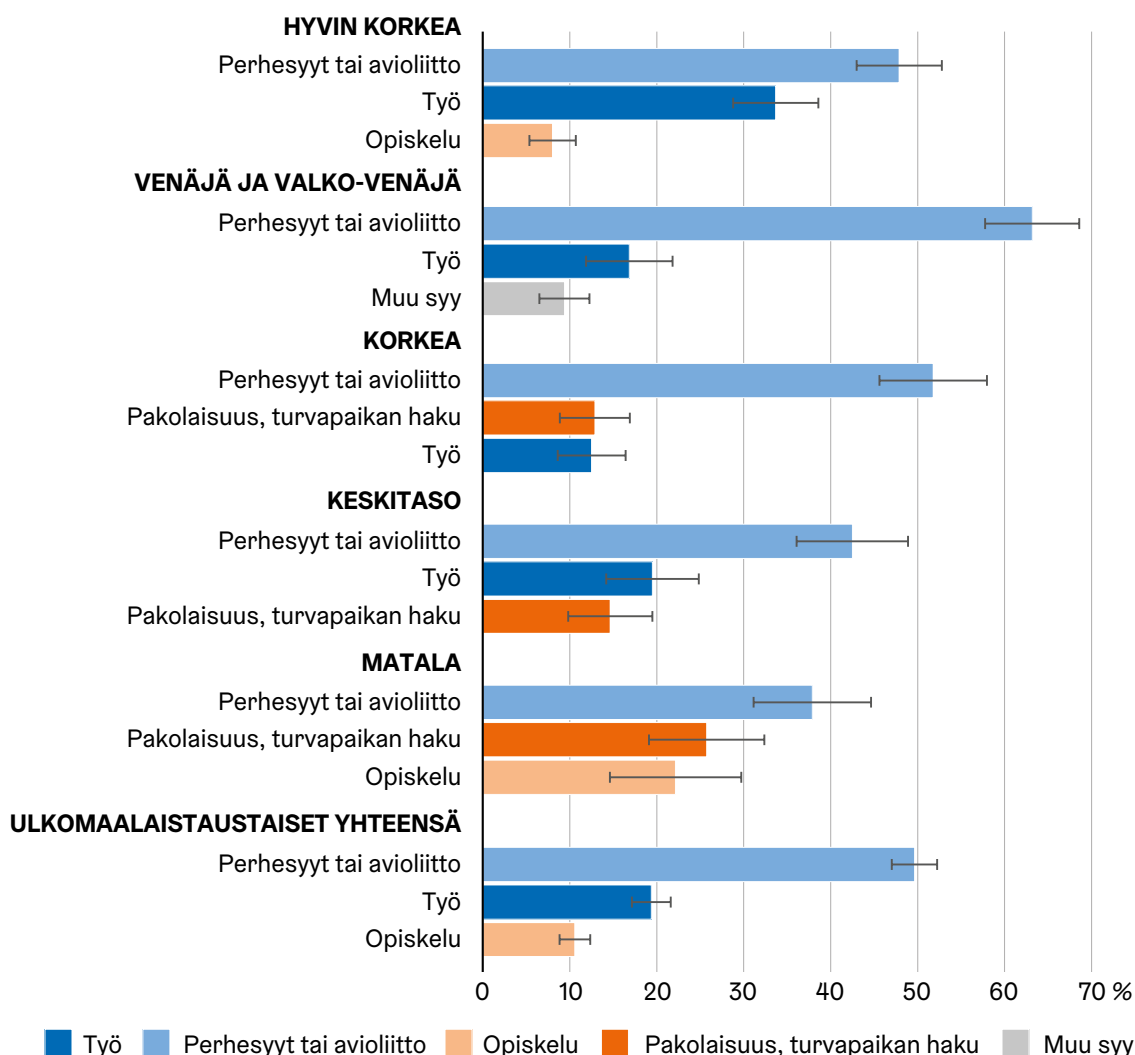
Pääkaupunkiseudulle on tultu hyvin erilaisista olosuhteista

Suomeen on muutettu useista eri maista, ja maat on puolestaan luokiteltavissa Yhdistyneiden kansakuntien inhimillisen kehityksen indeksin (Human Development Index, HDI) mukaan. Tämä indeksi on Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelman UNDP:n luoma mittari, joka koostuu odotettavissa olevasta elinajasta, koulutuksesta ja elintasosta.⁷ Sen avulla pyritään kuvaamaan eri maiden asukkailleen tarjoamaa elämänlaatua. Tarkastelussa maat on jaettu inhimillisen kehityksen indeksin mukaan neljään luokkaan välillä hyvin korkea HDI – matala HDI. Tästä poiketen Venäjältä ja Valko-Venäjältä on luotu oma ryhmänsä Suomessa asuvien venäläis- tai neuvostoliittolaistaustaisten suuren määrän vuoksi. Molemmat maat kuuluivat vuoden 2014 HDI-tarkastelussa korkean HDI-tason maihin.

Kuten kuviosta 2 pääkaupunkiseudun osalta ilmenee, kaikissa maaryhmissä perhesyyt muodostivat vuonna 2014 suurimman osuuden, joskin suhteellinen osuus on suurin venäläis- tai valkovenäläistaustaisilla ja pienin matalan HDI-indeksin maista tulleilla. Viimeksi mainittujen joukossa pakolaisperusteisuus on odotetusti korkeampi kuin muissa maaryhmissä, vaikka kansainvälisen suojelun vuoksi Suomeen jääneiden joukossa on ihmisiä myös kehittyneemmistä maista. Työ- ja opiskeluperusteinen muutto korostuvat niiden keskuudessa, jotka ovat tulleet Suomeen muista hyvin korkean HDI-indeksin maista. Opiskelijoiden osuus on kuitenkin melko suuri myös köyhimmistä maista tulleiden joukossa.

7 Ks. tarkemmin Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelman UNDP:n kotisivulta, <http://hdr.undp.org/>

Kuvio 2. Maahanmuuton tärkein syy pääkaupunkiseudulla HDI-indeksin mukaan jaoteltuna vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

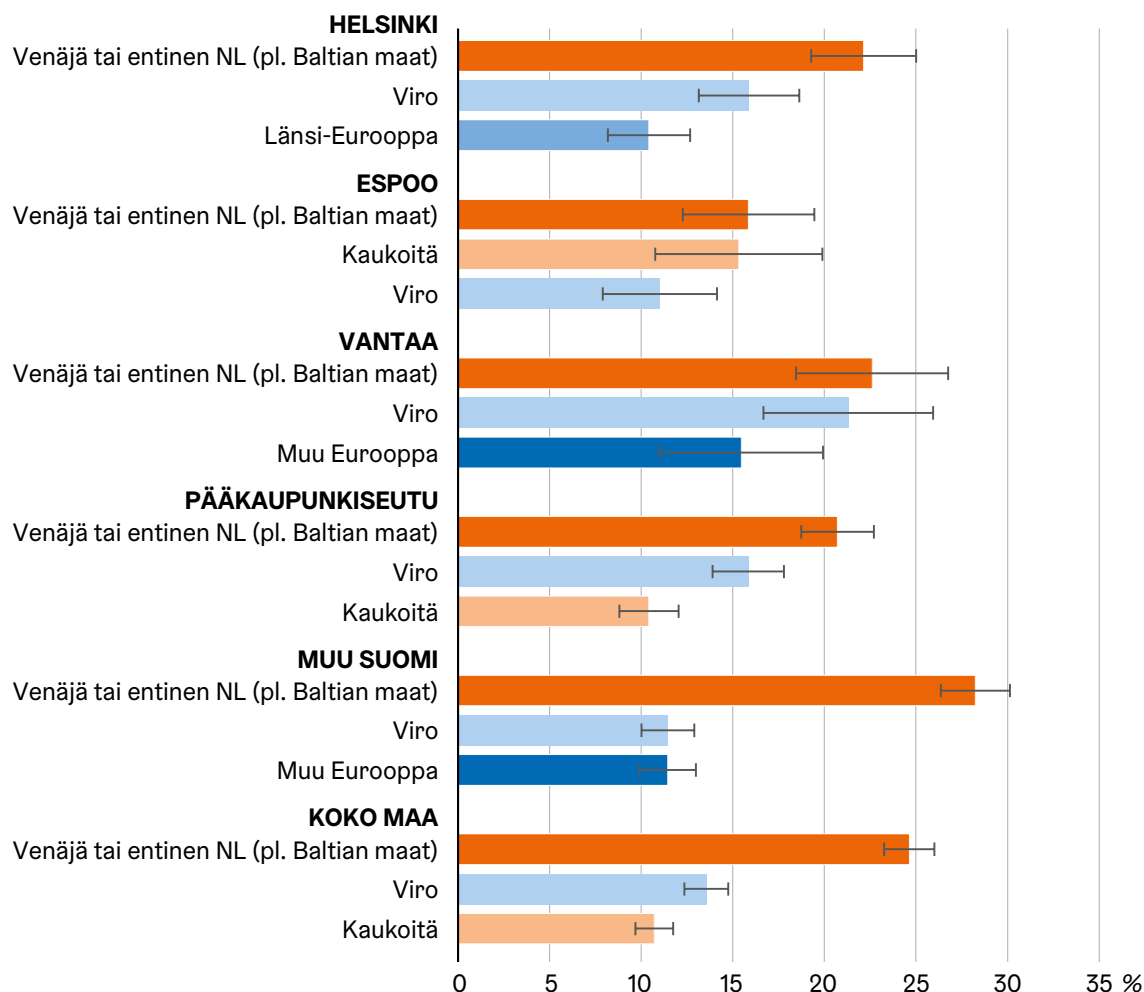


Yhdenmukaisesti virallisten väestötilastojen kanssa ne henkilöt, joiden taustamaa on Venäjä tai entinen Neuvostoliitto, muodostivat vuonna 2014 suurimman taustamaaryhmän niin koko Suomessa, pääkaupunkiseudulla kuin seudun eri kaupungeissakin (kuvio 3), josta UTH-tieto ei ole Espoon ja Vantaan osalta tilastollisesti merkitsevä. Taustamaalla tarkoitetaan vanhempien syntymämaata. Jos vanhemmat ovat syntyneet eri maissa, henkilön taustamaa määräytyy äidin syntymämaan mukaan.⁸ Myös virolaistaustaisten osuus ulkomaalaistaustaisista oli suuri kaikilla tarkastelussa olevilla alueilla. Suomen virolaistaustaisilla työ oli vuonna 2014 yleisin tärkein maahanmuuton peruste (Sutela & Larja 2015a, 20).

Venäläis-/neuvostoliittolaistaustaisten osuus oli vuonna 2014 pääkaupunkiseudulla kuitenkin alempi kuin sen ulkopuolisessa Suomessa. Pääkaupunkiseudulla korostuu puolestaan Kaukoitā ulkomaalaistaustaisten tausta-alueena, mihin vaikuttaa erityisesti Espoon ulkomaalaistaustaisen väestön tältä osin muusta pääkaupunkiseudusta hieman poikkeava rakenne. Vantaalla lähes puolet kaikista ulkomaalaistaustaisista oli joko venäläis-/neuvostoliittolaistaustaisia tai virolaistaustaisia.

⁸ Jos kummankaan vanhemman syntymävaltiosta ei ole tietoa, on taustamaa ulkomailla syntyneiden henkilöiden osalta henkilön oma syntymävaltio. Ks. tarkemmin Tilastokeskuksen kotisivulta, https://www.stat.fi/meta/kas/syntypera_ja_ta.html

Kuvio 3. Ulkomaalaistaustaisten kolme suurinta taustamaa- tai tausta-alueyhmää vuonna 2014, %.⁹ Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

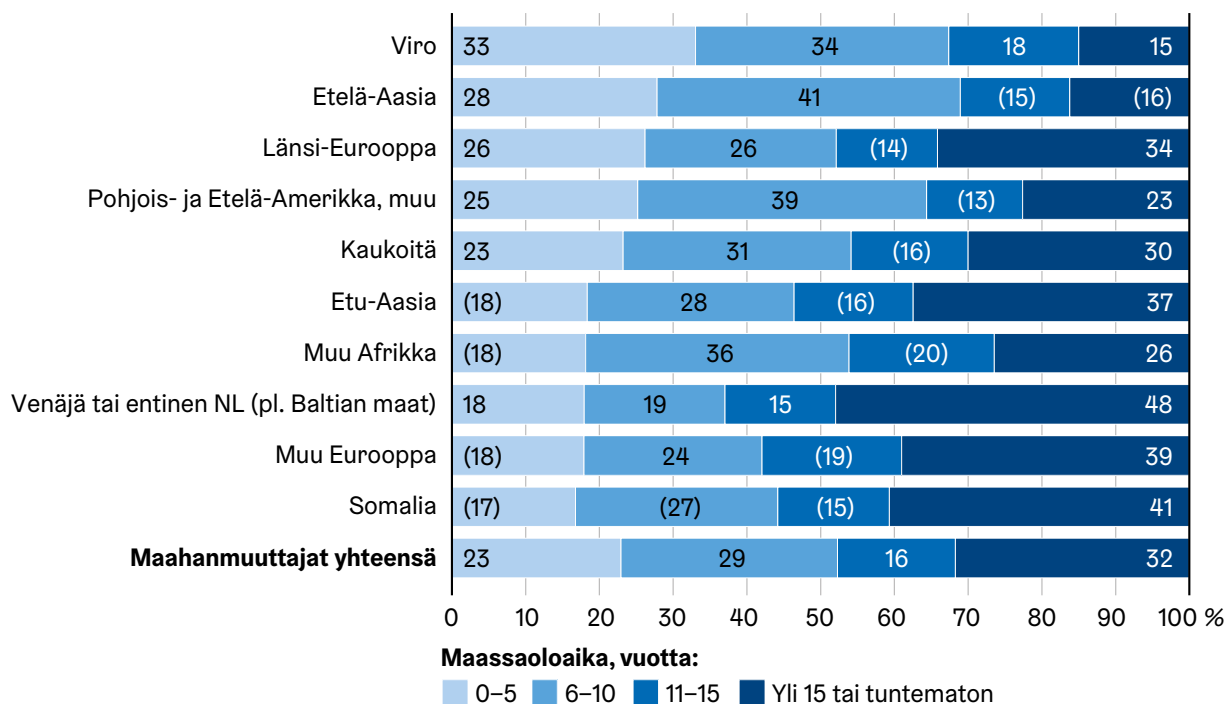


Osa Suomeen muuttaneista on ollut täällä jo melko kauan

UTH-tutkimuksen tuottaman aineiston mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 vakituisesti asuneista 15–64-vuotiaista ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista lähes kolmannes oli asunut Suomessa vähintään viisitoista vuotta (kuvio 4). Näistä maahanmuuttajista vajaa neljännes oli puolestaan asunut Suomessa korkeintaan viisi vuotta. Taustamaakohtainen tieto on joidenkin estimaattien pienuuden vuoksi ainoastaan suuntaa antava. Melko pitkään Suomessa asuneiden osuus on kuitenkin varsin korkea pääkaupunkiseudun somalialaistaustaisten sekä venäläis- tai neuvostoliittolaistaustaisien maahanmuuttajien keskuudessa. Sen sijaan esimerkiksi virolaistaustaisissa ja eteläaasialaistaustaisissa oli vuonna 2014 paljon sellaisia, jotka olivat asuneet Suomessa vasta vähän aikaa.

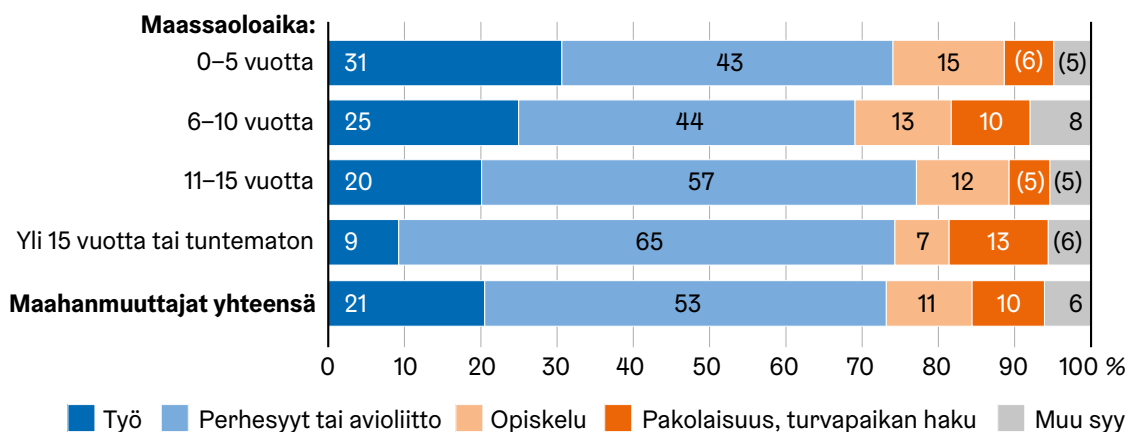
9 Taustamaiden luokittelu liitteessä 2. UTH-tutkimuksessa on käytetty hieman erilaista maaluokitusta ja käsitteistöä, ks. tarkemmin Nieminen, Sutela & Hannula 2015, 215. Ruotsi sisältyy tässä kuviossa Länsi-Eurooppaan. Muuhun Eurooppaan on yhdistetty Euroopan unioniin vuonna 2004 liittyneet maat sekä muut itäisen Euroopan maat.

Kuvio 4. Maahanmuuttajien maassaoloaika taustamaan mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



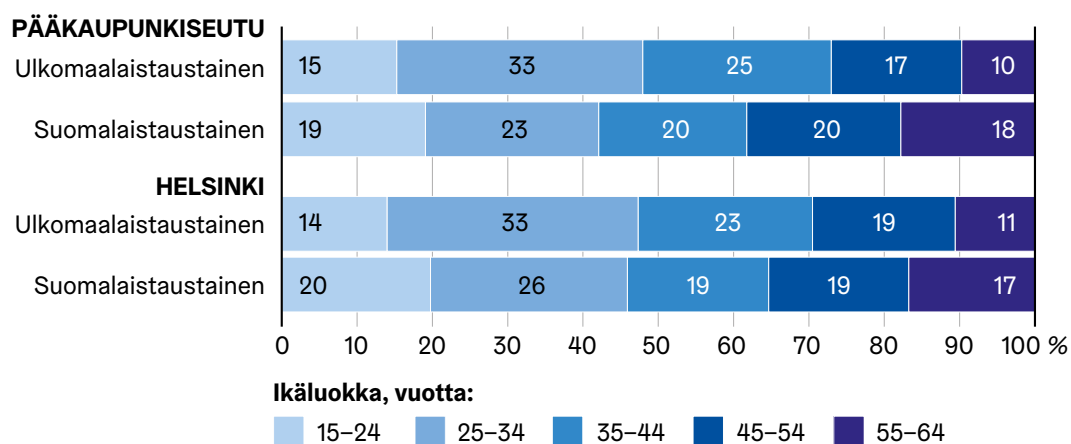
Enintään kymmenen vuotta Suomessa asuneiden joukossa oli pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 selvästi enemmän työn tai opiskelun vuoksi muuttaneita kuin pidempään Suomessa asuneiden keskuudessa (kuvio 5). UTH-aineistoa kansallisella tasolla tarkastelleiden Sutelan ja Larjan mukaan tämä painotus voi johtua lisääntyneestä työperusteisesta maahanmuutosta ja ulkomaisten opiskelijoiden määrän kasvusta, mutta myös aikaisemmin näistä syistä Suomeen muuttaneiden maastamuutosta. Pitkään Suomessa asuneiden perheperusteisten muuttajien joukossa on myös vanhempinsa mukana muuttaneita lapsia, jotka ovat tutkimusajankohtaan mennessä kasvaneet aikuisiksi eli ikänsä puolesta tutkimuksen otokseen kuuluviksi. Pitkään Suomessa asuneiden maahanmuuttajien keskuudessa on enemmän naisia kuin miehiä, ja Suomeen muuttaneiden naisten joukossa on miehiin verrattuna enemmän jo pitkään Suomessa asuneita. (Sutela & Larja 2015a, 18–19.)

Kuvio 5. Maahanmuuttajien maassaoloaika pääkaupunkiseudulla maahanmuuton tärkeimmän syyn mukaan vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Suomalaistaustaisia ja ulkomaalaistaustaisia vertailtaessa on syytä huomioida väestöryhmien erilainen ikärakenne. Tätä raporttia laadittaessa ei pääsääntöisesti ollut mahdollista tehdä ikävakioituja vertailuja. Kuvio 6 ilmenee kuitenkin, että tutkimuksen ikäryhmän (15–64-vuotiaat) sisällä ulkomaalaistaustaiset olivat vuonna 2014 kantaväestöä keskimäärin nuorempia: etenkin yli 5-vuotiaiden osuus ikäryhmän ulkomaalaistaustaisista oli selvästi pienempi kuin tämän ikäisten osuus vastaavista suomalaistaustaisista. Sekä Helsingissä että laajemmin pääkaupunkiseudulla 25–34-vuotiaiden ikäluokkaan kuuluvien osuus oli puolestaan selvästi suurempi ulkomaalaistaustaisten kuin kantaväestön keskuudessa. Erot heijastavat Suomen maahanmuuttohistoriaa: laajempi muutto Suomeen alkoi vasta 1990-luvun alussa. Lisäksi monet työn tai opiskelun perusteella muuttavat ovat liikkeellä kaksi- tai kolmekymppisinä (vrt. Sutela & Larja 2015a, 17–18).

Kuvio 6. Väestö Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla syntyperän mukaan ja ikäluokittain vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



KOULUTUS JA KIELITAITO

Maahanmuuttajien koulutustasolla on suuri merkitys kotoutumisen edistymiselle ja yhdenvertaisuuden toteutumiselle, ja vanhempien korkea koulutus edistää usein myös lasten menestymistä elämässä. Suomen ulkomaalaistaustaisen väestön koulutusrakenteesta ei kuitenkaan ennen UTH-tutkimusta ole ollut saatavilla luotettavaa tietoa, koska kansallisesta tutkintorekisteristä on puuttunut suuri osa ulkomailla suoritetuista tutkinnoista. Alimpaan koulutustasoluokkaan (enintään perusasteen koulutus tai tieto tuntematon) on siten sisältynyt ihmisiä, jotka eivät syystä tai toisesta ole hakeneet ulkomailla suorittamalleen tutkinnolle vastaavuutta suomalaisessa tutkintojärjestelmässä. Tämän rakenteellisen kotoutumisen osa-alueen lisäksi tässä luvussa tarkastellaan myös kulttuurisen kotoutumisen ulottuvuuksista ulkomaalaistaustaisten suomen tai ruotsin kielen taitoa.

Koulutustaso vaihtelee korkeimmasta koulutuksesta lukutaidottomuuteen

UTH-aineiston avulla voidaankin todeta, että 15–64-vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten koulutustaso on selvästi korkeampi kuin mitä tutkintorekisterin perusteella on voitu päätellä (taulukko 4). Korkeasti koulutettujen osuus kaikista tutkimuksen ikäryhmään kuuluneista oli vuonna 2014 koko maan tasolla ulkomaalaistaustaisista sama kolmannes kuin suomalaistaustaisista. Toisen asteen tutkinnon suorittaneita oli ulkomaalaistaustaisista 42 prosenttia ja suomalaistaustaisista 49 prosenttia. Sen sijaan enintään ylemmän perusasteen tutkinnon (peruskoulu) suorittaneita oli ulkomaalaistaustaista vajaa neljännes ja suomalaistaustaisista selvästi vähemmän, 17 prosenttia.¹⁰

Kuten Sutela ja Larja (2015b, 30–32) huomauttavat, etenkin koulutuskysymyksissä ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten erilainen ikärakenne on syytä huomioida. Korkeintaan perusasteen koulutuksen tasolle jääneet suomalaistaustaiset olivat tutkimuksessa pääsääntöisesti yli 50-vuotiaita, kun taas ulkomaalaistaustaisten joukossa vähäiselle koulutukselle on jäänyt enemmän myös nuorempiin ikäluokkiin kuuluvia henkilöitä. Sutela ja Larja myös huomauttavat, että ulkomaalaistaustaisten joukossa on lisäksi luku- ja kirjoitustaidottomia henkilöitä, joita suomalaistaustaisten joukossa ei enää vanhemmissakaan ikäluokissa juuri ole (mt., 39).

Pääkaupunkiseudun väestö on suomalaistaustaisen kantaväestön osalta muuta Suomea korkeammin koulutettua, ja sama ilmiö toistuu myös ulkomaalaistaustaisten kohdalla. Pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista lähes 40 prosenttia oli UTH-tutkimuksen tuottamien tietojen perusteella suorittanut korkea-asteen tutkinnon. Erityisen korkea koulutustaso oli vuonna 2014 Espoossa, jossa ulkomaalaistaustaisistakin noin 47 prosenttia oli suorittanut korkea-asteen tutkinnon. Enintään perusasteen ja enintään toisen asteen tutkinnon suorittaneiden osuudet olivat puolestaan korkeampia Vantaalla kuin Helsingissä ja Espoossa.

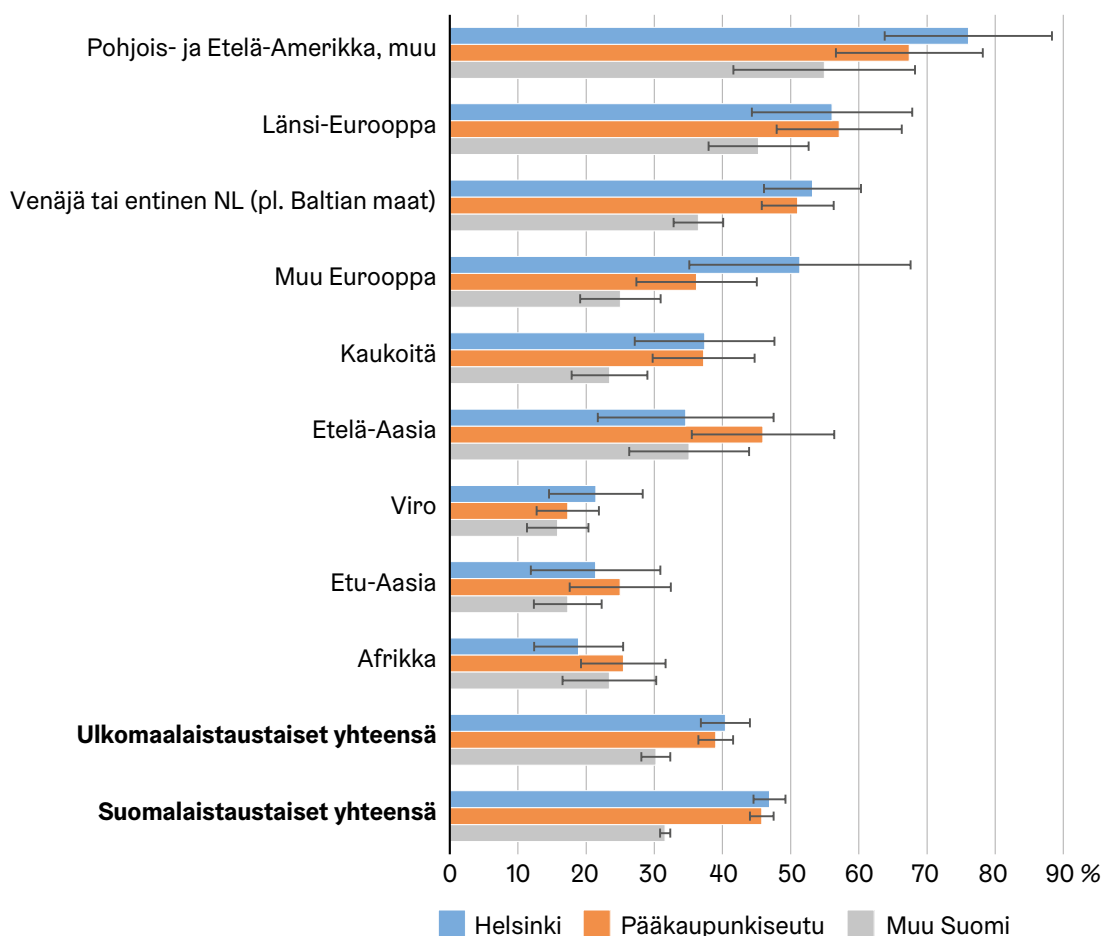
10 Tutkintorekisterin perusteella reilusti yli puolella (57 %) Helsingin 15–64-vuotiaista ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista (maahanmuuttajista) oli vuonna 2014 enintään perusasteen tutkinto, tai tieto suoritetusta tutkinnosta puuttui. Korkea-asteen koulutus oli vain noin joka kymmenenellä (11 %).

Taulukko 4. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten koulutusrakenne vuonna 2014, %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

Syntyperä	Asuinalue	Enintään perusaste	Toinen aste	Korkea- aste	Yhteensä (pl. tuntema- ton)
Ulkomaalais- taustainen	Helsinki	21	39	40	100
	Espoo	21	32	47	100
	Vantaa	31	43	27	100
	Pääkaupunkiseutu	23	38	39	100
	Muu Suomi	24	45	30	100
	Koko maa	24	42	34	100
Suomalais- taustainen	Helsinki	13	40	47	100
	Espoo	12	38	50	100
	Vantaa	17	46	37	100
	Pääkaupunkiseutu	14	41	46	100
	Muu Suomi	18	51	32	100
	Koko maa	17	49	34	100

Kuviosta 7 näkyy, kuinka korkeasti koulutettujen osuus vaihtelee taustamaa- ja tausta-alue-ryhmittäin. Korkeasti koulutettujen osuus oli vuonna 2014 korkea muista länsimaista tul-leista, mutta huomiota herättävän matala Suomen virolaistaustaisten keskuudessa. Myös monilla afrikkalais- ja etu-aasialaistaustaisilla oli korkeintaan toisen asteen tutkinto. Sutela ja Larja (2015b, 34) toteavat kansallisen tason analyysissään, että Suomen 25–54-vuotiaista pakolaistaustaisista vajaalla viidenneksellä oli vuonna 2014 korkea-asteen tutkinto, joten etenkin tässä maahanmuuton syyn mukaan muodostetussa ryhmässä sisäiset koulutus-tasoerot ovat erittäin suuria. Kuvion 7 esittämät tiedot korkeasti koulutettujen osuuksien vaihtelusta Helsingin, pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välillä ovat enimmäkseen suuntaa antavia. Pääsääntöisesti ne kuitenkin vahvistavat käsitystä, jonka mukaan myös taustamaa- ja tausta-alue-ryhmittäin tarkasteltuna korkeasti koulutettujen osuus on pää-kaupunkiseudulla korkeampi kuin muualla Suomessa.

Kuvio 7. Korkeasti koulutettujen ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten osuus taustamaan mukaan Helsingissä, pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Suomen tai ruotsin kielen taito kehittyä Suomessa asuminen myötä

Suomeen muuttavien työllistymisen ja muun kotoutumisen kannalta suomen tai ruotsin kielen taito on hyödyllistä. Aikaisemmin ei ole ollut käytettävissä kattavaa tietoa ulkomaalaistaustaisten näiden kotimaisten kielten taidosta.¹¹ Väestötietojärjestelmään sisältyvä tieto rekisteröidystä äidinkielestä on mahdollistanut Suomen väestön jakamisen erilaisiin kieliryhmiin. Niitä, joilla rekisteröity äidinkieli on ollut jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame, on kutsuttu vieraskielisiksi. Ajan mittaan monista maahanmuuttajista ja etenkin Suomessa syntyneistä toisen sukupolven ulkomaalaistaustaisista on kuitenkin tullut myös suomen ja/tai ruotsin kielen taitoisia.

UTH-tutkimus tarjosi ensimmäistä kertaa arvioita koko 15–64-vuotiaan ulkomailla syntyneen ulkomaalaistaustaisen väestön eli maahanmuuttajien kielitaidosta. Kyseiset estimatitiedot perustuvat tutkimuksessa haastatellun tekemään itsearviointiin, jonka osuutta on tutkittu vertaamalla sitä haastattelijan tekemään arviointiin (Nieminen & Larja 2015, 44). Kyse on tässä yhteydessä suomen tai ruotsin kielen¹² suullisesta kielitaidosta, joka on luokiteltu yleisen kielitutkinnon taitotasojen mukaisesti seuraavasti: äidinkielen tasoinen, edistynyt, keskitaso ja aloittelija.

11 Kotimaisilla kielillä tarkoitetaan jatkossa suomea ja ruotsia.

12 Kielitaidon taso on määritelty suomen tai ruotsin kielen suullisen taidon mukaan sillä perusteella, kumpi näistä kielistä on ollut parempi (Nieminen & Larja 2015, 44).

Koko Suomessa vajaalla viidenneksellä maahanmuuttajista oli vuonna 2014 äidinkielen tasoinen suomen tai ruotsin kielen taito (taulukko 5). Prosenttiosuus on hieman matalampi pääkaupunkiseudulla kuin sen ulkopuolisessa Suomessa. Pääkaupunkiseudun osuutta laskee etenkin Espoo, jossa oli suhteellisesti ottaen enemmän niitä, joilla suomen tai ruotsin kielen taito oli vain aloittelijan tasolla, ja vastaavasti vähemmän kotimaisia kieliä erittäin hyvin hallitsevia maahanmuuttajia. Koko pääkaupunkiseudulla heikosti sekä suomea että ruotsia osaavien osuus oli 28 prosenttia vuonna 2014. Loput maahanmuuttajista osasi siten suomea tai ruotsia ainakin jonkin verran.

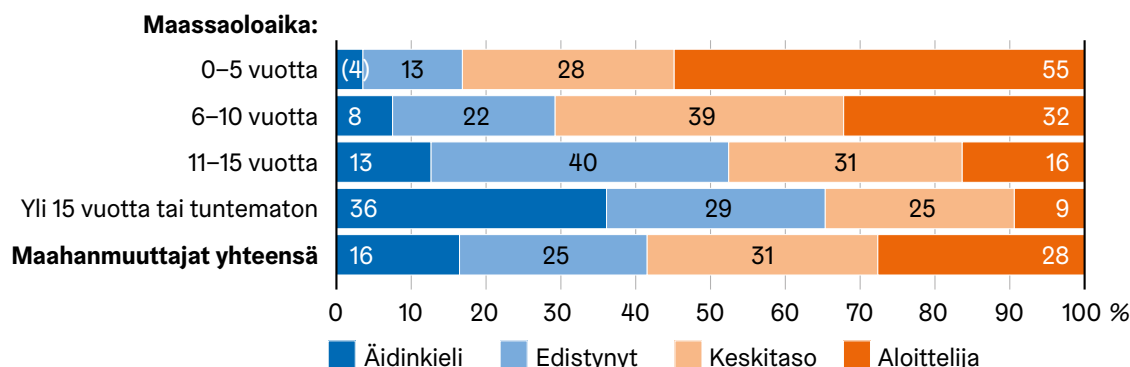
Taulukko 5. Maahanmuuttajien suomen tai ruotsin kielen taito vuonna 2014, %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

Asuinalue	Äidinkielen tasoinen	Edistynyt	Keskitaso	Aloittelija	Maahanmuuttajat yhteensä
Helsinki	18	24	30	27	100
Espoo	11	24	31	34	100
Vantaa	19	30	32	20	100
Pääkaupunkiseutu	17	25	31	28	100
Muu Suomi	20	24	32	25	100
Koko maa	18	24	31	26	100

Kansallisen tason analyysissään Nieminen ja Larja (2015, 44–45) toteavat muun muassa, että naiset arvioivat miehiä harvemmin suomen tai ruotsin suullisen kielen taitonsa aloittelijan tasoiseksi. Tähän saattaa vaikuttaa se, että suomalaistaustaisten kanssa avioituneita ulkomaalaistaustaisia naisia on enemmän kuin vastaavasti avioituneita miehiä. Nuorimassa ikäluokassa (15–24-vuotiaat) oli eniten niitä, jotka arvioivat kielitaitonsa äidinkielen tasoiseksi, ja vähiten oman käsityksensä mukaan aloittelijan tasolla olevia. Eniten aloittelijan tasoisia oli puolestaan 25–34-vuotiaiden ikäryhmässä. Niemisen ja Larjan mukaan tämä johtunee siitä, että monet muuttavat Suomeen juuri tässä iässä.

Suomessa asutun ajan pituudella on ymmärrettävästi myönteistä vaikutusta suomen tai ruotsin kielen taitoon. Kuten kuviosta 8 nähdään, kaikki maahanmuuttajat eivät kuitenkaan opi asuinmaan kieltä pitkänkään maassaoloajan myötä. Pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 asuneista maahanmuuttajista, jotka olivat asuneet Suomessa yli viisitoista vuotta, enää alle kymmenes kuului aloittelijan tasoiisiin kotimaisen kielen puhujiin. Noin kahdella kolmasosalla oli vähintään edistyneen osaajan suomen tai ruotsin kielen taito. Heistä osa on sellaisia, jotka ovat muuttaneet Suomeen lapsina tai nuorina ja siten käyneet kokonaan tai osittain suomalaisen koulujärjestelmän.

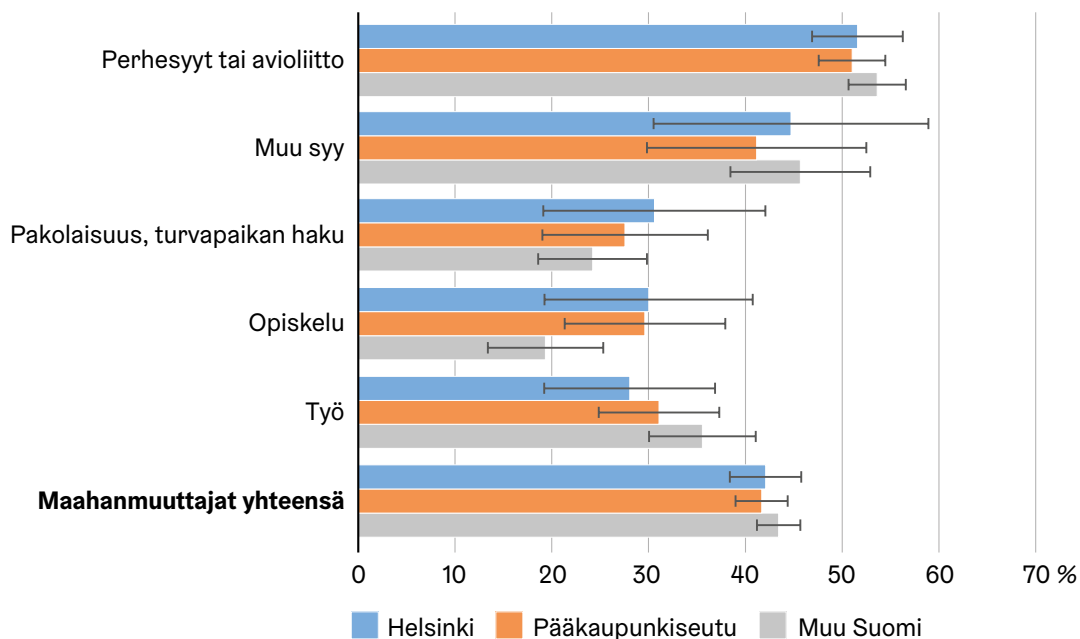
Kuvio 8. Suomen tai ruotsin kielen taito maassaoloajan mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Nieminen ja Larja (2015, 45) toteavat myös, että Suomeen muuton syy on yhteydessä kieli-taitoon. Niistä, jotka olivat muuttaneet Suomeen opiskelun takia, hieman yli puolet arvioi suomen tai ruotsin kielen taitonsa korkeintaan aloittelijan tasolle. Yksi syy tähän saattaa heidän mukaansa olla siinä, ettei monilla Suomeen esimerkiksi englanninkielistä tutkin-toa suorittamaan tulleilla ole tarkoitus jäädä pysyvästi Suomeen. Tällöin motivaatio pai-kallisen kielen opiskeluun voi olla vähäinen.

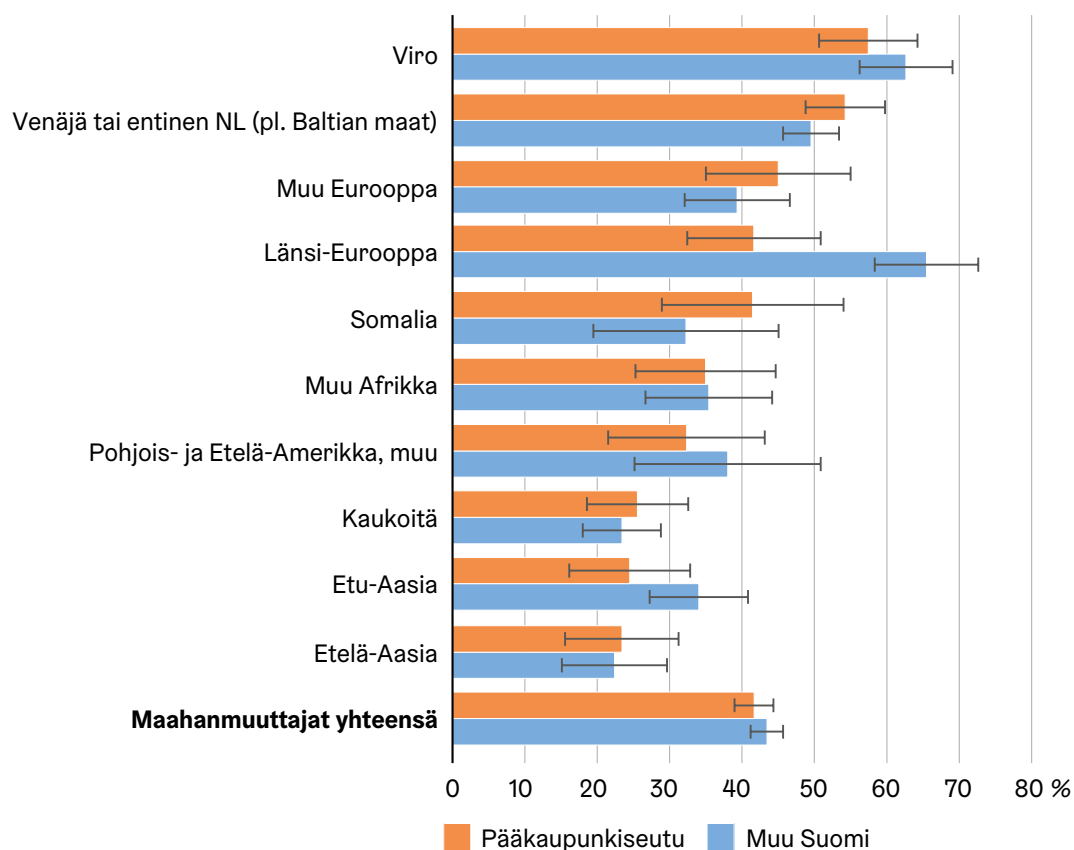
Kuviossa 9 näkyy niiden maahanmuuttajien prosentuaalinen osuus, jotka arvioivat suo-men tai ruotsin kielen taitonsa äidinkielen tai edistyneen osaajan tasoiseksi maahanmuu-ton tärkeimmän syyn mukaan jaoteltuna. Myös tällä tavalla tarkasteltuna opiskelijoiden kotimaisten kielten taito näyttäytyy monia muita maahanmuuttajaryhmiä heikompana, vaikka erot eivät aina olekaan tilastollisesti merkitseviä. Perhesyistä muuttaneilla on puo-lestaan usein hyvä suomen tai ruotsin kielen taito, mitä ainakin joiltain osin selittää suomen- tai ruotsinkieliseen väestönosaan kuuluva puoliso. Kuten edellä mainittiin, maahan-muuttoperusteluokkaan ”muu syy” sisältynee etenkin inkerinsuomalaisia paluumuuttajia. Monet heistä ovat myös olleet Suomessa jo varsin pitkään.

Kuvio 9. Suomen tai ruotsin kieltä edistyneellä tasolla tai äidinkielen tasoisesti puhuvat maahanmuuttajat maahanmuuton tärkeimmän syyn mukaan vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Taustamaittain tai -alueittain tarkasteltuna suomen tai ruotsin kielen taito oli vuonna 2014 usein hyvä niillä, jotka ovat tulleet maahanamme Suomen lähialueilta, Virosta tai Venäjältä/entisestä Neuvostoliitosta (kuvio 10). Sen sijaan niistä pääkaupunkiseudun maahanmuuttajista, jotka olivat syntyneet jossain Kaukoidän, Etu-Aasian tai Etelä-Aasian maassa, vähintään edistyneen osaajan tasoinen suomen tai ruotsin kielen taito oli melko harvinaista. Koko Suomen tasolla aasialaistaustaisista lähes puolet piti kielitaitoaan aloittelijan tasoisena (Nieminen & Larja 2015, 46). Pääkaupunkiseudun somalialaistaustaisista varsin moni oli asunut Suomessa jo pitkän aikaa, mikä näkyy myös kielitaidon kehittymisenä. Pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa oli pääkaupunkiseutua selvästi enemmän sellaisia länsieurooppalaistaustaisia, joilla oli hyvä suomen tai ruotsin kielen taito. Tähän vaikuttanee ruotsalaistaustaisten maahanmuuttajien sisältyminen länsieurooppalaistaustaisten tausta-alueeseen.

Kuvio 10. Suomen tai ruotsin kieltä edistyneellä tasolla tai äidinkielen tasoisesti puhuvat maahanmuuttajat taustamaan mukaan pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



TYÖVOIMA, TYÖLLISYYS JA TYÖTTÖMYYS

Tässä luvussa esitetään yleistietoja ulkomaalaistaustaisten työllisyystilanteesta. Kuvaava maahanmuuttajien ja laajemmin ulkomaalaistaustaisten työvoimaan kuulumisesta sekä työllisyydestä ja työttömyydestä on ennen UTH-tutkimusta muodostettu lähinnä työ- ja elinkeinoministeriön ylläpitämän työnvälitystilaston, Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston ja Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen tietoihin nojaten. Näiden lähteiden perusteella on yleensä tehty se tulkinta, että ero ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisen (kanta)väestön välillä on hyvin suuri: maahanmuuttajien työvoimaosuus on selvästi alempi, samoin työllisyysaste, ja työttömyysaste vastaavasti paljon korkeampi (ks. esim. Busk ym. 2016; Eronen ym. 2014; Myrskylä & Pyykkönen 2014; VATT-työryhmä 2014).¹³

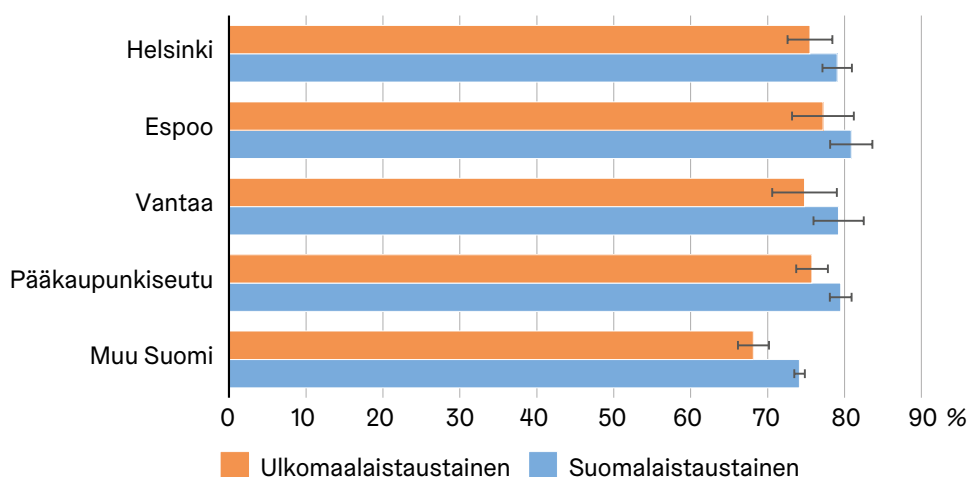
Rekisteriaineistoihin on kuitenkin sisällynyt joitain ongelmia, joiden on voinut olettaa tuottavan etenkin maahanmuuttajien osalta heikompia arvoja kuin mihin todellisuudessa olisi aiheutta. Työssäkäyntitilastossa palkansaajilta esimerkiksi edellytetään voimassa olevan työsuhteen lisäksi riittävää määrää palkkatuloja koko vuoden aikana, minkä vuoksi osaa lyhytkestoisissa työsuhteissa työskennelleistä ei ole luokiteltu työlliseksi. Kyseinen tilasto kuvaa myös tilannetta vuoden viimeisellä viikolla, jolloin työllisyysaste on alempi kuin kesällä. (Ks. tarkemmin Larja & Sutela 2015, 73.)

Pakolaistaustaiset naiset ovat usein työvoiman ulkopuolella

UTH-tutkimus tarjosi mahdollisuuden tarkastella ulkomaalaistaustaisten työllisyystilannetta haastattelututkimuksen tuottamien tietojen valossa. Työvoimaan kuuluvien osuus 15–64-vuotiaiden ikäluokasta oli vuonna 2014 pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa ulkomaalaistaustaisilla alempi kuin suomalaistaustaisilla (kuvio 11). Sama ero löytyy myös pääkaupunkiseudulta, mutta se ei ole tilastollisesti merkitsevä. Pääkaupunkiseudulla sekä ulkomaalaistaustaisten että suomalaistaustaisten työvoimaosuus oli korkeampi kuin seudun ulkopuolisessa Suomessa. Helsingin, Espoon ja Vantaan välillä ei näyttäisi olevan juuri eroja tässä suhteessa.

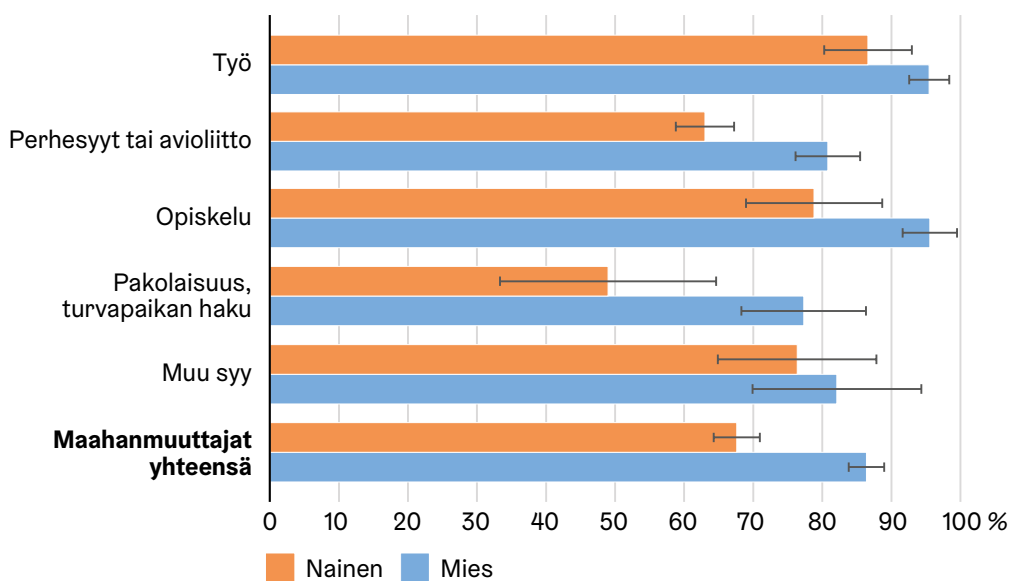
¹³ Työvoimaosuudella tarkoitetaan työvoimaan kuuluvien prosenttiosuutta saman ikäisestä väestöstä. Työllisyysaste mittaa työllisten osuutta ikäluokasta ja työttömyysaste työttömien osuutta työvoimasta.

Kuvio 11. Työvoimaan kuuluvien ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten osuus vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



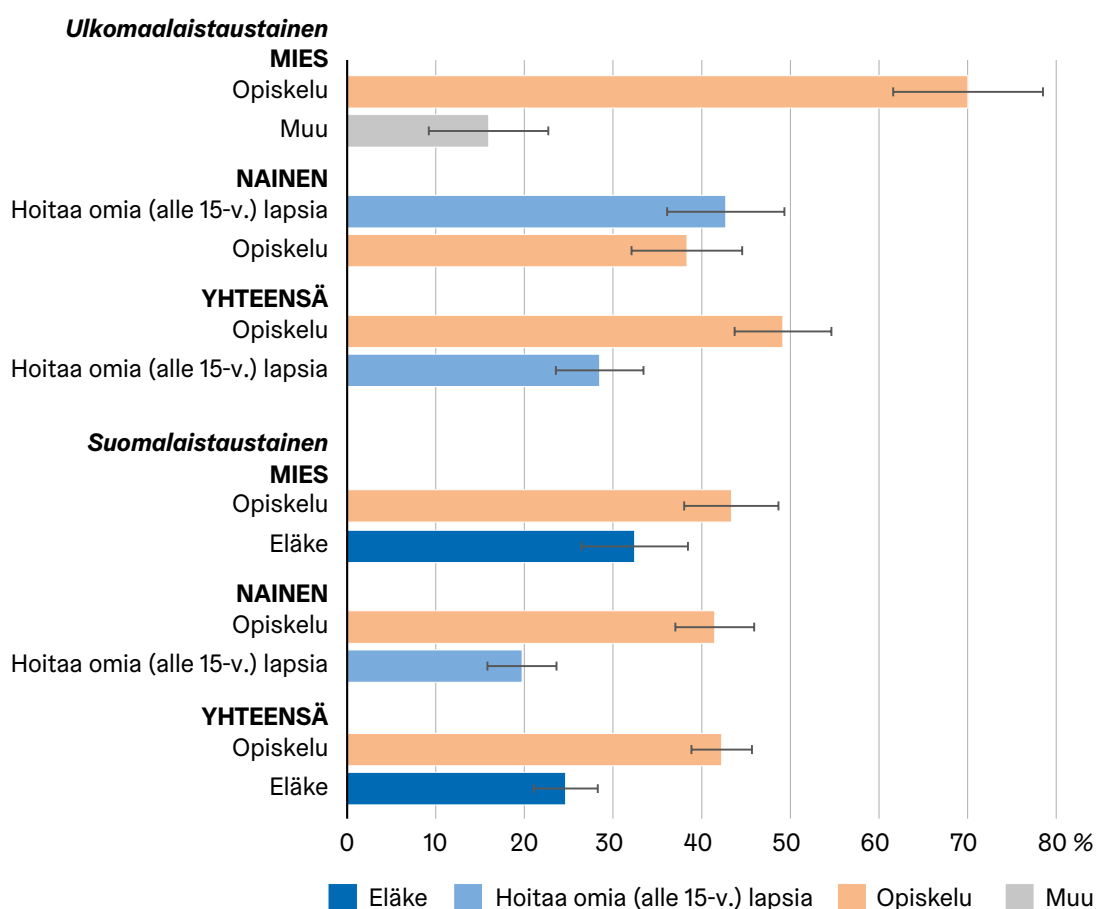
Työvoimaan kuuluvien osuus vaihtelee maahanmuuttoperusteen ja sukupuolen mukaan (kuvio 12). Miesten työvoimaosuus oli pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 kaikissa maahanmuuttoperusteryhmissä korkeampi kuin naisilla, joskaan työperusteisilla maahanmuuttajilla ja luokassa ”muu syy” ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. Sukupuolten välillä suurin ero oli niiden joukossa, jotka ovat tulleet Suomeen pakolaisina tai turvapaikanhakijoina. Pakolaistaustaisista naisista alle puolet kuului työvoimaan, pakolaistaustaisten miesten tilanne oli lähes 30 prosenttiyksikköä parempi. Työperusteisesti ja opiskeluperusteisesti Suomeen muuttaneista miehistä noin 95 prosenttia kuului työvoimaan. Nämä havainnot osoittavat hyvin sen, että maahanmuuttajien tai ulkomaalaistaustaisten tarkastelu yhtenä ryhmänä ei useinkaan ole mielekästä.

Kuvio 12. Työvoimaan kuuluvien maahanmuuttajien osuus sukupuolen ja maahanmuuton syyn mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Kuviosta 13 ilmenevät pääasialliset syyt työvoiman ulkopuolella olemiseen. Ikärajaukseksi on tässä tarkastelussa otettu 20–64-vuotiaat, koska suuri osa tätä nuoremmista on lähtökohtaisesti yhä koulussa tai opiskelemassa. Suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten erilainen ikärakenne vaikuttanee siihen, että työvoiman ulkopuolisista suomalaistaustaisista 20–64-vuotiaista jo varsin suuri osa oli vuonna 2014 eläkkeellä.¹⁴ Ulkomaalaistaustaisilla naisilla syy työvoiman ulkopuolella olemiseen oli sen sijaan usein omien lasten hoitaminen. Työvoiman ulkopuolella olevista ulkomaalaistaustaisista miehistä huomattavan suuri osa, 70 prosenttia, oli päätoimisia opiskelijoita.

Kuvio 13. Työvoiman ulkopuolella olevien ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten pääasiallinen toiminta pääkaupunkiseudulla, 20–64-vuotiaat vuonna 2014, %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



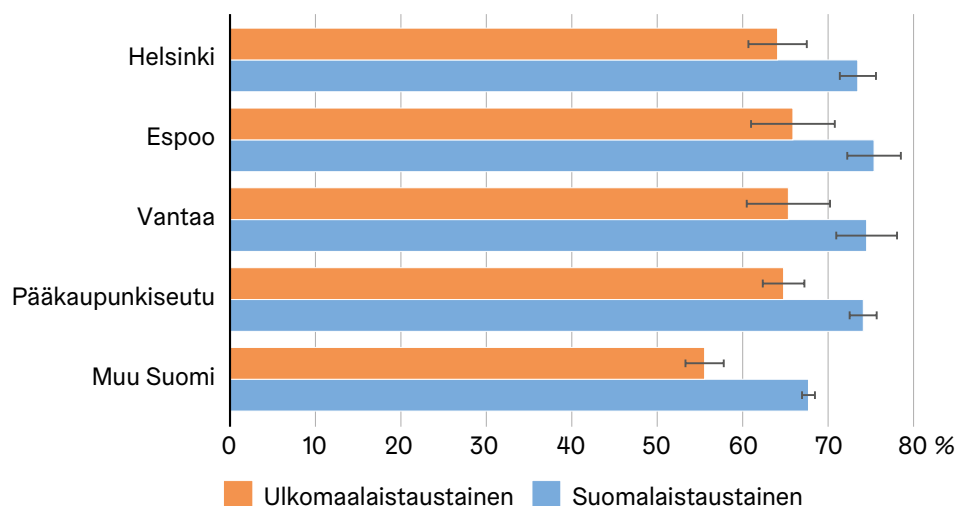
14 Eläkkeellä olo sisältää tässä tapauksessa vanhuuseläkkeellä tai työkyvyttömyyseläkkeellä olemisen tai muusta pitkäaikaisesta sairaudesta johtuvan työkyvyttömyyden.

Työllisyystilanne on parempi kuin mitä rekisteritietojen perusteella on päätelty

Koko maan osalta 15–64-vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten työllisyysaste oli UTH-tutkimuksen tietojen mukaan 60 prosenttia vuonna 2014, kun suomalaistaustaisilla se oli 69 prosenttia (Larja & Sutela 2015, 72). Jos tarkastelu rajataan 20–64-vuotiaisiin, ulkomaalaistaustaisten prosenttiosuus nousee 63,7 prosenttiin ja suomalaistaustaisten 73,7 prosenttiin. Ero ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten välillä on kymmenen prosenttiyksikköä, mutta se on kuitenkin selvästi pienempi kuin mitä rekisteritietoihin perustuva työssäkäyntitilasto on antanut ymmärtää. Työssäkäyntitilaston mukaan ryhmien välinen ero oli vuonna 2013 lähes 19 prosenttiyksikköä. Ero maahanmuuttajien ja kantaväestön työllisyydessä siis säilyy, mutta tilanne on selvästi vähemmän huolestuttava kuin mitä rekisteritietojen nojalla tehdyistä päätelmistä on nostettu esille. (Mt.)

Työvoimaosuuden tavoin tilanne on myös työllisyyden osalta pääkaupunkiseudulla parempi kuin muualla Suomessa (kuvio 14). Niin suomalaistaustaisten kuin ulkomaalaistaustaistenkin tapauksessa 15–64-vuotiaiden työllisyysaste oli vuonna 2014 korkeampi Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla kuin pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Kaikissa seudun kaupungeissa ulkomaalaistaustaisten työllisyysaste oli noin kymmenen prosenttia alempi kuin suomalaistaustaisilla. Pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisten ja muun Suomen suomalaistaustaisten työllisyysasteen välinen ero oli itse asiassa vuonna 2014 UTH-aineiston perusteella melko pieni.

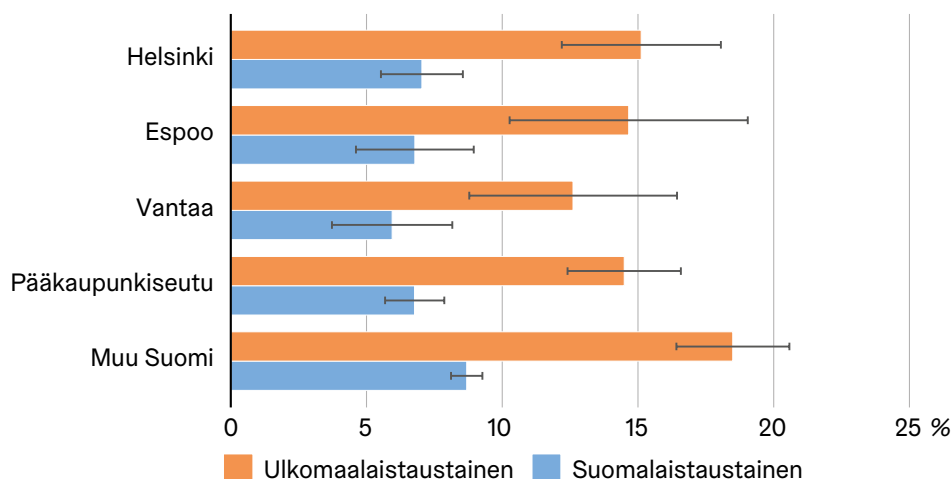
Kuvio 14. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten työllisyysaste vuonna 2014 %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Jos väestön työmarkkinatilannetta tarkastellaan työttömyysasteen kautta, näkymä muuttuu hieman (kuvio 15). Työssäkäyntitilaston mukaan vuonna 2014 Helsingin ulkomailla syntyneistä 15–64-vuotiaista työvoimaan kuuluneista ulkomaalaistaustaisista noin neljäsosa (25,5 %) oli työttömänä (Saukkonen 2016b, 18). UTH-tutkimuksen tuottamien tietojen perusteella kaikkien tähän ikäluokkaan kuuluvien ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste oli noin viisitoista prosenttia. Ero suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten välillä oli pääkaupunkiseudulla selvästi pienempi kuin seudun ulkopuolisessa Suomessa, jossa ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste oli 18,5 prosenttia. Seudun sisällä sekä suomalaisistaustaisten että ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste näyttäisi olevan alin Vantaalla ja

korkein Helsingissä, mutta erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Näiden tietojen perusteella Vantaan ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten välinen ero työttömyysasteessa olisi kuitenkin alle seitsemän prosenttia.

Kuvio 15. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten työttömyysaste vuonna 2014, %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

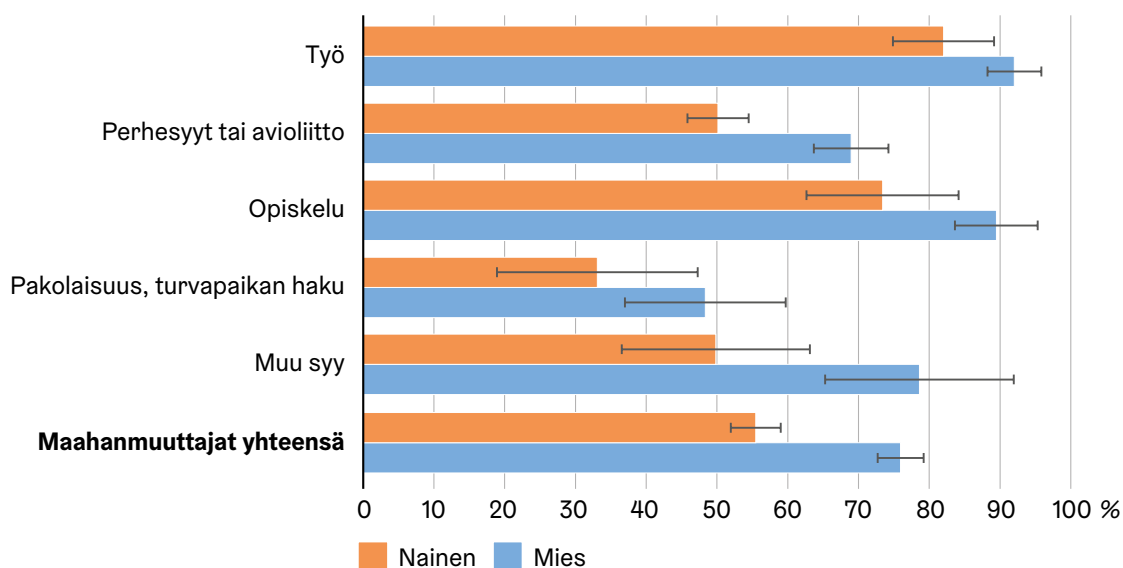


Sekä pakolaistaustaisilla miehillä että naisilla on selvästi alempi työllisyysaste kuin maahanmuuttajilla keskimäärin (kuvio 16). Erityisesti pakolaistaustaisten naisten työllisyysaste on matala, 15–64-vuotiaista pakolaistaustaisista naisista vain noin kolmannes oli vuonna 2014 pääkaupunkiseudulla työllisiä. Tämän väestöryhmän matala työllisyysaste laskee huomattavasti kaikkien ulkomaalaistaustaisten naisten ja myös koko ulkomaalaistaustaisen väestöryhmän työllisyysastetta.

Kuten Larja ja Sutela huomauttavat UTH-aineiston kansallisen tason tarkastelussa (2015, 73), ulkomaalaistaustaiset miehet työllistyvät lähes yhtä hyvin kuin suomalaistaustaiset miehet. Ero suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysasteessa liittyy suurelta osin ulkomaalaistaustaisten nuorten naisten jäämiseen kotiin hoitamaan lapsia. Niillä 20–49-vuotiailla ulkomaalaistaustaisilla naisilla, joilla ei vuonna 2014 ollut alaikäisiä lapsia, työllisyystilanne oli varsin hyvä verrattuna vastaavassa elämäntilanteessa oleviin suomalaistaustaisiin naisiin ja miehiin. Sen sijaan alaikäisten lasten ulkomaalaistaustaisten äitien työllisyysaste oli selvästi alempi kuin suomalaistaustaisilla äideillä. Myös lasten ikä vaikuttaa työllisyystilanteeseen: mitä nuorempia lapset perheessä ovat, sitä harvinaisempaa oli heidän äitiensä työssäkäynti. (Mt., 79–80.)

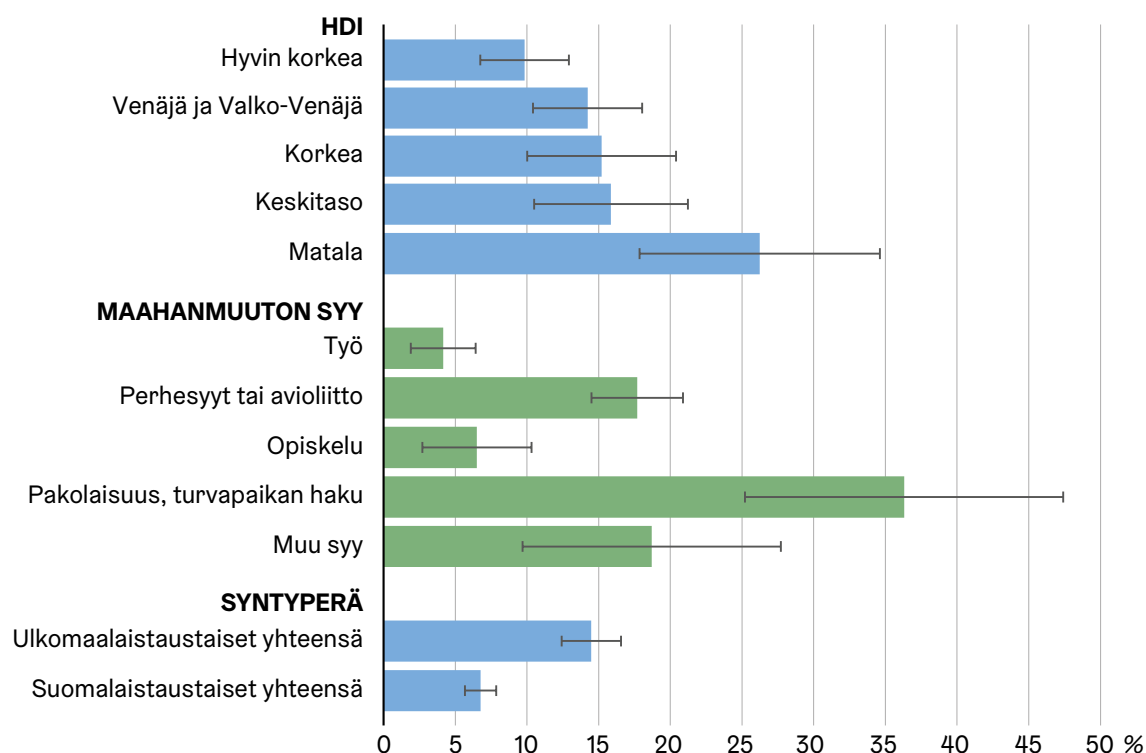
Työn vuoksi Suomeen muuttaneilla on ymmärrettävästi varsin korkea työllisyysaste, ja tilanne on melko hyvä myös opiskelua varten Suomeen tulleilla (kuvio 16). Myös näissä tapauksissa, samoin kuin perheperusteisesti muuttaneiden ja ”muusta syystä” muuttaneiden keskuudessa, miesten työllisyystilanne oli vuonna 2014 parempi kuin naisilla. Perheperusteisesti muuttaneilla työllisyysaste oli jo paljon alempi, ja etenkin perheperusteisesti muuttaneilla naisilla työllisyysaste oli myös varsin matala, noin 50 prosenttia.

Kuvio 16. Maahanmuuttajien työllisyysaste sukupuolen ja maahanmuuton syyn mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Jos tarkastellaan ulkomaalaistaustaisten työttömyysastetta YK:n inhimillisen kehityksen indeksin (HDI) ja maahanmuuton syyn mukaan, havaitaan, että työttömyysaste oli korkein pakolaistaustaisilla ja matalan HDI-indeksin maista tulleilla (kuvio 17). HDI-indeksin kautta tarkasteltuna erot ovat kuitenkin selvästi pienempiä, ja myös hyvin korkean kehitystason maista tulleiden työttömyysaste on hieman korkeampi kuin pääkaupunkiseudun suomalaistaustaisten työttömyysaste, joskaan ero ei ole tilastollisesti merkitsevää.

Kuvio 17. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten työttömyysaste HDI-indeksin ja maahanmuuton syyn* mukaan pääkaupunkiseudulla, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

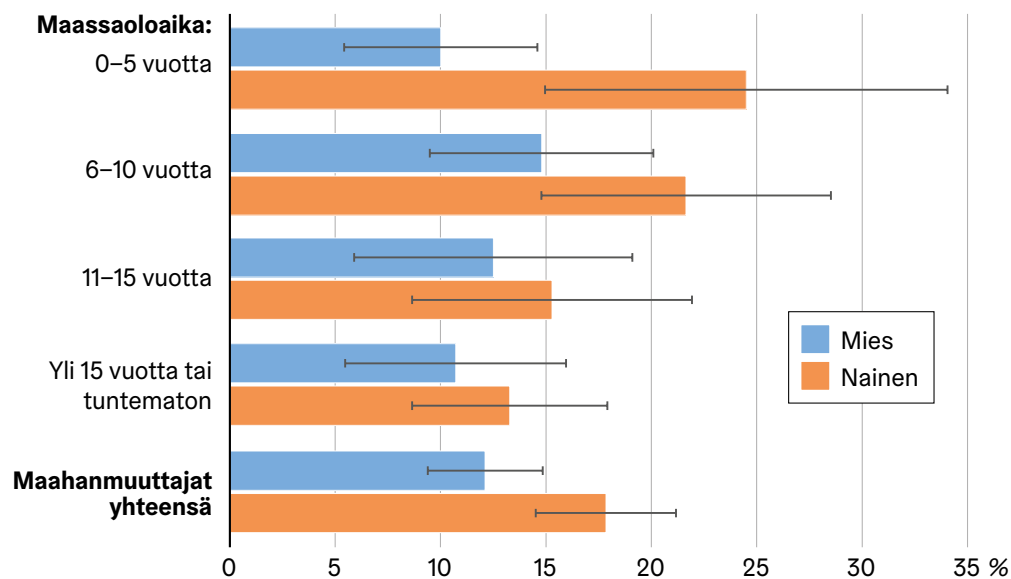


* Maahanmuuton syyn osalta tiedoissa ei ole mukana Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia.

Työttömyys on harvinaisempaa pidempään Suomessa asuneilla

Suomessa asumisen kestolla näyttäisi olevan suotuisa vaikutus ulkomaalaistaustaisten työllisyyteen. Koko maan tilannetta tarkastelleiden Larjan ja Sutelan (2015, 75) mukaan alle viisi vuotta Suomessa asuneilla 20–64-vuotiailla ulkomaalaistaustaisilla työllisyysaste oli vuonna 2014 vain 56 prosenttia, mutta yli kymmenen vuotta maassa olleilla jo 69 prosenttia, joka oli lähellä kantaväestön tasoa. Samankaltainen havainto ilmenee myös pääkaupunkiseutua tarkasteltaessa ja etenkin ulkomaalaistaustaisten naisten tapauksessa (kuvio 18). Yli kymmenen vuotta Suomessa asuneiden pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisten naisten työttömyysaste oli vuonna 2014 selvästi alempi kuin lyhyemmän ajan maassa olleilla. Ero ulkomaalaistaustaisten miesten ja naisten työttömyysasteiden välillä oli selvästi pienempi kuin maassa vähemmän aikaa olleilla. Toisaalta kuviota voi tulkita myös niin, että ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyystilanne kohenee Suomessa asutujen vuosien myötä selvästi naisia vähemmän. Larja ja Sutela huomauttavatkin (mt., 73), että ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyystilanne alkaa iän myötä heikentyä suomalaistaustaista verrokkiryhmää enemmän.

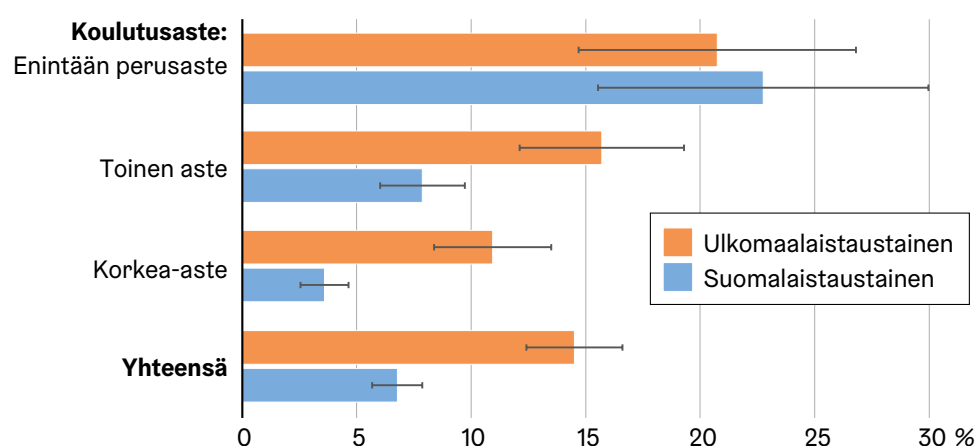
Kuvio 18. Maahanmuuttajien työttömyysaste pääkaupunkiseudulla sukupuolen ja maassaoloajan mukaan vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Koulutustaso on yleensä yhteydessä työllisyyteen ja työttömyyteen, ja tämä näkyy myös tämän aineiston valossa suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten työmarkkinatilannetta tarkasteltaessa (kuvio 19). Vuonna 2014 korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden työttömyysaste oli pääkaupunkiseudun suomalaistaustaisilla reilusti alle viiden prosentin. Vaikka myös ulkomaalaistaustaisilla työttömyysaste oli matalin korkeasti koulutetuilla, ero suhteessa suomalaistaustaisiin korkeasti koulutettuihin oli kuitenkin huomattava: ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste oli kolminkertainen. Ero suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten välillä oli suuri – noin kaksinkertainen – myös toisen asteen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa. Sen sijaan niiden osalta, joilla oli suoritettuna ainoastaan enintään perusasteen tutkinto, tilastollisesti merkitsevää eroa suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten välillä ei ollut. Työllistyminen pääkaupunkiseudulla on siten vaikeata syntyperästä riippumatta niillä, joilla ei ole vähintään toisen asteen tutkintoa.

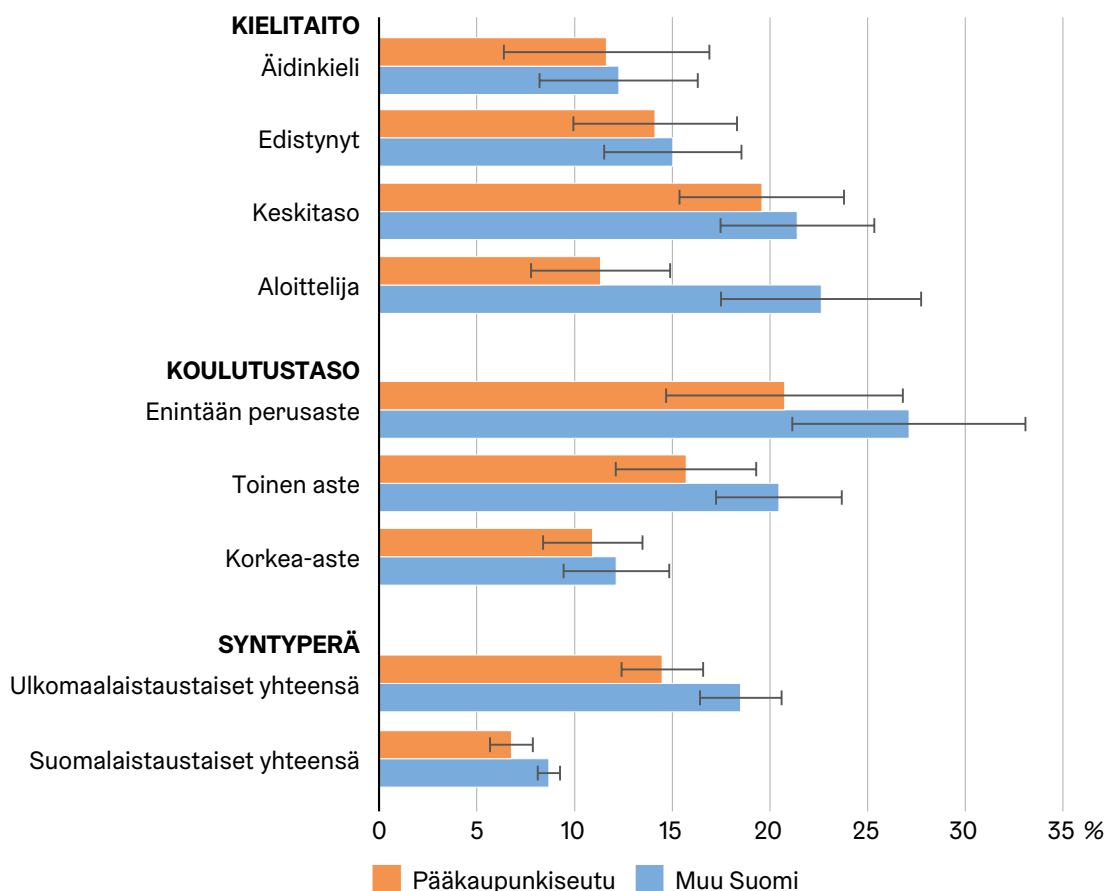
Tässä yhteydessä on kuitenkin hyvä muistaa pääkaupunkiseudun suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten erilainen ikärakenne, minkä vuoksi väestöryhmät eivät koulutuksen kautta tarkasteltuna ole suoraan vertailukelpoisia.

Kuvio 19. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten työttömyysaste pääkaupunkiseudulla koulutusasteen mukaan vuonna 2014, %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Kuviossa 20 näkyy koulutustason ja työttömyysasteen välisen yhteyden lisäksi myös suomen tai ruotsin kielen taidon ja työttömyysasteen välinen yhteys. Tilanne on siinä mielessä kaksijakoinen, että pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste näyttäisi olleen keskimääräistä alempi sekä niillä, joilla suomen tai ruotsin kielen taito oli äidinkielen tasolla, että niillä, jotka olivat kotimaisten kielten suhteen vielä täysin aloittelijoita. Suomessa etenkin pääkaupunkiseudulla on ilmeisesti huomattava määrä sen tyyppisiä työpaikkoja, esimerkiksi asiantuntijatehtäviä, joihin on mahdollista työllistyä ulkomaalaistaustaisena varsin hyvin myös suomen tai ruotsin kieltä osaamatta. Pääkaupunkiseudulla aloittelijan tasoisten suomen tai ruotsin kielen osaajien työttömyysaste oli vuonna 2014 noin 11 prosenttia, kun taas seudun ulkopuolisessa Suomessa selvästi korkeampi, noin 23 prosenttia.

Kuvio 20. Ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste suomen tai ruotsin kielen taidon* ja koulutustason mukaan pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa vuonna 2014, %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



* Kielitaidon osalta tiedoissa ei ole mukana Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia.

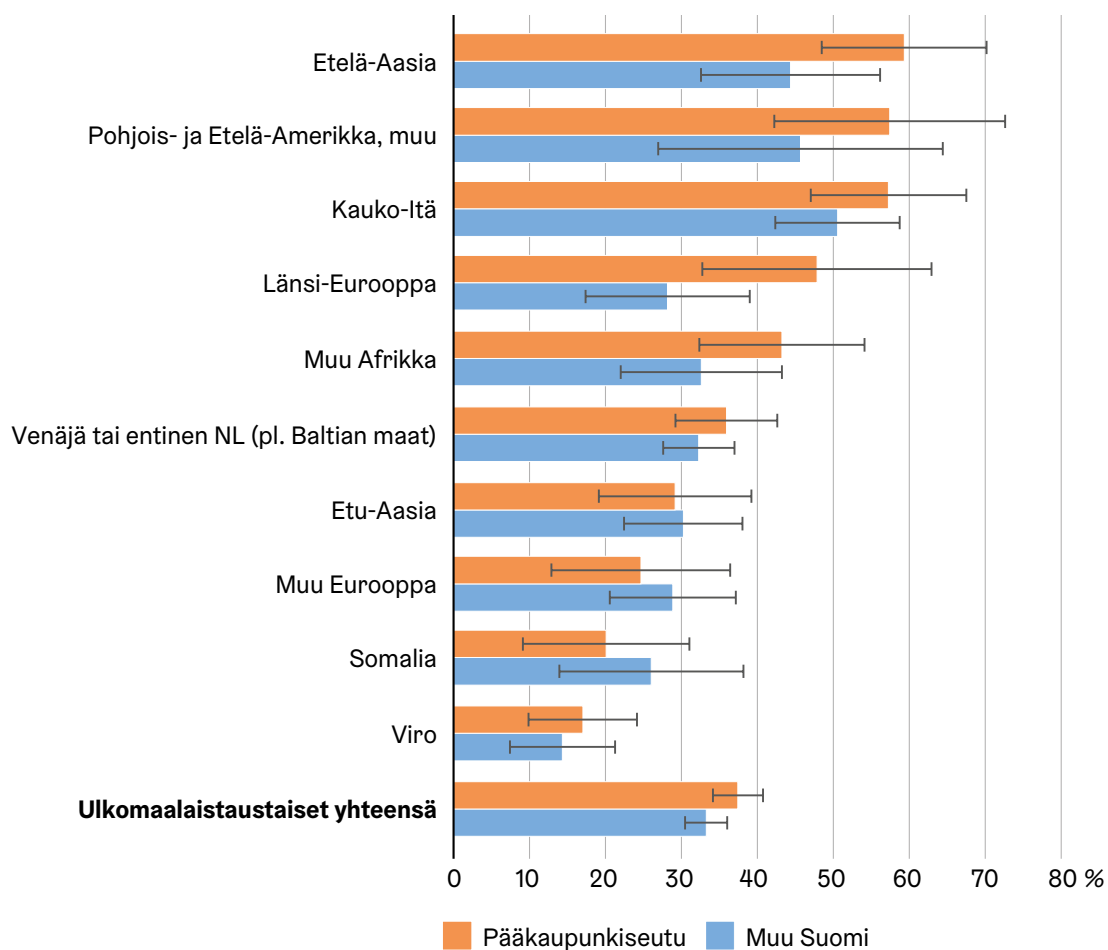
Kielitaidon puute on usein syynä työttömyyteen

Tämän luvun päätteeksi voidaan vielä tarkastella UTH-tutkimuksen tuottamia vastauksia siihen, miksi haastateltavat eivät ole taitojaan vastaavassa työssä tai ylipäättään saaneet työtä. Tarjotuista vastausvaihtoehdoista selvästi yleisin oli suomen tai ruotsin kielen taidon puute. Kuviossa 21 näkyvät niiden vastaajien osuudet, jotka mainitsivat tämän kielitaitopuutteen tärkeimmäksi syyksi vaikeuksilleen suomalaisilla työmarkkinoilla.¹⁵ Koko Suomen tasolla noin kolmannes ulkomaalaistaustaisista oli tätä mieltä, eikä pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välillä ole merkittävää eroa. (Vrt. Nieminen 2015, 128–130.)

Kielitaidon puutteita piti suhteellisesti ottaen vähemmän tärkeinä virolaistaustaiset ja somalialaistaustaiset. Sen sijaan monet niistä, joilla taustamaa oli jokin Etelä-Aasian tai Pohjois-Amerikan maa tai Kaukoidän valtio, pitivät heikkoa suomen tai ruotsin kielen taitoaan olennaisena syynä vaikeuksilleen suomalaisilla työmarkkinoilla. Käsitys suomen tai ruotsin kielen osaamisen suuresta merkityksestä oli yleensä hieman yleisempää pääkaupunkiseudulla kuin muualla Suomessa, joskaan erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

15 Selvästi harvemmin mainittuja syitä olivat tutkinnon tunnustamisen puute sekä syntyperä, uskonto tai sosiaalinen tausta. Noin neljännes pääkaupunkiseudun tähän kysymykseen vastanneista valitsi kohdan muu syy, johon sisältyi esimerkiksi oleskelu- tai työluvan rajoitukset. Noin neljännes vastaajista valitsi myös vastausvaihtoehdon ”ei mitään erityistä estettä”.

Kuvio 21. Suomen tai ruotsin kielen taidon puutteen tärkeimmäksi esteeksi taitoja vastaavan työn tai ylipäättään työn saamiselle ilmoittaneet ulkomaalaistaustaiset taustamaittain pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa vuonna 2014, %*. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



* Prosenttiosuudet on laskettu ulkomaalaistaustaisista työttömistä työnhakijoista ja subjektiivisesti ylikoulutetuista, ks. sivu 45.

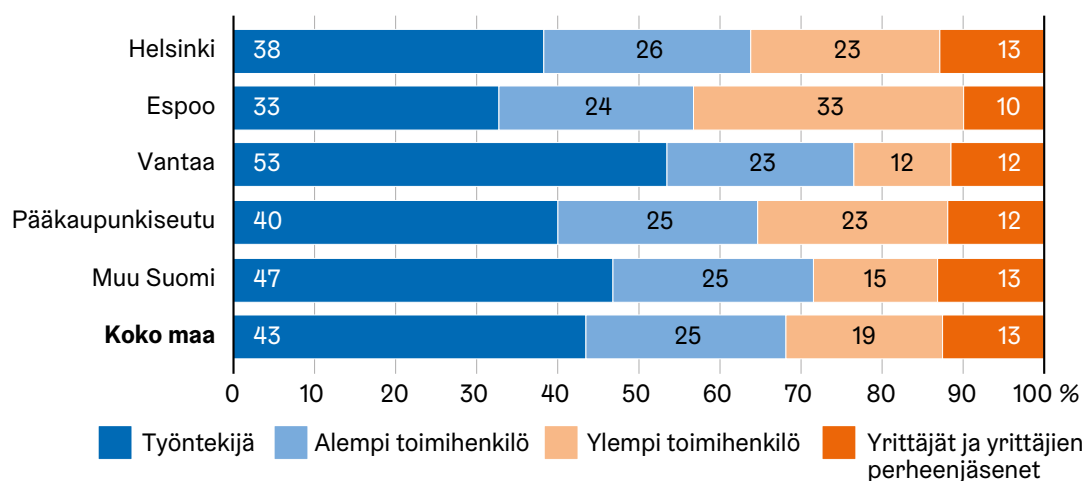
SOSIOEKONOMINEN ASEMA, AMMATIT JA TULOTASO

Työllisyys- ja työttömyysasteiden lisäksi ulkomaalaistaustaisten rakenteellista kotoutumista työmarkkinoille voidaan tarkastella myös muiden indikaattoreiden avulla. Tässä luvussa tarkastelun kohteena on ensinnäkin 15–64-vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten sosioekonominen asema, joka on henkilön pääasiallisen toiminnan, ammatin, ammattiaseman sekä toimialan perusteella jaettu ylempiin ja alempiin toimihenkilöihin, työntekijöihin sekä yrittäjiin ja heidän perheenjäseniinsä. Tarkempi kuva saadaan, kun analysoidaan ulkomaalaistaustaisten sijoittumista eri ammattiteihin ja verrataan sitä suomalaistaustaisten vastaaviin tietoihin. Elämäntilanteesta saadaan tietoa myös tarkastelemalla ulkomaalaistaustaisten tulotasoa sekä käsitystä tulojen riittämisestä elinkustannuksiin.

Suuri osa ulkomaalaistaustaisista työllisistä on työntekijäammateissa

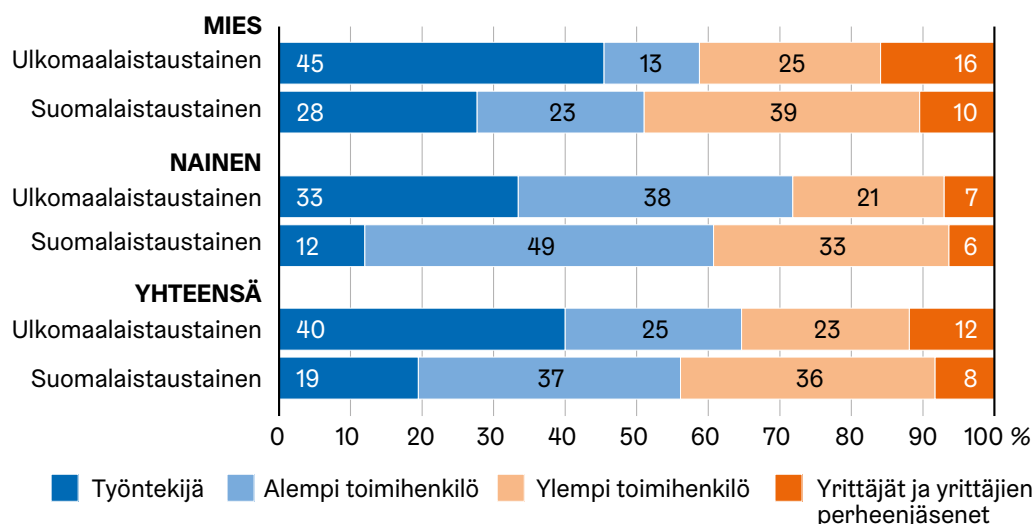
Kuvion 22 osoittamat tiedot ulkomaalaistaustaisten työllisten sosioekonomisesta asemasta ovat joidenkin estimaattien pienuuden vuoksi ainoastaan suuntaa antavia. Selvää kuitenkin on, että suuri osa ulkomaalaistaustaisista työllisistä toimii Suomessa sosioekonominen asemansa puolesta erilaisissa työntekijäammateissa. Pääkaupunkiseudulla työntekijäammateissa toimivien osuus oli alempi kuin muualla Suomessa, mutta Vantaalla ulkomaalaistaustaiset työlliset toimivat työntekijäammateissa suhteellisesti tarkasteltuna useammin kuin Helsingissä ja Espoossa. Pääkaupunkiseudulla puolestaan oli suhteellisesti ottaen enemmän ylempiin toimihenkilöihin kuuluvia ulkomaalaistaustaisia työllisiä, ja heidän osuutensa oli erityisen korkea Espoossa. Alempiin toimihenkilöihin sekä yrittäjiin ja heidän perheenjäseniinsä kuuluvien osuudet olivat jokseenkin samat kaikilla tarkastelussa olevilla alueilla.

Kuvio 22. Ulkomaalaistaustaisten työllisten sosioekonominen asema vuonna 2014, %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



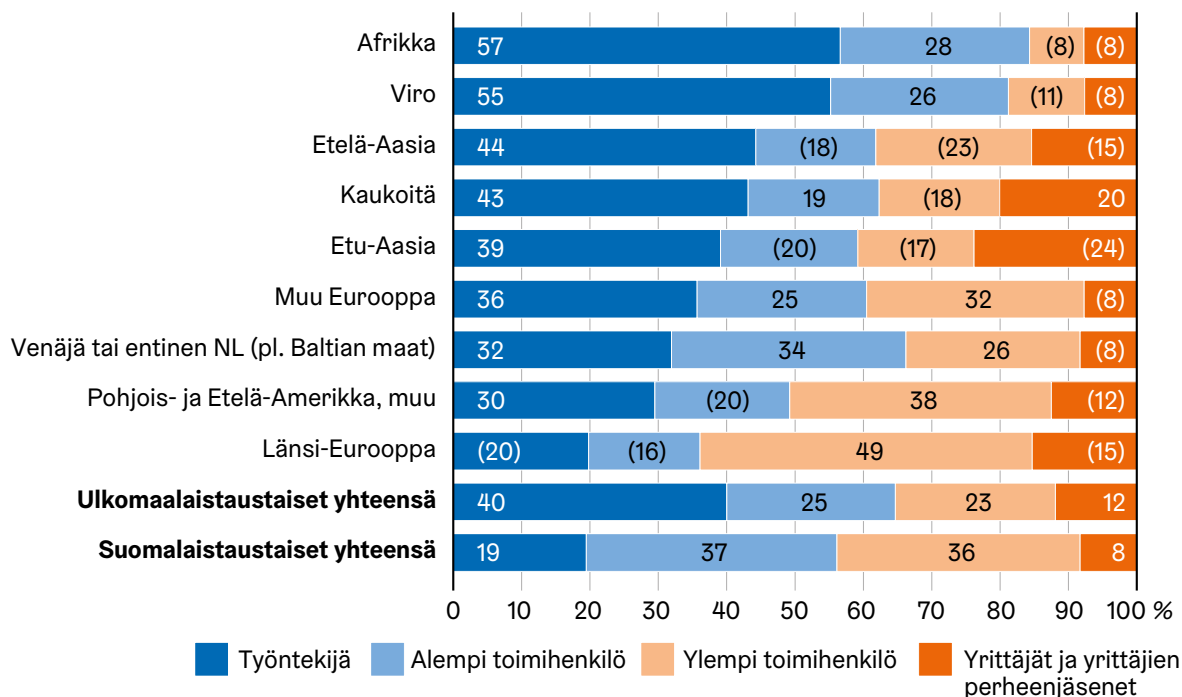
Kuvio 23 tarkastelee pääkaupunkiseudun tilannetta vielä sukupuolen mukaan ja suomalaistaustaiseen väestönosaan peilaten. Pääkaupunkiseudun työllisistä ulkomaalaistaustaisista oli vuonna 2014 suomalaistaustaisiin verrattuna selvästi suurempi osa työntekijäammateissa ja jonkin verran suurempi osa yrittäjinä ja heidän perheenjäseninään. Alempien ja ylempien toimihenkilöiden osuudet olivat puolestaan ulkomaalaistaustaisilla matalampia. Pääkaupunkiseudun suomalaistaustaisista työllisistä naisista miltei puolet oli alempia toimihenkilöitä, ja ulkomaalaistaustaisista työllisistä naisistakin 38 prosenttia. Sen sijaan ulkomaalaistaustaisista työllisistä miehistä toimi alemmina toimihenkilöinä vain 13 prosenttia, ja työntekijäammateissa 45 prosenttia. Sekä suomalaistaustaisten että ulkomaalaistaustaisten tapauksessa yrittäjien osuus on korkeampi työllisillä miehillä kuin työllisillä naisilla. (Ks. koko maan osalta Sutela 2015, 88–89.)

Kuvio 23. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten työllisten sosioekonominen asema sukupuolen mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Työntekijäammateissa toimivien suhteellinen osuus vaihtelee melko paljon taustamaittain ja -alueittain tarkasteltuna (kuviot 24). Kyseiset osuudet olivat vuonna 2014 pääkaupunkiseudulla korkeimmat virolaistaustaisilla sekä afrikkalaistaustaisilla, ja matalimmat puolestaan niillä, joilla taustamaa oli jokin Länsi-Euroopan maa tai Pohjois- tai Etelä-Amerikan maa. Kun mukaan lasketaan alemmat toimihenkilöt, näihin kahteen sosioekonomiseen asemaan kuuluvien osuus työllisistä oli virolais- ja afrikkalaistaustaisilla yli kahdeksankymmentä prosenttia. Suomalaistaustaisista näihin sosioekonomisiin asemiin kuului pääkaupunkiseudulla yhteensä 56 prosenttia. (Ks. koko maan osalta Sutela 2015, 89.)

Kuvio 24. Ulkomaalaistaustaisten työllisten sosioekonominen asema taustamaan mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Taulukosta 6 ilmenevät sosioekonomisen aseman ja vähintään edistyneen suomen tai ruotsin kielen taidon väliset yhteydet. Kaikilla tarkastelussa olevilla alueilla, pääkaupunkiseudulla ja sen ulkopuolisessa Suomessa sekä pääkaupungin kolmessa suuressa kaupungissa, vähintään edistynyt kotimaisen kielen taso oli vuonna 2014 yleisimmin niillä, jotka toimivat alempina toimihenkilöinä. Tiedot ovat tässäkin yhteydessä joiltain osin suuntaa antavia, mutta tämä havainto voi liittyä siihen, että näissä ammateissa vaaditaan vähintään tietyn tason suomen tai ruotsin kielen taitoa. Lisäksi on mahdollista, että näissä ammateissa kielitaito voi kehittyä, kun suomen tai ruotsin kieltä myös käytetään työpaikalla, työtilanteessa ja työyhteisössä. Työntekijäammateissa ei välttämättä vaadita kielitaitoa, eikä kieltä aina myöskään opi työssä, jos työtehtävä on yksin suorittamista tai jos lähin työyhteisö koostuu muista ulkomaalaistaustaisista. Osa ylemmistä toimihenkilöistä työskentelee puolestaan todennäköisesti sellaisissa tehtävissä ja työyhteisössä, joissa suomen tai ruotsin kielen taito ei ole edellytyksenä, eikä kumpaakaan näistä kielistä välttämättä käytetä työpaikalla. Jäljempänä tässä raportissa tarkastellaan vielä koulutuksen ja sosioekonomisen aseman välistä yhteyttä ylikoulutuksen problematiikan kautta.

Taulukko 6. Suomen tai ruotsin kieltä edistyneellä tasolla tai äidinkielen tasoisesti puhuvat työlliset maahanmuuttajat sosioekonomisen aseman mukaan vuonna 2014, %*

Asuinalue	Työntekijä	Alempi toimi-henkilö	Ylempi toimi-henkilö	Yrittäjät ja yrittäjien perheenjäsenet	Työlliset yhteensä
Helsinki	31	65	44	37	43
Espoo	37	51	29	(34)	37
Vantaa	43	66	(63)	(51)	51
Pääkaupunkiseutu	35	62	41	39	43
Muu Suomi	38	59	44	45	45
Koko maa	37	60	42	42	44

* Prosenttiosuudet laskettu eri sosioekonomisiin asemiin kuuluvista työllisistä.

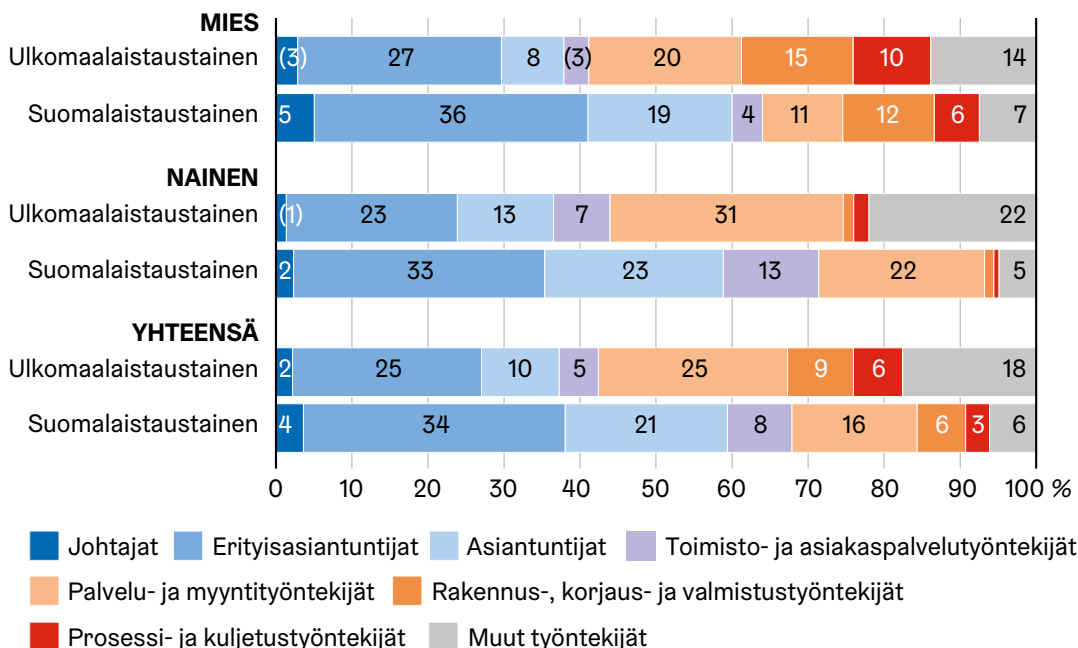
Ulkomaalaistaustaisia on hyvin monenlaisissa tehtävissä

Toisenlaisen näkökulman ulkomaalaistaustaisiin pääkaupunkiseudun työmarkkinoilla saa asiaa ammattiluokituksen mukaan tarkastellen (kuvio 25). Pääkaupunkiseudun suomalaistaustaisista työllisistä palkansaajista vuonna 2014 reilusti yli puolet (59 %) toimi johtajan, erityisasiantuntijan tai asiantuntijan ammatissa. Seudun vastaavista ulkomaalaistaustaisistakin noin 38 prosenttia toimi näissä kolmessa ammatissa. Suomalaistaustaisiin verrattuna ulkomaalaistaustaisista työllisistä palkansaajista selvästi useampi toimi kuitenkin palvelu- tai myyntityöntekijänä tai kategoriassa ”muut työntekijät”, johon sisältyvät monet tukitoiminnot kuten siivous.

Koko Suomen tasolla tehdyn tarkemman ammattiluokitustarkastelun mukaan (Sutela 2015, 84) vuonna 2014 ulkomaalaistaustaisia palkansaajia oli Suomessa suhteellisesti eniten siivoojina ja kotiapulaisina. Tässä ammattiryhmässä ulkomaalaistaustaisten osuus oli 23 prosenttia kaikista. Ulkomaalaistaustaisten osuus kaikista työntekijöistä oli korkea myös ammattiluokissa avustavat keittiö- ja ruokatyöntekijät (18 %) ja palvelu- ja myyntityöntekijät (11 %).

Rekisteriaineistojen kautta on havaittu, että sijoittuminen eri ammatteihin vaihtelee ulkomaalaistaustaisten osalta voimakkaasti sukupuolen mukaan (Saukkonen 2016c, 85). UTH-tutkimuksen kansallisen tason analyysi osoitti, että siivoojina toimivista miehistä noin kuusikymmentä prosenttia ja avustavina keittiö- ja ruokatyöntekijöinä toimivista miehistä noin puolet oli ulkomaalaistaustaisia (Sutela 2015, 84). Pääkaupunkiseudulla ulkomaalaistaustaisista naispalkansaajista palvelu- tai myyntityöntekijöihin tai luokkaan ”muut työntekijät” kuului vuonna 2014 yli viisikymmentä prosenttia. Ulkomaalaistaustaisten miesten puolella korostuvat jonkin verran myös rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät sekä prosessi- ja kuljetustyöntekijät.

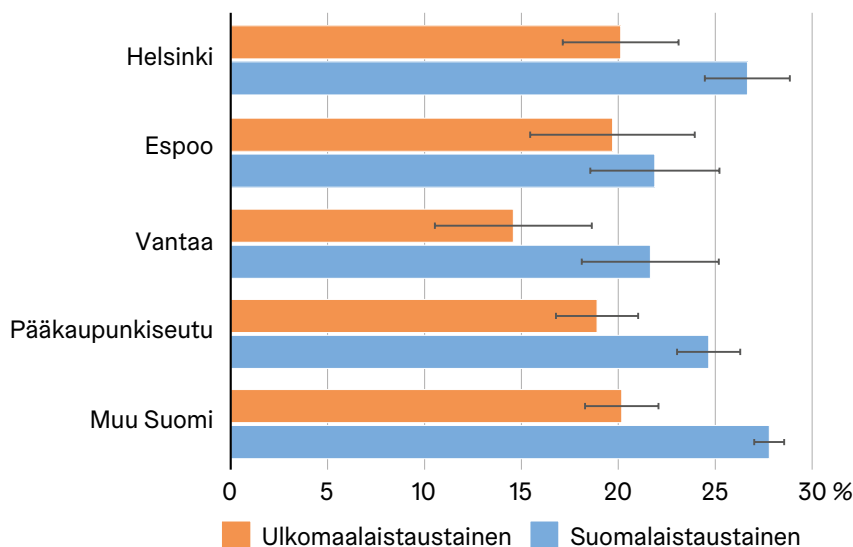
Kuvio 25. Ulkomaalaistaustaiset ja suomalaistaustaiset työlliset palkansaajat ammattiluokituksen mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Suomen kaltaisessa pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa suuri osa palkansaajista työskentelee julkisella sektorilla. Julkisen sektorin työpaikkoihin on osin tiukempia pätevyysvaatimuksia esimerkiksi kielitaitovaatimusten osalta, toisaalta valtiolla ja kunnilla on ollut pyrkimystä edistää maahanmuuttajien kotoutumista myös julkiselle sektorille rekrytoimisen kautta. Tästä syystä on kiinnostavaa katsoa UTH-aineiston valossa, missä määrin ulkomaalaistaustaiset palkansaajat ovat Suomessa sijoittuneet julkiselle ja yksityiselle sektorille.

Suomalaistaustaisista työllisistä noin neljännes työskenteli vuonna 2014 pääkaupunkiseudulla julkisella sektorilla, valtion tai kunnan palveluksessa (kuvio 26). Vastaava osuus oli ulkomaalaistaustaisilla työllisillä selvästi pienempi. Ero väestöryhmien välillä on pääkaupunkiseudulla hieman pienempi kuin seudun ulkopuolisessa Suomessa. Pääkaupunkiseudulla julkisen sektorin palveluksessa työskentelevien suomalaistaustaisten osuus suomalaistaustaisista työllisistä näyttäisi olevan Helsingissä korkeampi kuin Espoossa ja Vantaalla, joskaan ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. Vantaalla vuonna 2014 asuneista ulkomaalaistaustaisista työllisistä julkisen sektorin palveluksessa olevien osuus näyttäisi puolestaan olevan pienempi kuin vastaavat osuudet Helsingissä ja Espoossa.

Kuvio 26. Julkisella sektorilla työskentelevien ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten osuudet kyseisten ryhmien työllisistä pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



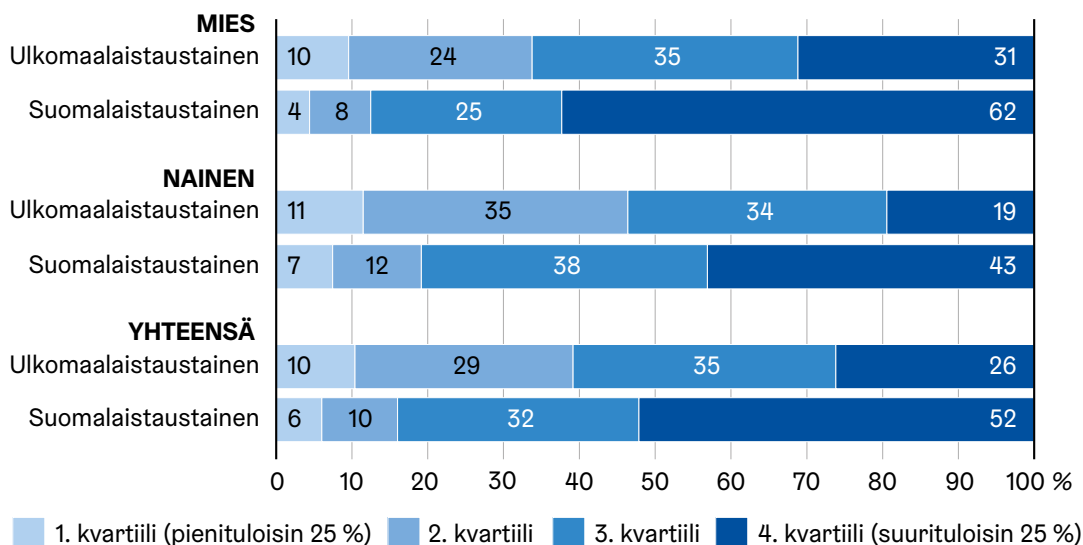
Pakolaistaustaisilla on usein toimeentulovaikeuksia

UTH-tutkimuksessa selvitettiin myös työllisten vastaajien päätyössään ansaitsemia kuukausittaisia bruttotuloja. Näiden tietojen perusteella voidaan sijoittaa ulkomaalaistaustaiset ja suomalaistaustaiset heidän tulojensa perusteella johonkin neljästä tulokvartiilista eli tulojen määrää kuvastavasta luokasta. Tuloluokkien rajat on tässä muodostettu Suomen koko väestöä koskevan vuoden 2014 tulotilaston (valtionveronalaiset tulot) perusteella. Työlliset on jaoteltu tulokvartiileihin vastaajien kyselyssä ilmoittamien bruttokuukausitulojen perusteella. Bruttokuukausitulojen yläraja on alimmassa kvartiilissa 1 050,72 €, toisessa kvartiilissa 1 933,52 € ja kolmannessa kvartiilissa 2 972,24 €.¹⁶

Pääkaupunkiseudun suomalaistaustaisista työllisistä jopa hieman yli puolet kuului vuonna 2014 ylimpään tuloneljännekseen, kun taas ulkomaalaistaustaisista tähän tuloluokkaan kuului noin neljännes (kuvio 27). Suomalaistaustaisiin verrattuna ulkomaalaistaustaisia oli määräänsä suhteutettuna selvästi enemmän toiseksi alimmassa tulokvartiilissa.

¹⁶ Vuosituloiksi muutettuina alimman kvartiilin yläraja on 13 134 euroa vuodessa, ja sen keskiarvo 7 569 euroa. Toisen kvartiilin yläraja on 24 169 ja keskiarvo 18 573 euroa. Kolmannen kvartiilin yläraja on 37 153 euroa ja keskiarvo 29 977 euroa. Ylimmän kvartiilin keskiarvo on 57 841 euroa.

Kuvio 27. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten työllisten sijoittuminen tulokvartileihin pääkaupunkiseudulla sukupuolen mukaan vuonna 2014, %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



UTH-tutkimuksen tuottamia tietoja voidaan verrata rekisteripohjaiseen aineistoon valtionveronalaisista tuloista vuodelta 2014. Luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, koska valtionveronalaisia tuloja on myös muilla kuin työllisillä henkilöillä.¹⁷ Jos tarkastellaan vain niitä, joilla oli vuonna 2014 valtionveronalaisia tuloja, Helsingin 15–64-vuotiaista maahanmuuttajista jopa 42,5 prosenttia kuului alimpaan tulokvartiiliin, ja suurituloimpien tulonsaajien neljännekseen heistä kuului vain 15,8 %. Noin joka viides Helsingin alimpaan tuloneljännekseen sijoittuvista henkilöistä oli rekisteripohjaisen tulotulotilaston perusteella maahanmuuttaja. (Saukkonen 2016b, 28–29.)

Rekisteripohjaisten tietojen varassa kuvaa voidaan myös hieman tarkentaa. Taustamaaryhmittäin tarkasteltuna ylipäätään neljännekseen kuului vuonna 2014 suuri osa esimerkiksi Helsingin ruotsalais- ja intialaistaustaisista, kun taas noin kolme neljästä afganistaniaistaustaisesta (72 %) ja irakilastaustaisesta (78 %), ja somalialaistaustaisistakin yli kaksi kolmasosaa (69 %), sijoittui alimpaan tuloneljännekseen. Ulkomaalaistaustaisissa yrittäjissä oli paljon hyvätuloisia, mutta lähes kolmannes Helsingin maahanmuuttajayrittäjistä kuului alimpaan tuloneljännekseen, ja naisyrittäjistä miltei puolet (42,5 %). (Saukkonen 2016b, 29–31.)

UTH-tutkimuksen tiedonkeruussa selvitettiin myös ulkomaalaistaustaisten kokemusta heidän tulojensa riittävydestä. Kuvio 28 osoittaa, että pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaiset vastasivat alueen koko väestöä hieman useammin myöntävästi kysymykseen siitä, onko menojen kattaminen tuloilla hankalaa.¹⁸ Toimeentuloon liittyviä vaikeuksia oli etenkin pakolaistaustaisilla henkilöillä. Tämä asia kytkeytyy myös toiseen UTH-aineiston toimeentulo-ongelmia käsittelevään muuttujaan. Erillisessä kysymyksessä kartoitettiin sitä, missä määrin vastaajat pelkäsivät tilannetta, jossa heiltä loppuisi ruoka ennen kuin he saisivat rahaa sen hankkimiseen (Castaneda & Kauppinen 2015a, 138). Suomen koko 20–64-vuotiaan väestön ja samanikäisten ulkomaalaistaustaisten osalta ei tässä kohdas-

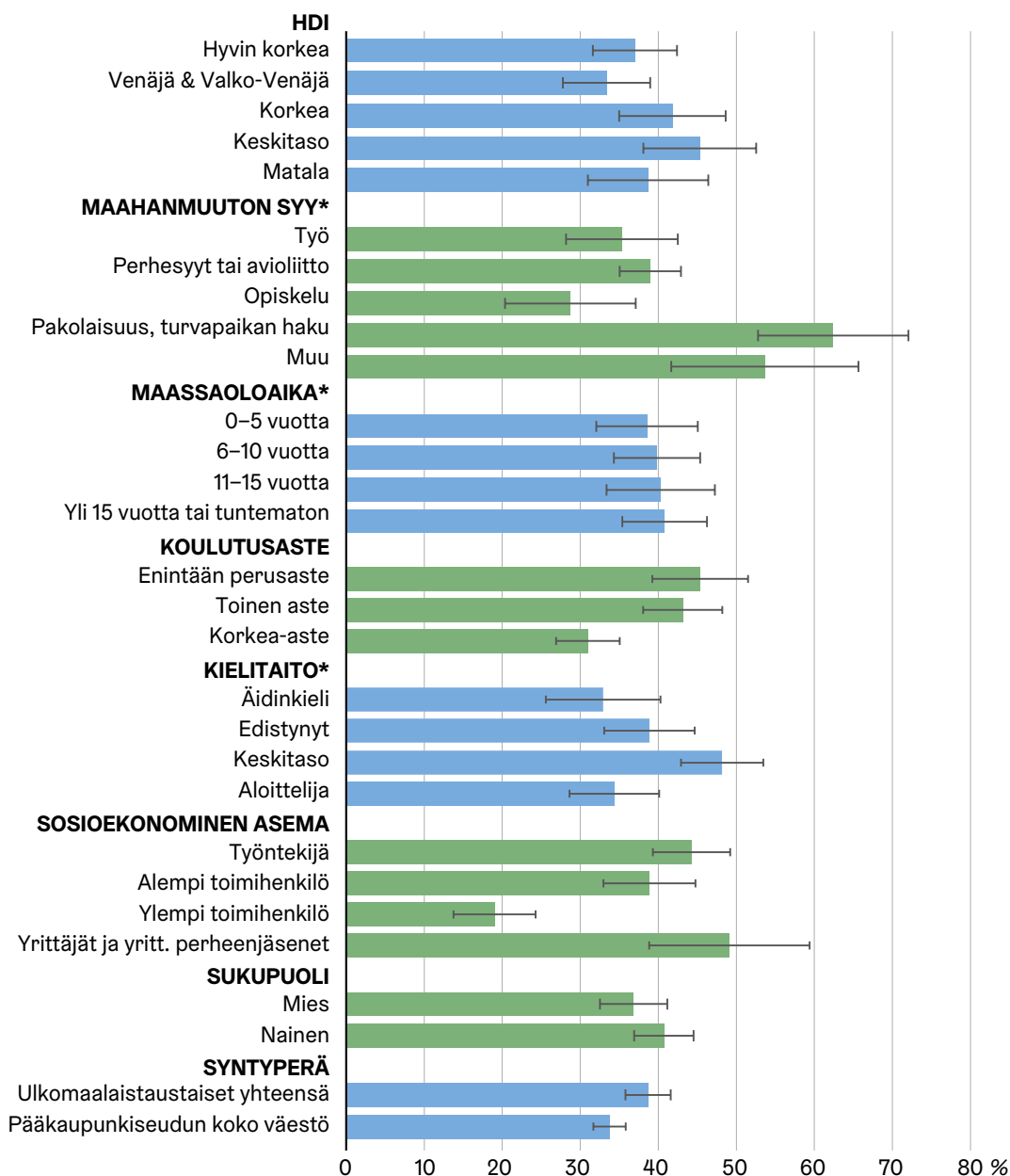
17 Monet sosiaalietuudet ovat valtionveronalaista tuloa, mutta esimerkiksi asumistuki ja toimeentulotuki eivät ole.

18 Kysymyksen muotoilu oli seuraava: Kotitaloudella voi olla erilaisia tulonlähteitä ja useammalla jäsenellä tuloja. Kun kotitaloutenne kaikki tulot otetaan huomioon, onko menojen kattaminen näillä tuloilla: 1. erittäin hankalaa; 2. hankalaa; 3. melko hankalaa; 4. melko helppoa; 5. helppoa; 6. hyvin helppoa; 7. en tiedä/en osaa sanoa.

sa ollut tilastollisesti merkitsevää eroa. Koko Suomen ulkomaalaistaustaisista tätä pelkoa kokivat keskimääräistä enemmän Lähi-itä- ja Afrikka-taustaiset.

Maassaoloajalla ei näyttäisi olevan juuri vaikutusta tulojen riittämättömyyden kokemukseen. Sen sijaan korkeasti koulutettujen ja ylempien toimihenkilöiden keskuudessa kokemusta tulojen riittämättömyydestä oli vähemmän kuin alemman tutkintotason suorittaneilla ja alempiin sosioekonomisiin asemiin sijoittuvilla (kuvio 34). Kuviosta 34 näkyy myös, että suuri osa yrittäjinä toimivista ulkomaalaistaustaisista elää taloudellisesti ahtaissa olosuhteissa. Tulojen riittämättömyyttä tuntee suhteellisen harva suomen tai ruotsin kielen taidon osalta aloittelijan tasolla oleva ulkomaalaistaustainen. Tätä selittänee osin jälleen se, että pääkaupunkiseudulla sijaitsee myös hyväpalkkaisia työpaikkoja, joissa ei kuitenkaan tarvita tai käytetä kumpaakaan kotimaista kieltä.

Kuvio 28. Pääkaupunkiseudulla asuvat ulkomaalaistaustaiset, joiden mukaan menojen kattaminen tuloilla oli hankalaa vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



* Maahanmuuton syyn, maassaoloajan ja kielitaidon osalta tiedoissa ei ole mukana Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia.

TYÖSUHTEEN LAATU, YLIKOULUTUS JA ALITYÖLLISYYS

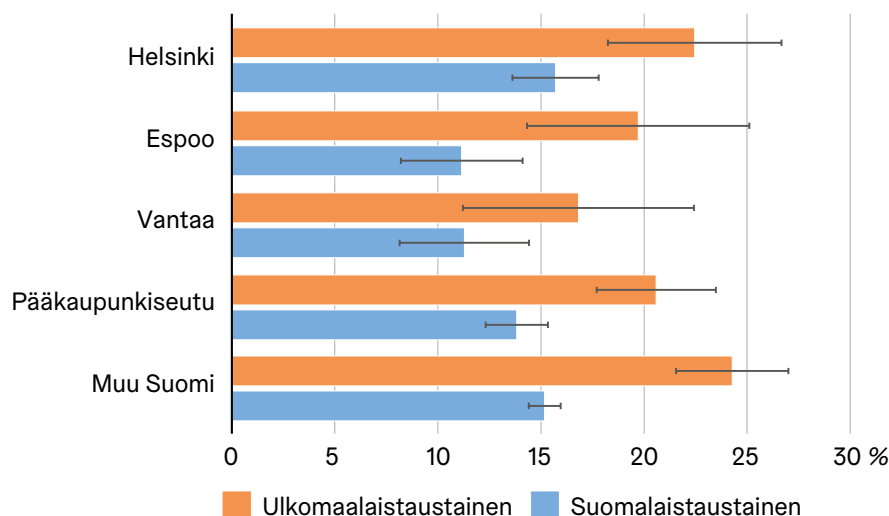
Ulkomaalaistaustaisten työmarkkinoille kotoutumisen ja yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta on olennaista tarkastella myös työsuhteen laatua. Tässä luvussa tarkastelun kohteena ovat työsuhteen määräaikaisuus ja osa-aikaisuus. Lisäksi selvitetään ulkomaalaistaustaisten käsityksiä siitä, ovatko he ylikoulutettuja nykyisiin työtehtäviinsä, sekä alityöllisyyttä. Luvun päätteeksi vertaillaan näillä neljällä ulottuvuudella ulkomaalaistaustaisia ja suomalaistaustaisia sekä eri maahanmuuttoperustein Suomeen muuttaneita ulkomaalaistaustaisia.

Määräaikaiset ja osa-aikaiset työsuhteet ovat yleisiä

Ulkomaalaistaustaiset työlliset palkansaajat ovat suomalaistaustaisiin verrattuna useammin määräaikaisessa työsuhteessa (kuvio 29). Määräaikaisessa työsuhteessa olevien ulkomaalaistaustaisten osuus ulkomaalaistaustaisista palkansaajista näyttäisi vuonna 2014 olleen jonkin verran alempi pääkaupunkiseudulla kuin muualla Suomessa, ja ero suomalaistaustaisiin oli myös pienempi. Pääkaupunkiseudun sisällä määräaikaisuus vaikuttaisi olevan yleisintä Helsingissä ja harvinaisinta Vantaalla, mutta nämä erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Sama ilmiö on kuitenkin havaittavissa seudun sisällä myös suomalaistaustaisten palkansaajien osalta, joskin määräaikaista työtä tekevien osuudet ovat heidän kohdalla selvästi pienempiä.

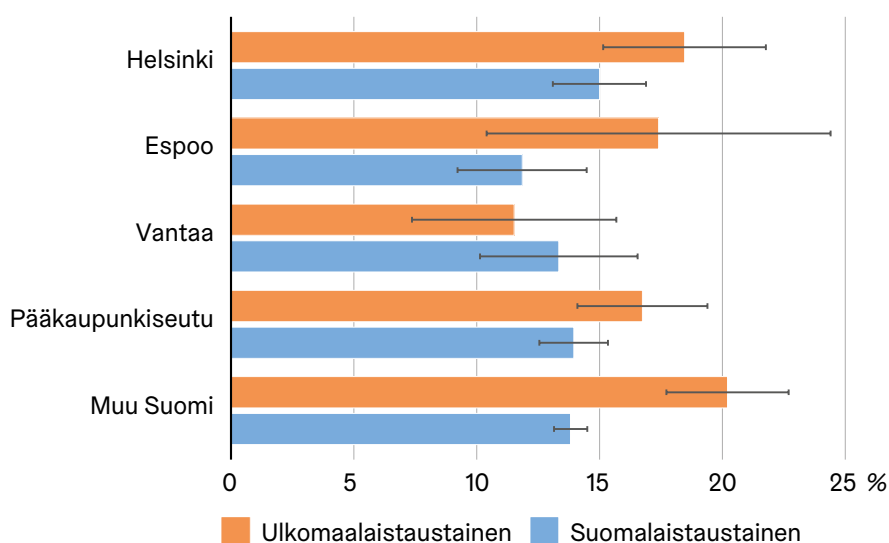
Kansallisen tason tarkastelussa (Sutela 2015, 90–92) osoittautui myös, että määräaikaiset työsuhteet olivat vuonna 2014 yleisempiä naisille kuin miehille. Määräaikaiset työsuhteet myös vähentyvät iän myötä. Tosin ulkomaalaistaustaisten palkansaajien työsuhteiden määräaikaisuus ei ole iän karttuessa vähentynyt yhtä paljon kuin suomalaistaustaisilla. Ulkomaalaistaustaisten työsuhteiden määräaikaisuus heijastaa lisäksi osittain heidän sijoittumisestaan suomalaistaustaisiin verrattuna eri ammattiryhmiin ja -luokkiin. Ensiksi mainitut työskentelevät useammin ammateissa, joissa määräaikaiset työsuhteet ovat yleisiä.

Kuvio 29. Määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevien ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten palkansaajien osuudet kyseisten ryhmien palkansaajista vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Ulkomaalaistaustaiset ovat suomalaistaustaisiin verrattuna useammin myös osa-aikaisissa työsuhteissa (kuvio 30). Myös osa-aikaisuuden yleisyys heijastaa jossain määrin väestöryhmien ammattirakenne-eroja. UTH-tutkimuksen tuottamien tietojen perusteella voidaan päätellä, että ulkomaalaistaustaisten työllisten osa-aikaisuus oli vähemmän yleistä pääkaupunkiseudulla kuin seudun ulkopuolisessa Suomessa. Erityisen harvinaista se oli Vantaalla, jossa ulkomaalaistaustaisten osa-aikaisuus näyttäisi mahdollisesti olleen jopa vähemmän yleistä kuin suomalaistaustaisilla. Pienten havaintomäärien vuoksi tietoja on kuitenkin pidettävä suuntaa antavina.

Kuvio 30. Osa-aikaisessa työsuhteessa työskentelevien ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten osuudet kyseisten ryhmien työllisistä vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



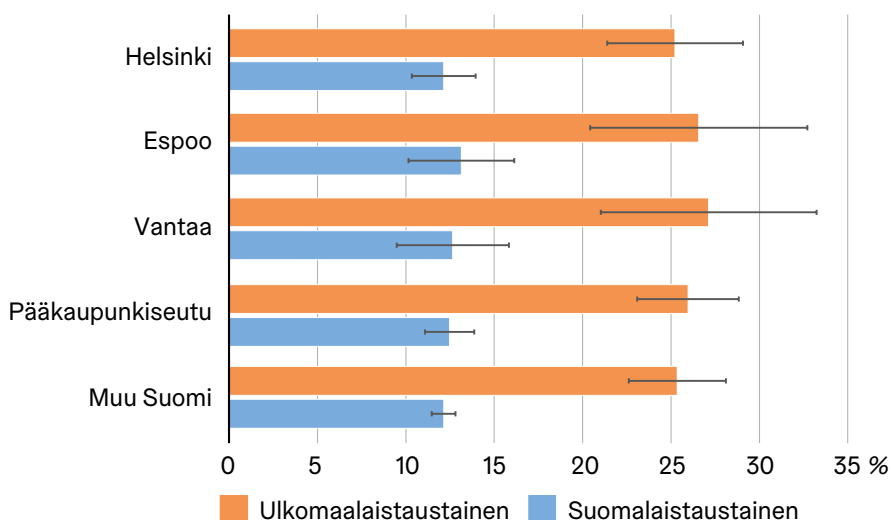
Koko maan tarkastelussa (Sutela 2015, 93–94) ero ulkomaalaistaustaisten ja suomalaisestaustaisten naisten välillä oli vuonna 2014 pieni, mutta miesten kohdalla varsin suuri. Ulkomaalaistaustaisista työllisistä miehistä osa-aikatyötä teki 17 prosenttia, kun vastaava

osuus suomalaistaustaisten miesten kohdalla oli yhdeksän prosenttia. Taustamaittain ja -alueittain tarkasteltuna virolaistaustaiset tekivät vuonna 2014 Suomessa osa-aikatyötä harvemmin kuin suomalaistaustaiset, mutta muissa ryhmissä osa-aikaisuus oli ulkomaalaistaustaisilla suomalaistaustaisia yleisempää.

Ylikoulutusta ja alityöllisyyttä ilmenee paljon

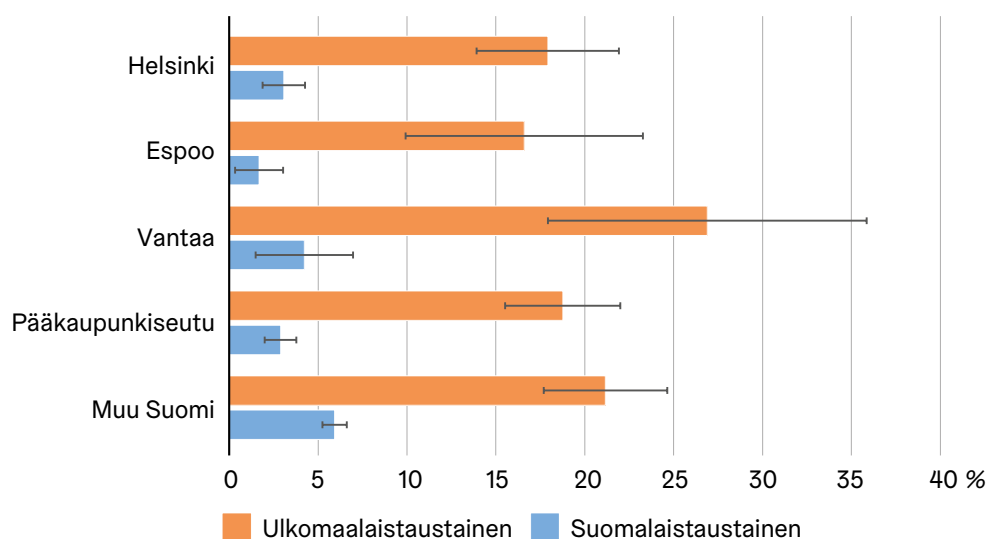
UTH-tutkimus tarjosi myös mahdollisuuden tarkastella ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten työllisten käsitystä ylikouluttuneisuudesta suhteessa nykyiseen työtehtäväänsä. Tutkimuksessa kysyttiin, katsoisiko haastateltava kykenevänsä selviytymään koulutuksellaan ja taidoillaan nykyistä vaativammista työtehtävistä. Kuvio 31 osoittaa, että käsitys omasta ylikouluttuneisuudesta oli vuonna 2014 ulkomaalaistaustaisilla selvästi yleisempää kuin suomalaistaustaisilla, eikä tässä suhteessa ole juuri eroja pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välillä eikä pääkaupunkiseudun suurten kaupunkien välillä. Pääkaupunkiseudulla yli neljännes ulkomaalaistaustaisista työllisistä katsoi olevansa tehtävänsä ylikoulutettu.

Kuvio 31. Ylikoulutettujen työllisten ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten osuudet kyseisten ryhmien työllisistä, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Käsitys ylikouluttuneisuudesta liittyy ulkomaalaistaustaisilla työllisillä todennäköisesti suurelta osin siihen, että varsin suuri osa heistä, myös korkeammin koulutetuista, sijoitui vuonna 2014 työntekijätason ammatteihin (kuvio 32, ks. myös Sutela 2015, 89). Pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välillä ei näyttäisi olevan tässä suhteessa suurta eroa, mutta UTH-tutkimuksen estimaattien perusteella voidaan arvioida, että Vantaalla asuvista korkeasti koulutetuista ulkomaalaistaustaisista työllisistä yli neljännes toimi vuonna 2014 työntekijätason ammatissa. Kansallisen tason tarkastelussa osoittautui myös, että korkeasteen tutkinnon suorittaneet ulkomaalaistaustaiset työlliset olivat selvästi useammin määräaikaissaessa työsuhteessa kuin vastaavan tasoisen tutkinnon suorittaneet suomalais-taustaiset (mt., 91–92).

Kuvio 32. Työntekijätason ammateissa työskentelevät korkeakoulutetut syntyperän mukaan vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten koulutuksen ja työn vastaavuutta ovat UTH-tutkimuksen tuottaman aineiston perusteella tuoreessa artikkelissaan tarkastelleet myös Larja ja Luukko (2018). Edellä käsitellyn subjektiivisesti koetun ylikoulutuksen selvittämisen lisäksi he ovat verranneet sitä myös objektiivisesti selvitettävään tilastolliseen ylikoulutukseen. Viimeksi mainitulla asialla tarkoitetaan niiden henkilöiden osuutta korkeasti koulutetuista, jotka työskentelevät matalan tai keskitason ammateissa.

Tulosten mukaan tilastollinen ylikoulutus ja subjektiivinen kokemus ylikoulutuksesta vastaavat toisiaan paremmin ulkomaalaistaustaisilla kuin suomalaistaustaisilla. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneista 20–64-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista tilastollisesti ylikoulutettuja oli vuonna 2014 yli viidennes (21 %), ja ylikoulutetuksi itsensä koki 29 prosenttia. Suomalaistaustaisilla vastaavat osuudet olivat viisi prosenttia (tilastollinen ylikoulutus) ja 16 prosenttia (subjektiivinen kokemus ylikoulutuksesta). Korrelaatio mittareiden välillä on vahva etenkin sellaisten maahanmuuttajaryhmien kohdalla, joiden keskuudessa ylikoulutus on yleistä, kuten korkeasti koulutetuilla afrikkalais- ja aasialaistaustaisilla. (Larja & Luukko 2018, 26–31.) Muuhun maahan verrattuna ylikoulutusta oli tälläkin tavalla tarkasteltuna jonkin verran vähemmän Helsingissä ja Espoossa kuin Vantaalla ja pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa. (Mt., 42–43.)

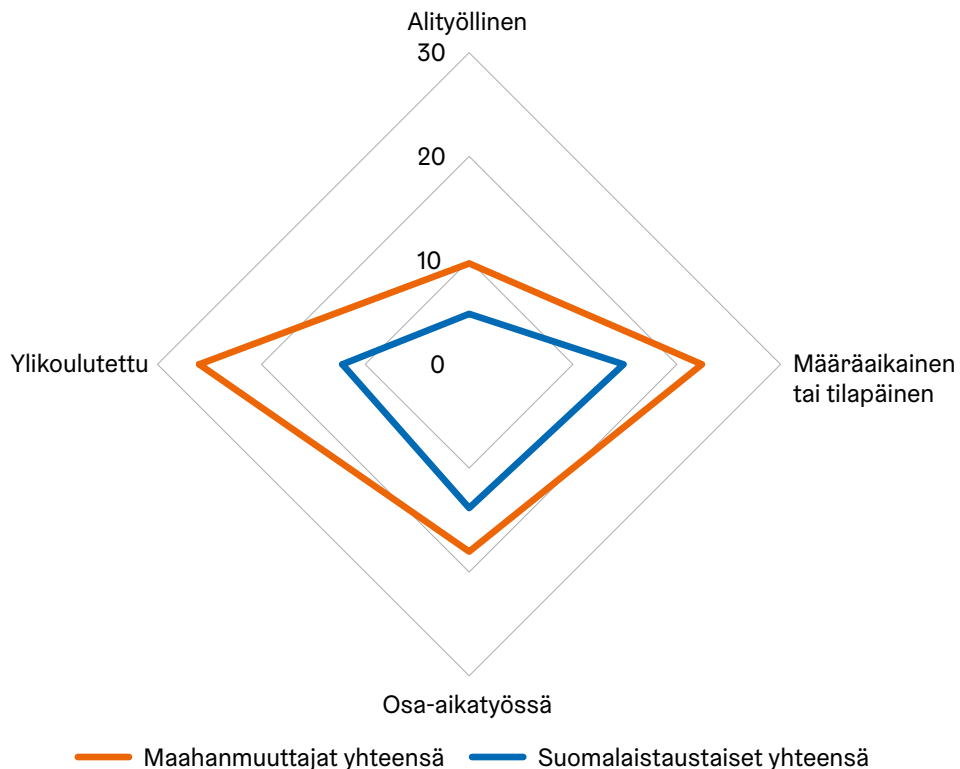
Työsuhteen määräaikaisuuden ja osa-aikaisuuden sekä ylikoulutusta koskevan subjektiivisen käsityksen (ja objektiivisen tarkastelun) lisäksi ulkomaalaistaustaisten työllisten asemaa työelämässä voidaan tarkastella alityöllisyyden näkökulmasta. UTH-tutkimukseen aineistoa tuottaneessa työvoimatutkimuksessa alityöllisiksi kutsutaan sellaisia henkilöitä, jotka joko tekevät osa-aikatyötä vain siksi, että eivät ole löytäneet kokoaikaista työtä, ovat olleet koko viikon poissa työstä lomautuksen tai töiden puutteen vuoksi tai ovat työskennelleet tutkimusviikolla tavallista vähemmän työn puutteen vuoksi. Kansallisen tason tarkastelussa osoittautui, että siinä missä 15–64-vuotiaista suomalaistaustaisista työllisistä vain viisi prosenttia oli vuonna 2014 alityöllisiä, vastaava osuus oli ulkomaalaistaustaisilla kaksinkertainen. Alityöllisyys oli vähäisintä niillä, joilla työ tai opiskelu oli tärkein Suomeen muuton peruste, ja yleisintä puolestaan pakolaistaustaisilla sekä ”muusta syystä” Suomeen muuttaneilla. (Sutela 2015, 97–98).

Asema työmarkkinoilla vaihtelee maahanmuuton syyn mukaan

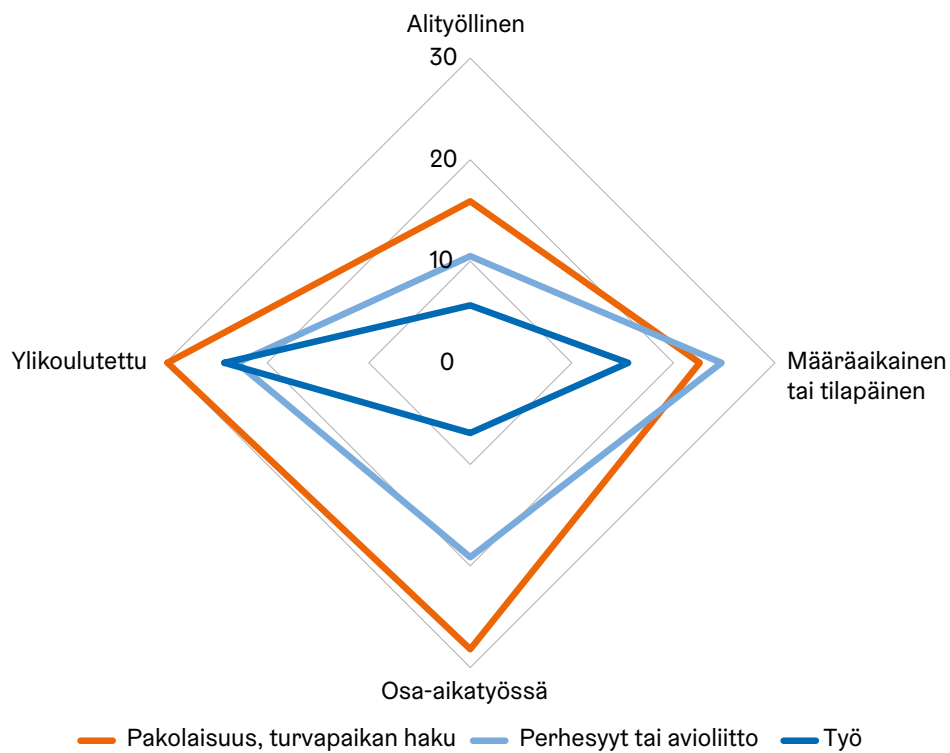
Kun nämä neljä työmarkkina-asemaa tai työsuhteen laatua kuvaavaa muuttujaa kootaan yhteen, voidaan todeta, että ulkomaalaistaustaisten asema suomalaisessa työelämässä poikkeaa usein suomalaistaustaisten asemasta varsin epäedullisella tavalla. Kuvio 33 osoittaa koko Suomen osalta 15–64-vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten työllisten osuudet näihin ryhmiin kuuluvista kaikista työllisistä työsuhteen määräaikaisuuden, osa-aikaisuuden, ylikoulutuksen sekä alityöllisyyden suhteen. Jokaisessa asiakohdassa ulkomaalaistaustaisten osuus oli vuonna 2014 suurempi kuin suomalaistaustaisten osuus.

Kuvio 34 osoittaa lisäksi, niin ikään koko Suomen tasolla, että eri maahanmuuttajaryhmiä tarkastellessa paras tilanne on työperusteisesti Suomeen muuttaneilla. Pakolaisperusteisesti maahan tulleilla on puolestaan huonoin asema useimmilla tarkastelluilla osa-alueilla. Perheperusteisesti muuttaneiden tilanne asettuu näiden kahden maahanmuuttoperusteen väliin, joskaan ei täysin yksiselitteisesti. Joidenkin havaintomäärien pienuuden vuoksi kuvioiden sisältämiä tietoja tulee pitää suuntaa antavina. Kuvioista on esityksen selkeyttämiseksi poistettu opiskeluperusteisesti muuttaneet sekä ”muusta syystä” Suomeen muuttaneet.

Kuvio 33. Työlliset maahanmuuttajat ja suomalaistaustaiset työelämässä työsuhteen määräaikaisuuden ja osa-aikaisuuden sekä ylikoulutuksen ja alityöllisyyden suhteen Suomessa vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Kuvio 34. Työlliset maahanmuuttajat työelämässä työsuhteen määräaikaisuuden ja osa-aikaisuuden sekä ylikoulutuksen ja alityöllisyyden suhteen maahanmuuton tärkeimmän syyn mukaan jaettuna Suomessa vuonna 2014, %.
Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



TERVEYS JA HYVINVOINTI

UTH-tutkimus sisälsi paljon terveyttä ja hyvinvointia käsitteleviä kysymyksiä. Näistä rakenteellisen kotoutumisen asioista onkin usein vaikea saada tietoa muuten kuin kysely- tai haastattelututkimuksen menetelmiä käyttämällä. Ulkomaalaistaustaisten terveyttä ja hyvinvointia käsitteleviä tuloksia on esitelty tutkimuksen pohjalta laaditun kokoomateoksen artikkeleissa (Nieminen ym. 2015, 137–190) sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Terveytemme.fi-sivustolla (Castaneda ym. 2014). Tässä yhteydessä tarkastellaan eräitä tälle aihealueelle kuuluvia tutkimustuloksia erityisesti pääkaupunkiseudun näkökulmasta.

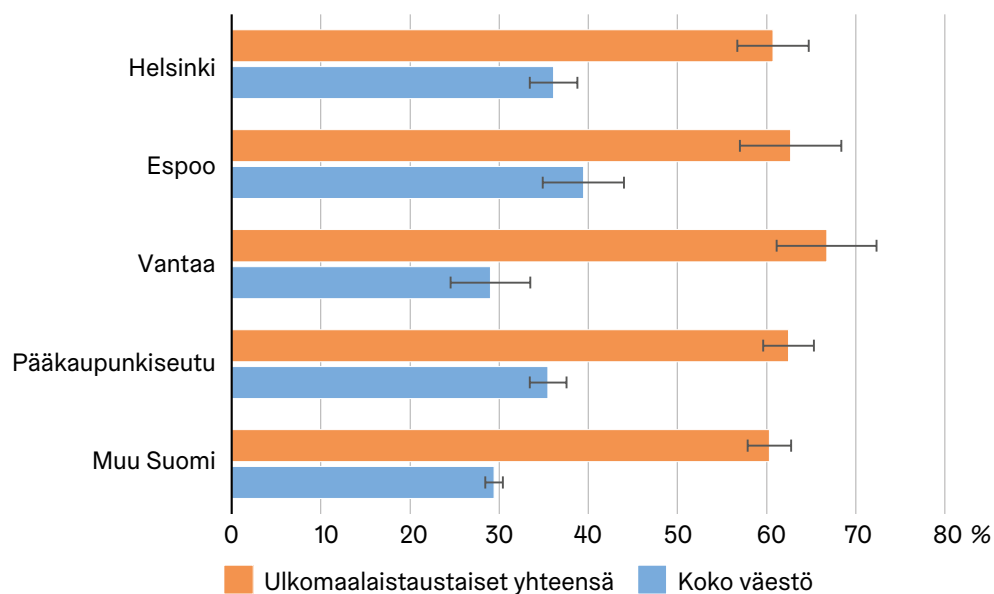
Ulkomaalaistaustaiset kokevat terveydentilansa usein hyväksi

UTH-tutkimuksessa koettua terveyttä arvioitiin kysymyksellä: Onko terveydentilanne mielestänne hyvä? Vastausvaihtoehdot olivat hyvä, melko hyvä, keskitasoinen, melko huono ja huono. 15–64-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista hyväksi tai melko hyväksi terveydentilansa koki Helsingissä vuonna 2014 yli neljä viidesosaa, hyväksi hieman yli 60 prosenttia. Kuten kuviosta 35 ilmenee, koko väestöön verrattuna ulkomaalaistaustaisista suurempi osa koki terveydentilansa hyväksi. Tämä heijastaa osittain ulkomaalaistaustaisen väestön ja suomalaistaustaisen väestön erilaista ikärakennetta, mutta samantapainen ero näkyy myös UTH-hankkeen julkaisussa tehdyssä ikävakioidussa tarkastelussa (Koponen ym. 2015, 152–153).¹⁹ Etenkin pääkaupunkiseudun tuloksia tarkasteltaessa on hyvä huomioida, että koko väestö sisältää tässä tapauksessa myös ulkomaalaistaustaisia henkilöitä.

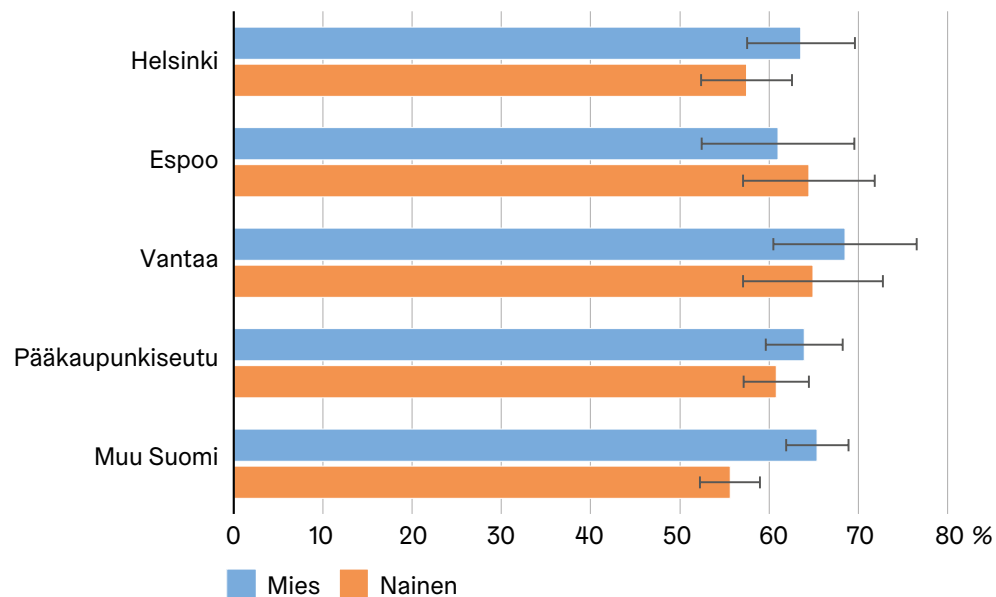
Yleiskuva on samankaltainen pääkaupunkiseudulla ja sen ulkopuolisessa Suomessa sekä pääkaupunkiseudun suurten kaupunkien välillä. Koko maahan verrattuna pääkaupunkiseudulla asuvista ulkomaalaistaustaisista ja seudun koko väestöstä hieman suurempi osuus koki terveydentilansa hyväksi vuonna 2014, joskaan ero ei ulkomaalaistaustaisten osalta ole tilastollisesti merkitsevä. Ulkomaalaistaustaisista miehistä naisiin verrattuna hieman suurempi osa näyttäisi kokeneen terveydentilansa hyväksi pääkaupunkiseudulla (kuvio 36). Seudun ulkopuolisessa Suomessa ero sukupuolten välillä on selvempi (ks. myös Koponen ym. 2015, 153).

¹⁹ Kansallisen tason tarkastelussa selvitettiin niiden osuutta, jotka arvioivat terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi. Ikärajaus tässä tapauksessa 20–64.

Kuvio 35. Terveystilansa hyväksi vuonna 2014 kokeneiden osuus ulkomaalaistaustaisista ja koko väestöstä, %. Lähde: UTH- ja ATH-tutkimukset 2014, THL ja Tilastokeskus



Kuvio 36. Terveystilansa hyväksi vuonna 2014 kokeneiden ulkomaalaistaustaisten osuus sukupuolen mukaan, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

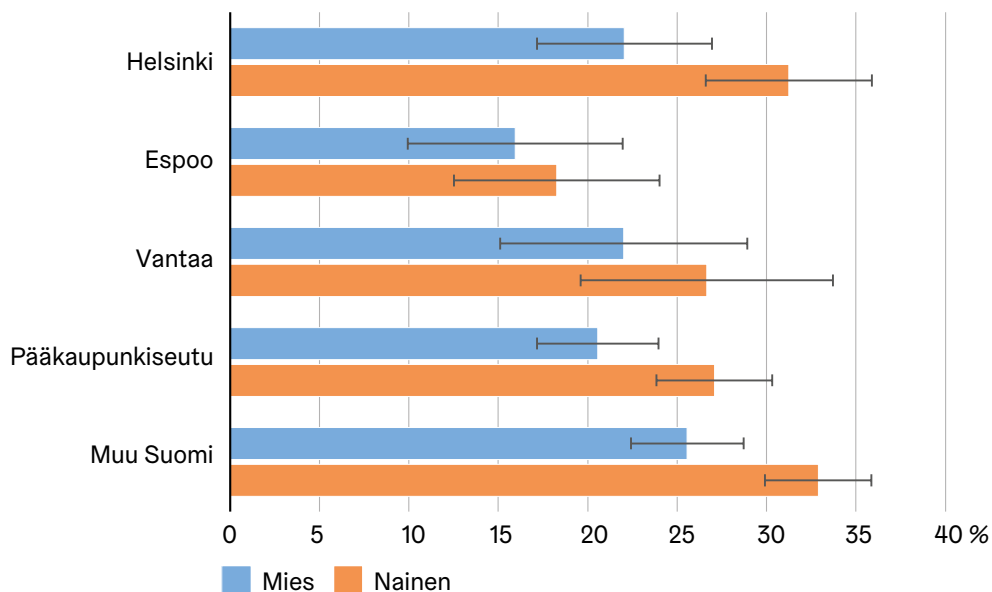


Joillakin on terveys- ja hyvinvointiongelmia

UTH-tutkimuksen haastatteluissa kysyttiin myös sitä, onko vastaajalla jokin pitkäaikainen sairaus tai muu pitkäaikainen terveysongelma. Tässä tapauksessa ei vertailukohdaksi ole käytettävissä täysin vastaavaa kantaväestöön tai koko väestöön kohdistettua kysymystä. Kansallisen tason tarkastelussa todettiin, että 20–64-vuotiaat ulkomaalaistaustaiset naiset raportoivat vuonna 2014 pitkäaikaisia sairauksia tai terveysongelmia miehiä yleisemmin. Tällaiset terveysongelmat olivat yleisimpiä niillä, joilla taustamaa oli jokin Lähi-idän tai Pohjois-Afrikan maa ja harvinaisempia puolestaan niillä, joilla taustamaa oli jokin muu Afrikan maa (Koponen 2015, 153).

Kuvion 37 perusteella voi päätellä, että 15–64-vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten kohdalla pitkäaikaissairaus oli ilmeisesti pääkaupunkiseudulla harvinaisempaa kuin seudun ulkopuolisessa Suomessa. Luottamusvälien pituudesta huolimatta näyttäisi siltä, että Espoon ulkomaalaistaustainen väestö – sekä naiset että miehet – ovat tällä tavalla tarkasteltuna ainakin jossain määrin sekä muun Suomen että pääkaupunkiseudun muiden suurten kaupunkien ulkomaalaistaustaista väestöä terveempää. Helsingin ulkomaalaistaustaisista naisista vajaa kolmannes raportoi vuonna 2014 pitkäaikaisesta sairaudesta tai terveysongelmasta.

Kuvio 37. Ulkomaalaistaustaiset, joilla oli vuonna 2014 pitkäaikainen sairaus tai muu pitkäaikainen terveysongelma, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

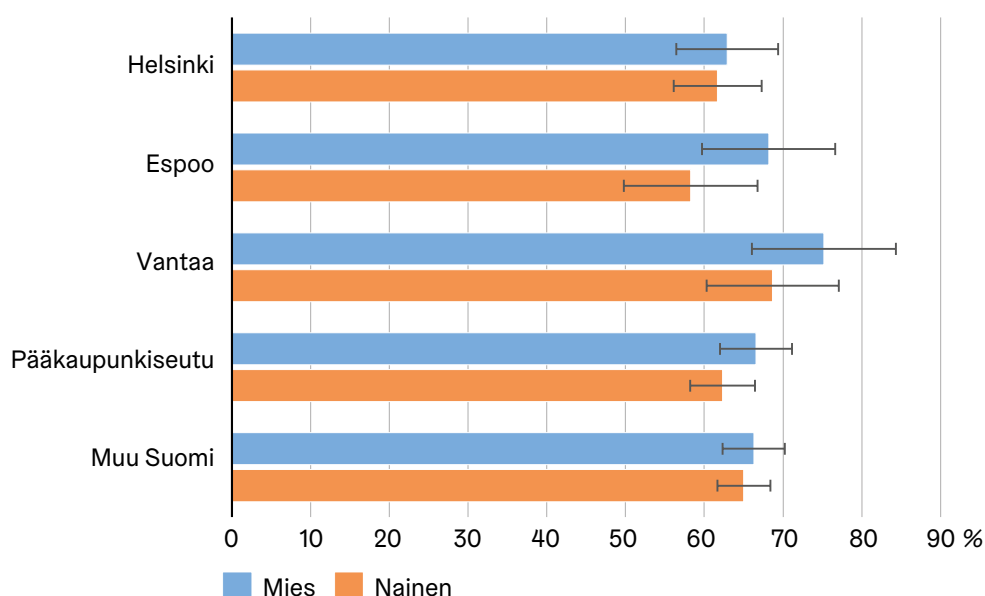


Koetun hyvinvoinnin kannalta olennaisena voidaan pitää myös sitä, kokeeko henkilö itsensä yksinäiseksi. UTH-tutkimuksen tuottamien kansallisen tason tietojen perusteella noin yhdeksän prosenttia ulkomaalaistaustaisista vastaajista kertoi tunteneensa itsensä yksinäisesti melko usein tai jatkuvasti. Prosenttiosuus on samaa luokkaa kuin suomalaisista vastaajilla ikävakiointi huomioiden, eikä ulkomaalaistaustaisten miesten ja naisten välillä myöskään ollut juuri eroa. Niillä, joilla taustamaa oli jokin Lähi-idän tai Pohjois-Afrikan maa, yksinäisyyden kokemus oli vuonna 2014 yleisempää kuin muissa taustamaaryhmissä. Lähi-idän tai Pohjois-Afrikan tausta-alueeryhmässä, samoin kuin venäläis- tai neuvostoliittolaistaustaisilla sekä virolaistaustaisilla, naisten yksinäisyyden kokemus

näyttäisi myös olevan yleisempää kuin miehillä.²⁰ Yleisesti ottaen yksinäisyyden kokemus oli kuitenkin kahdessa viimeksi mainitussa ryhmässä melko vähäistä.

Kuvio 38 havainnollistaa puolestaan sitä, että pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista miehistä noin kaksi kolmasosaa ja yli kuusikymmentä prosenttia myös naisista ei vuonna 2014 kokenut itseään yksinäiseksi koskaan tai koki näin vain harvoin. Pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välillä ei ole juuri eroa. Seudun sisäiset erot eivät myöskään ole tilastollisesti merkitseviä.

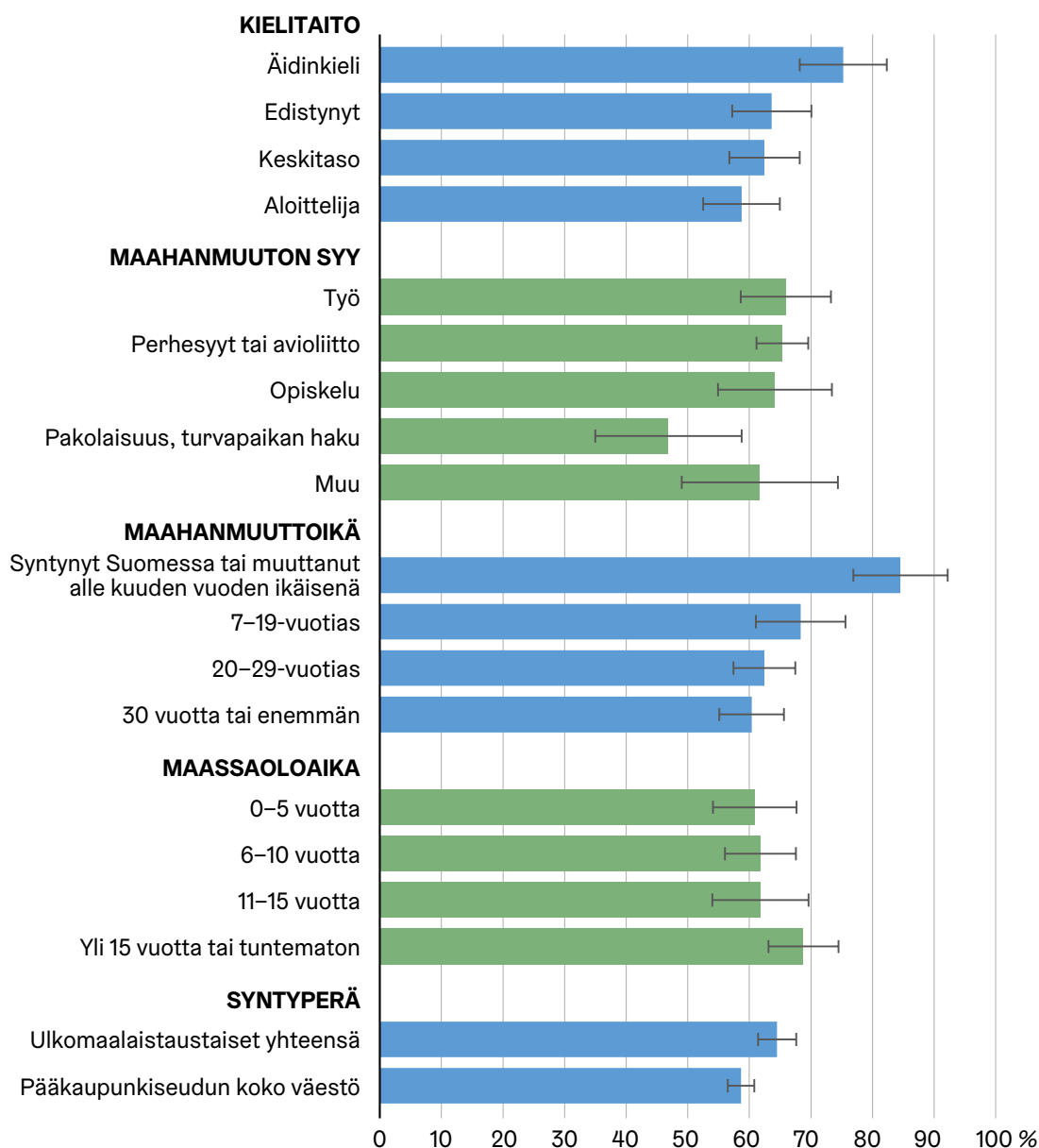
Kuvio 38. Ei koskaan tai hyvin harvoin itsensä vuonna 2014 yksinäiseksi kokeneiden ulkomaalaistaustaisten osuus sukupuolen mukaan, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Eri taustamuuttujien kautta tarkasteltuna ei myöskään ilmene suuria eroja yksinäisyyden kokemuksen suhteen (kuvio 39). Suomen tai ruotsin kielen taidolla näyttäisi olevan myönteinen vaikutus siihen, että ei koe itseään yksinäiseksi. Vastaava vaikutus oli sillä, jos ulkomaalaistaustainen oli syntynyt Suomessa (toinen sukupolvi) tai muuttanut maahamme alle kuuden vuoden ikäisenä. Pakolaistaustaisilla yksinäisyyden kokemus näyttäisi olevan yleisempää kuin työ- tai perheperusteisesti Suomeen muuttaneilla.

20 Lähde: http://www.terveytemme.fi/uth/tulokset/graph/select.php?indicator=uth_loneliness_std

Kuvio 39. Ei koskaan tai hyvin harvoin itsensä vuonna 2014 yksinäiseksi kokeneiden ulkomaalaistaustaisten* osuus pääkaupunkiseudulla, %. Lähde: UTH- ja ATH-tutkimukset 2014, THL ja Tilastokeskus



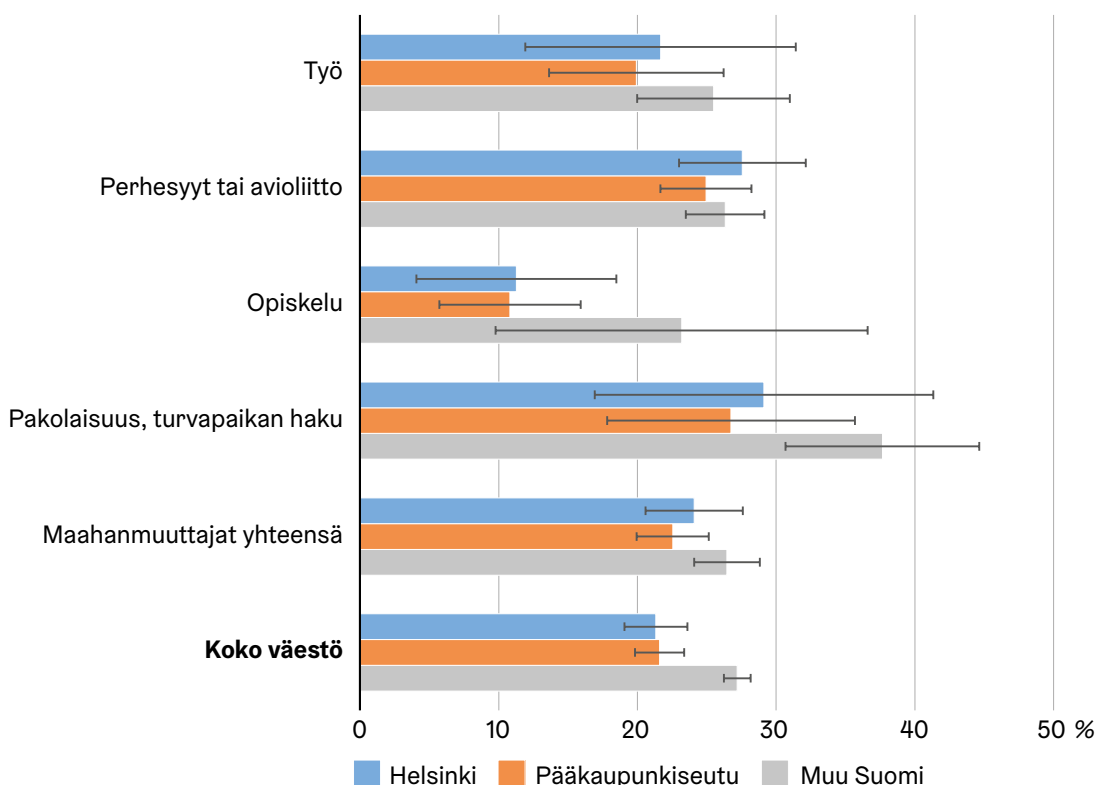
* Maassaoajan, kielitaidon ja maahanmuuton syyt osalta tiedoissa ei ole mukana Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia.

Kaikkien työkyky ei enää ole parhaimmillaan

UTH-tutkimuksen haastatteluissa tiedusteltiin myös ulkomaalaistaustaisten käsitystä omasta työkyvystään. Kysymys oli muodoltaan seuraava: Oletetaan, että työkykynne on parhaimmillaan saanut 10 pistettä. Minkä pistemäärän antaisitte nykyiselle työkyvylleasteikolla 0–10? Nolla tarkoittaa, että ette pystyisi lainkaan työhön. Lisäksi vastaajaa pyydettiin arvioimaan omaa sen hetkistä työkykyään asteikolla ”täysin työkykyinen”, ”osittain työkyvytön” ja ”täysin työkyvytön”.

Kansallisen tason ikävakioidussa tarkastelussa todettiin, että 20–64-vuotiaassa ulkomaalaistaustaisessa väestössä työkykynsä heikentyneeksi arvioivien²¹ osuus oli 37 prosenttia, joka on selvästi korkeampi osuus kuin Suomen koko väestössä (23 prosenttia). Kaikista 20–64-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista itsensä osittain tai kokonaan työkyvyttömäksi arvioineiden osuus oli viisitoista prosenttia. (Rask ym., 2015, 168–169.) Kuvio 40 ilmenee työkykynsä heikentyneeksi arvioineiden 15–64-vuotiaiden maahanmuuttajien eli ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten osuus tärkeimmän maahanmuuttoperusteen mukaan.²² Etenkin pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa pakolaistaustaisten kokea ero optimaalisen työkyvyn ja vuoden 2014 koetun työkyvyn välillä oli selvästi suurempi kuin työ- tai perheperusteisesti muuttaneilla. Pääkaupunkiseudun sisällä suurin osa eroista ei ole tilastollisesti merkitseviä, joskin käsitys heikentyneestä työkyvystä oli harvinaisempaa opiskeluperusteisesti Suomeen muuttaneilla ilman ikävakiointia.

Kuvio 40. Työkykynsä heikentyneeksi arvioineiden maahanmuuttajien osuudet maahanmuuton tärkeimmän syyn mukaan, %.²³ Lähde: UTH- ja ATH-tutkimukset 2014, THL ja Tilastokeskus



21 Annettu työkykypistemäärä seitsemän tai alle.

22 "Muu syy" poistettu. Erot kansallisen tason tarkasteluun johtuvat erilaisista kohderyhmärajauksista.

23 Työkyky enintään seitsemän kymmenportaisella asteikolla.

LUOTTAMUS, OSALLISTUMINEN, OIKEUDENMUKAINEN KOHTELU

Maahanmuuttajien ja laajemmin ulkomaalaistaustaisten vuorovaikutuksellisen kotoutumisen kannalta olennaisena pidetään yleensä luottamusta yhteiskunnan instituutioihin sekä ihmisiin yleensä, osallistumista erilaisiin toimintoihin ja kokemusta yhdenvertaisesta ja oikeudenmukaisesta kohtelusta. Tässä luvussa nostetaan esille eräitä UTH-tutkimuksen tätä aihepiiriä koskevia tuloksia ja tarkastellaan kyseisen aineiston avulla tilannetta myös pääkaupunkiseudulla.

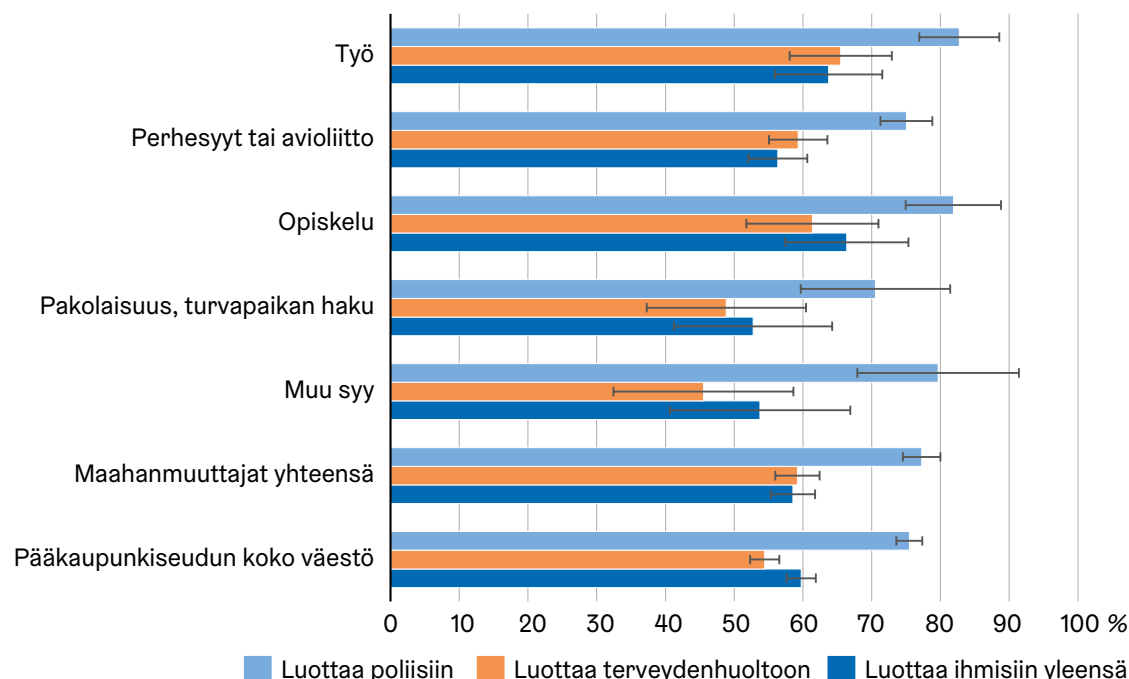
Luottamus suomalaisiin viranomaisiin on korkealla tasolla

Kansallisen tason ikävakioidussa tarkastelussa osoittautui, että 20–64-vuotiaat ulkomaalaistaustaiset luottivat vuonna 2014 julkiseen terveydenhuoltoon, sosiaalihuoltoon ja oikeuslaitokseen selvästi enemmän ja poliisiin jonkin verran enemmän kuin Suomen koko väestöön kuuluvat. Käytetyn viisiportaisen vastausasteikon ääripääät olivat ”ei luota ollenkaan” ja ”luottaa täysin”, ja kaksi viimeistä vastausvaihtoehtoa luokiteltiin luottamusta kuvastaviksi. Ulkomaalaistaustaiset luottivat myös ihmisiin yleensä Suomen koko väestöä enemmän. Sukupuolten välillä ei ollut yhdelläkään edellä kuvatulla luottamuksen kohdealueella tilastollisesti merkitsevää eroa.²⁴ Ihmissuhteisiinsa tyytyväisiä oli ulkomaalaistaustaisten ryhmässä jopa 86 prosenttia, mikä oli enemmän kuin Suomen koko väestössä (77 %), ja tyytyväisyys ilmeni koko väestöön verratessa voimakkaampana kaikissa tarkastelunkohteena olleissa taustamaaryhmissä (Castaneda & Kauppinen 2015b, 188).

Kuviosta 41 ilmenee, että erot väestöryhmien välillä olivat pääkaupunkiseudulla pieniä, kun tarkastellaan luottamusta julkiseen terveydenhuoltoon, poliisiin ja ihmisiin yleensä. Sekä ulkomaalaistaustaisilla että seudun koko väestössä luottamus poliisiin oli muita luottamuksen kohteita korkeammalla tasolla. Maahanmuuttoperusteiden mukaan muostettujen ryhmien välillä oli pieniä eroja, mutta ne eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

24 Ks. <http://www.terveytemme.fi/uth/tulokset/index.html>

Kuvio 41. Terveydenhuoltoon, poliisiin ja ihmisiin yleensä luottavien maahanmuuttajien osuus pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 maahanmuuton syyn mukaan, %. Lähde: UTH- ja ATH-tutkimukset 2014, THL ja Tilastokeskus



Virolais- ja somalialaistaustaiset osallistuvat vähemmän kuin monet muut

Maahanmuuttajien ja ulkomaalaistaustaisten kotoutumisen yhtenä indikaattorina pidetään usein myös osallistumista erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin. Tämä osallistuminen voi olla tärkeätä etenkin niille, jotka eivät ole työelämässä. UTH-tutkimuksessa tätä selvitettiin siten, että haastateltavaa pyydettiin vastaamaan kysymykseen: Osallistutteko jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhteisön toimintaan? Vastausvaihtoehtoja olivat: ”aktiivisesti”, ”silloin tällöin” sekä ”ei lainkaan”. Kansallisen tason ikävakioidussa tarkastelussa aktiivisesti osallistuneiden osuus ikäluokassa 20–64 oli sekä ulkomaalaistaustaisilla miehillä että naisilla alempi kuin Suomen koko väestössä. Taustamaiden välillä oli suuria eroja; molempien sukupuolten osalta erityisesti virolaistaustaisilla oli matala osallistumisaste. Väestöryhmässä, joissa taustamaa oli jokin Lähi-idän tai jokin Pohjois-Afrikan maa²⁵, naisten osallistumisaste oli miehiä selvästi matalampi.²⁶

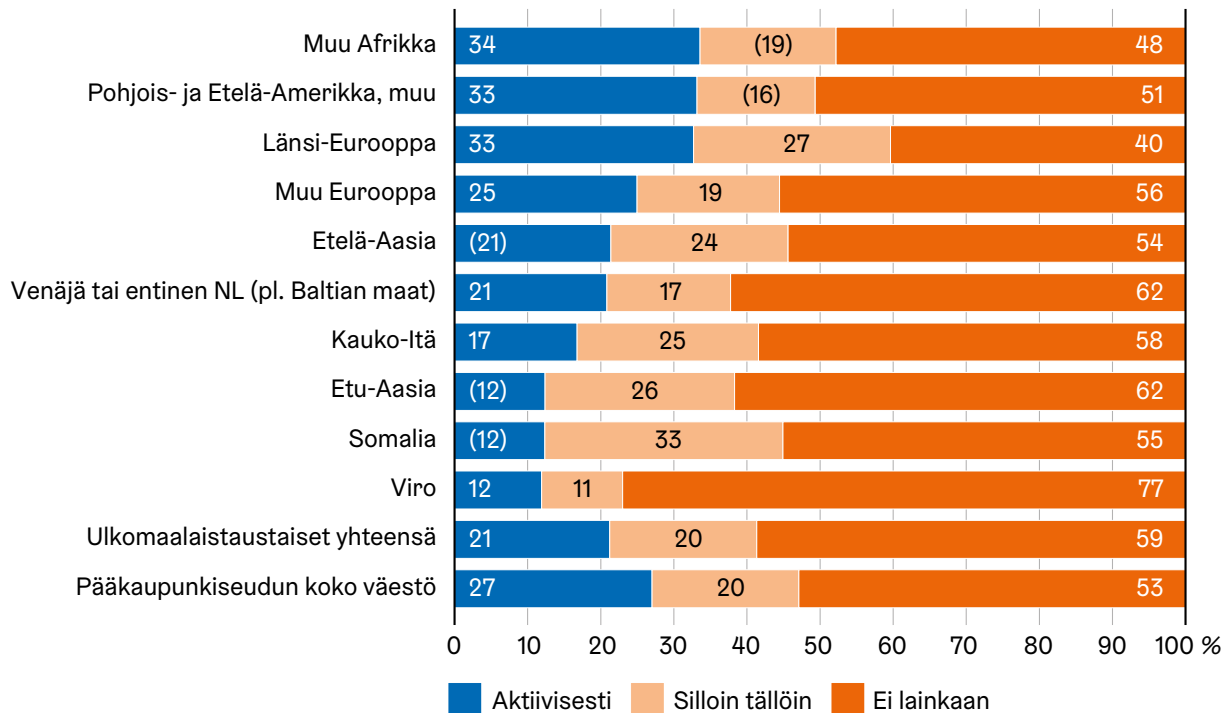
Kuviosta 42 ilmenee vastaava osallistumisaktiivisuus pääkaupunkiseudun osalta ja hie- man toisenlaisella taustamaa- ja -aluejaottelulla. Myös pääkaupunkiseudulla aktiivisten osallistujien osuus oli vuonna 2014 ulkomaalaistaustaisten keskuudessa pienempi kuin seudun koko väestössä. Havaintomäärien pienuuden vuoksi jotkin estimaatit ovat tilastollisesti epäluotettavia (suluissa oleva luvut). Tulosten tulkintaa hankaloittaa myös se, että kysymys on tarjonnut vastaajalle mahdollisuuden tulkita osallistumisen monin eri tavoin. Näyttäisi kuitenkin siltä, että varsinkin aktiivinen osallistuminen on ollut vähäistä virolais- taustaisten lisäksi myös pääkaupunkiseudun somalialaistaustaisilla ja niillä, joilla tausta-

25 Näin oli myös väestöryhmässä, jossa taustamaa oli jokin tai jokin Latinalaisen Amerikan maa tai jokin Itä-Euroopan maa tai jokin muihin maakokonaisuuksiin luokittelematon valtio.

26 Lähde: http://www.terveytemme.fi/uth/tulokset/graph/select.php?indicator=uth_active_participation_std

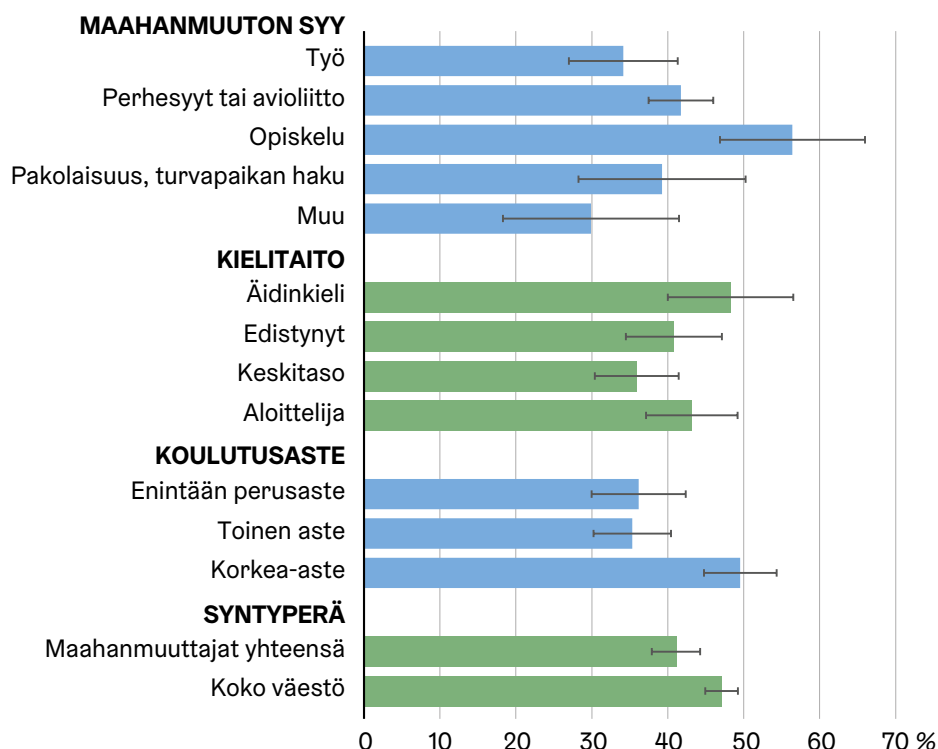
maa on jokin Etu-Aasian valtio. Sen sijaan länsieurooppalaistaustaisilla osallistuminen oli vuonna 2014 korkeammalla tasolla kuin seudun koko väestössä keskimäärin: länsieurooppalaistaustaisista jopa 60 prosenttia osallistui vähintään silloin tällöin jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhteisön toimintaan.

Kuvio 42. Ulkomaalaistaustaisten osallistuminen jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhteisön toimintaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH- ja ATH-tutkimukset 2014, THL ja Tilastokeskus



Maahanmuuton syyn kautta tarkasteltuna voidaan todeta, että opiskeluperusteisesti Suomeen tulleet osallistuivat vuonna 2014 kysymyksessä mainittuihin toimintoihin enemmän kuin maahanmuuttajat keskimäärin. Suomen tai ruotsin kielen taidon lisääntymisen yhteys osallistumiseen ei ole tilastollisesti merkitsevä, sen sijaan korkea-asteen tutkinnon suorittaneet olivat aktiivisempia osallistujia kuin tätä alemman koulutustason ulkomaalaistaustaiset. (Kuvio 43.)

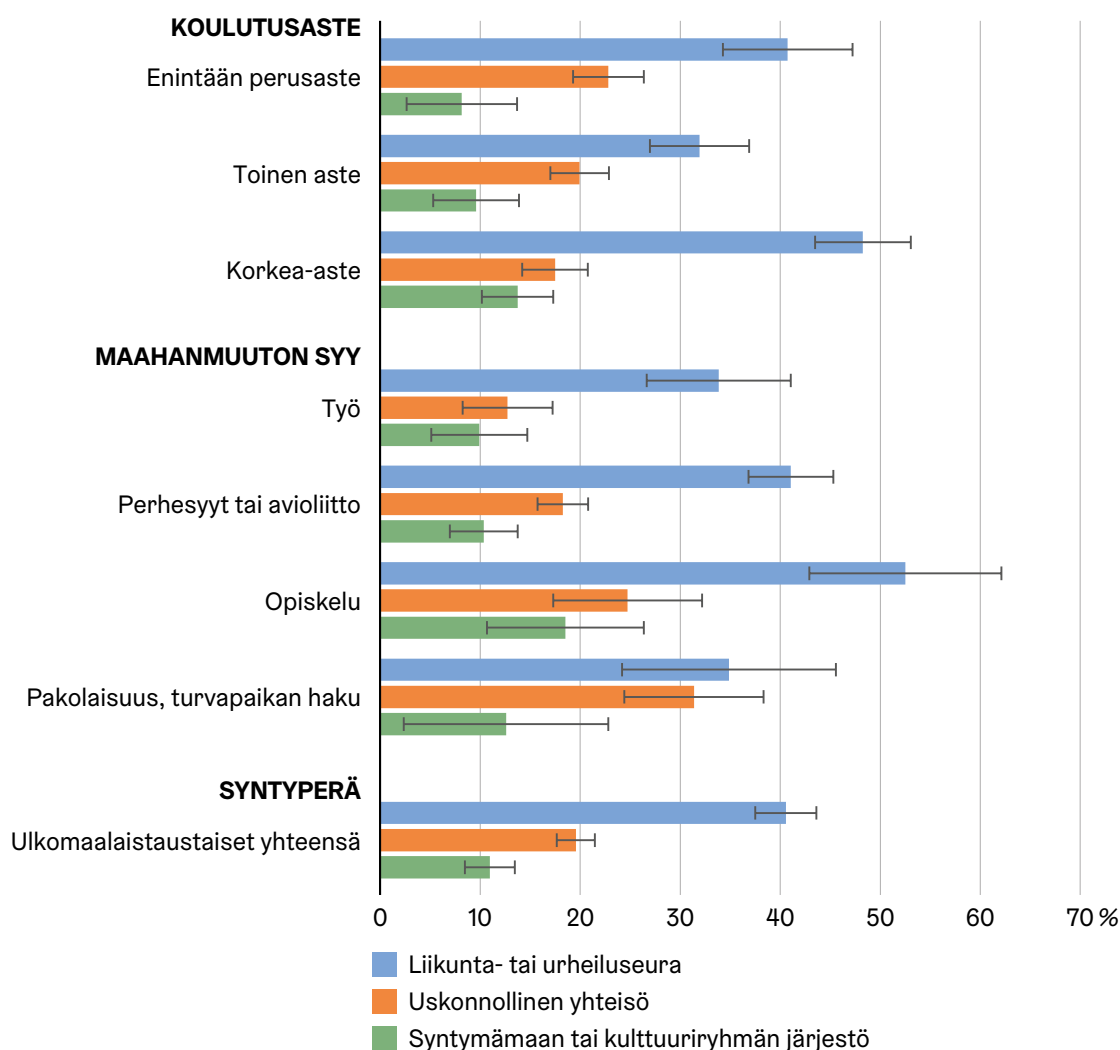
Kuvio 43. Ulkomaalaistaustaisten* osallistuminen aktiivisesti tai silloin tällöin jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhteisön toimintaan maahanmuuton syyn mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %.
Lähde: UTH- ja ATH-tutkimukset 2014, THL ja Tilastokeskus



* Maahanmuuton syyn ja kielitaidon osalta tiedoissa ei ole mukana Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia.

Kuvio 44 tarkoittaa kuvaa erittelemällä vähintään kerran kuukaudessa liikunta- tai urheiluseuran, tai syntymämaan tai kulttuuriryhmän järjestön tai uskonnollisen yhteisön toimintaan osallistuvien osuudet vuonna 2014. Osallistuminen liikunta- tai urheiluseuran toimintaan oli selvästi yleisempää kuin osallistuminen muihin aktiviteettimuotoihin, joskin pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla osallistuminen uskonnollisen yhteisön toimintaan oli kutakuinkin yhtä yleistä. Syntymämaan tai kulttuurijärjestön toimintaan osallistuminen oli melko vähäistä.

Kuvio 44. Vähintään kerran kuukaudessa toimintaan osallistuneet ulkomaalaistaustaiset* pääkaupunkiseudulla koulutuksen ja maahanmuuton tärkeimmän syyn mukaan vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



* Maahanmuuton syyn osalta tiedoissa ei ole mukana Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia.

Kokemus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta on yleisempää pääkaupunkiseudulla

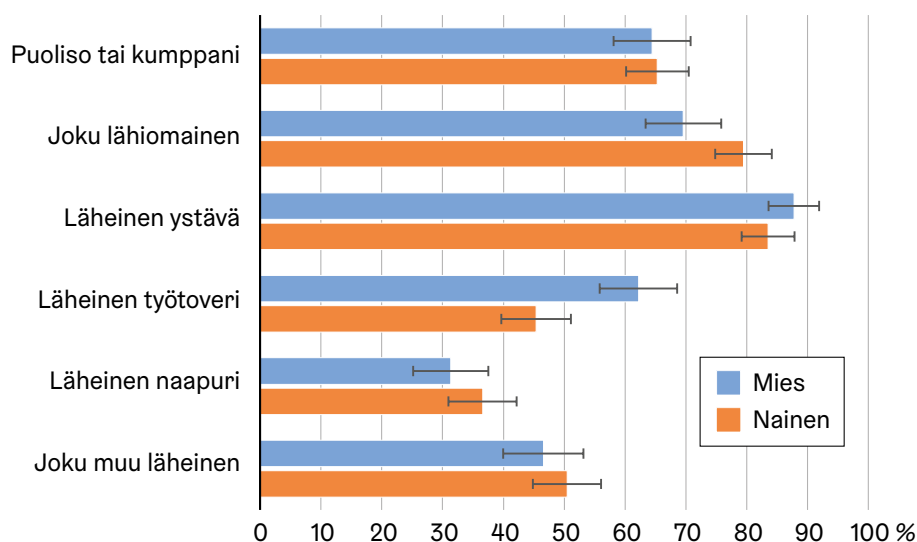
UTH-tutkimuksen haastatteluissa tiedusteltiin myös haastateltujen mahdollisuuksia saada tarvittaessa apua läheisiltä ihmisiltä sekä kokemuksia epäoikeudenmukaisesta kohtelusta. Kansallisen tason ikävakioidussa raportoinnissa on esitetty tiedot koskien mahdollisuutta saada apua tai tukea läheiseltä naapurilta vuonna 2014. Ulkomaalaistaustaiset vastasivat myöntävästi kysymykseen avun saamisesta selvästi Suomen koko väestöä useammin. Taustamaa- tai tausta-alueryhmittäin tarkasteltuna ei tämän kysymyksen kohdalla ilmennyt suuria eroja. Niillä, joilla taustamaa oli jokin Lähi-idän tai Pohjois-Afrikan valtio, avun saaminen oli tosin vaikeampaa kuin ulkomaalaistaustaisilla keskimäärin.²⁷

Helsingin ulkomaalaistaustaisten osalta näyttää siltä, että avun saaminen oli vuonna 2014 todennäköisintä läheisiltä ystävältä, ja varsin todennäköistä oli avun saanti myös joltain lähiomaiselta (kuvio 45). Avun saamista työtovereilta ja puolisolta tai kumppanilta

27 Lähde: http://www.terveytemme.fi/uth/tulokset/graph/select.php?indicator=uth_help_from_neighbour_std

koskevia tietoja tulkitessa on syytä ottaa huomioon, ettei kaikilla vastaajilla ollut puolisoa tai kumppania tai työpaikkaa. Avun saaminen läheiseltä naapurilta oli Helsingissä jonkin verran harvinaisempaa kuin koko Suomessa.

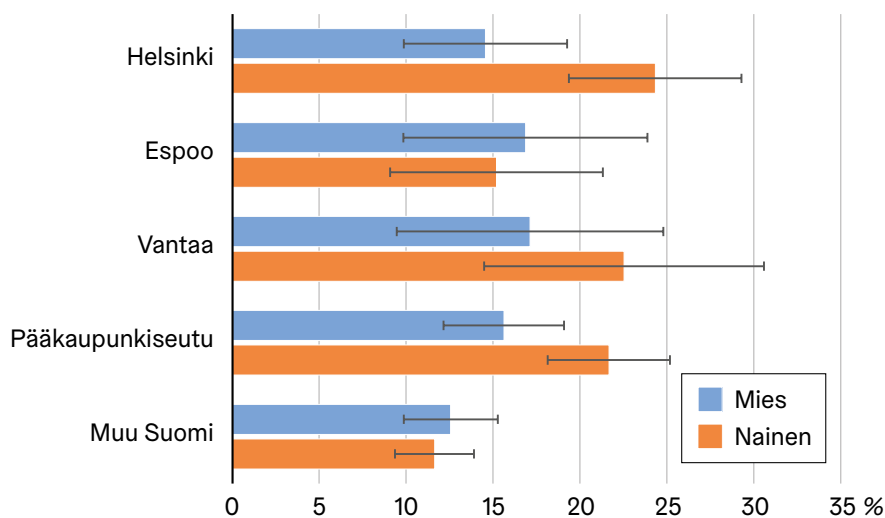
Kuvio 45. Tarvittaessa apua eri tahoilta saavat ulkomaalaistaustaiset sukupuolen mukaan Helsingissä vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



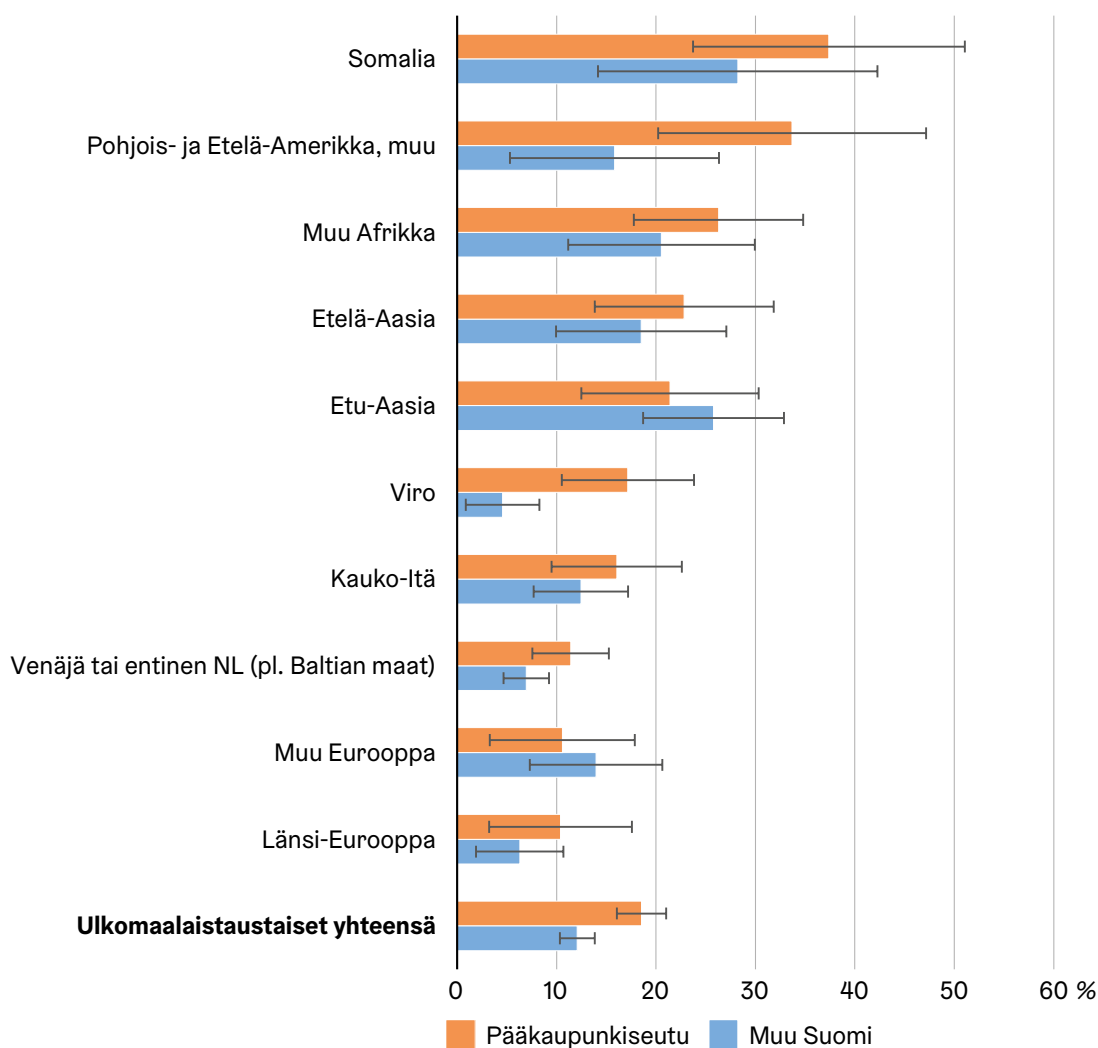
Kysymykset epäoikeudenmukaisesta kohtelusta ovat jonkin verran tulkinvaraisia, mikä lisäksi kaikilla tutkimukseen osallistuneilla ei ollut ylipäätään kokemuksia kohtelusta eri viranomaisten tai julkisten palvelujen tuottajien kanssa. Tässä raportissa tarkastellaan lähemmin ulkomaalaistaustaisten kokemuksia epäoikeudenmukaisesta kohtelusta kadulla tai muulla yleisellä paikalla. Kokemus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta oli vuonna 2014 yleisempää pääkaupunkiseudulla kuin seudun ulkopuolisessa Suomessa (kuvio 46). Helsingissä ulkomaalaistaustaiset naiset ovat kuvion perusteella kokeneet epäoikeudenmukaista kohtelua miehiä useammin.

Kuvion 47 perusteella voidaan joidenkin luottamusvälien pituudesta huolimatta yleisesti päätellä, että epäoikeudenmukainen kohtelu oli vuonna 2014 yleisempää pääkaupunkiseudun somalialaistaustaisten keskuudessa sekä muissa niin sanottuihin näkyviin vähemmistöihin kuuluvissa ryhmissä. Vastaavasti kokemus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta oli harvinaisempaa eurooppalaistaustaisten maahanmuuttajien keskuudessa, joskin pääkaupunkiseudulla myös varsin monet virolaiset raportoivat tutkimuksessa epäoikeudenmukaisesta kohtelusta.

Kuvio 46. Ulkomaalaistaustaisten kokemus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta kadulla tai muulla yleisellä paikalla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Kuvio 47. Ulkomaalaistaustaisten kokemus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta kadulla tai muulla yleisellä paikalla maahanmuuton tärkeimmän syyn ja taustamaan mukaan pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



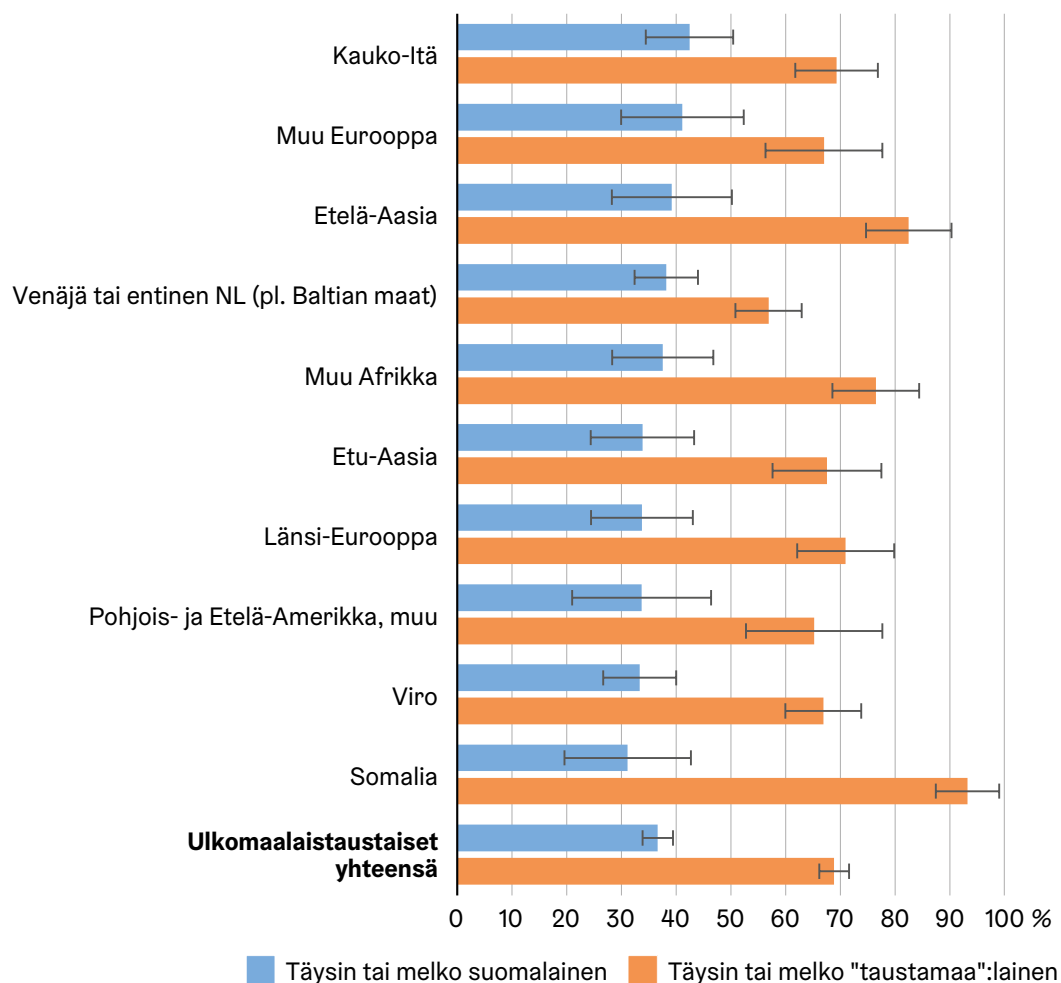
SAMASTUMINEN JA IDENTITEETTISTRATEGIA

Maahanmuuttajien ja muiden ulkomaalaistaustaisten samastumisesta Suomeen tai suomalaisuuteen eli identifikaatiokotoutumisesta ei ole ennen UTH-tutkimusta juuri ollut mahdollista saada yleistettäväksi soveltuvaa tietoa. Kyseiseen tutkimukseen haastatelluille henkilöille esitettiin kaksi kysymystä, joista toisessa tiedusteltiin heidän samastumistaan suomalaisuuteen (Kuinka suomalaiseksi tunnet itsesi?), ja toisessa heidän samastumistaan omaan taustamaahansa (Kuinka venäläiseksi/virolaiseksi/somalialaiseksi/jne. tunnet itsesi?). Lisäksi niiltä haastateltavilta, jotka ilmoittivat samastuvansa taustamaahansa ja suomalaisuuteen vain vähän tai ei ollenkaan, kysyttiin avokysymyksellä, oliko heillä mahdollisesti jokin muu samastumisen kohde. Vaihtoehtoisen samastumiskohteen ilmoittivat useimmiten sellaiset henkilöt, jotka eivät samastuneet taustamaahansa Neuvostoliittoon tai Viroon, vaan kokivat itsensä venäläisiksi (Larja 2017). Tässä luvussa analysoidaan UTH-aineiston tuottamia tietoja vastaajien identifikaatioista.

Taustamaahan samastumisessa on suurempaa vaihtelua kuin suomalaisuuteen identifioitumisessa

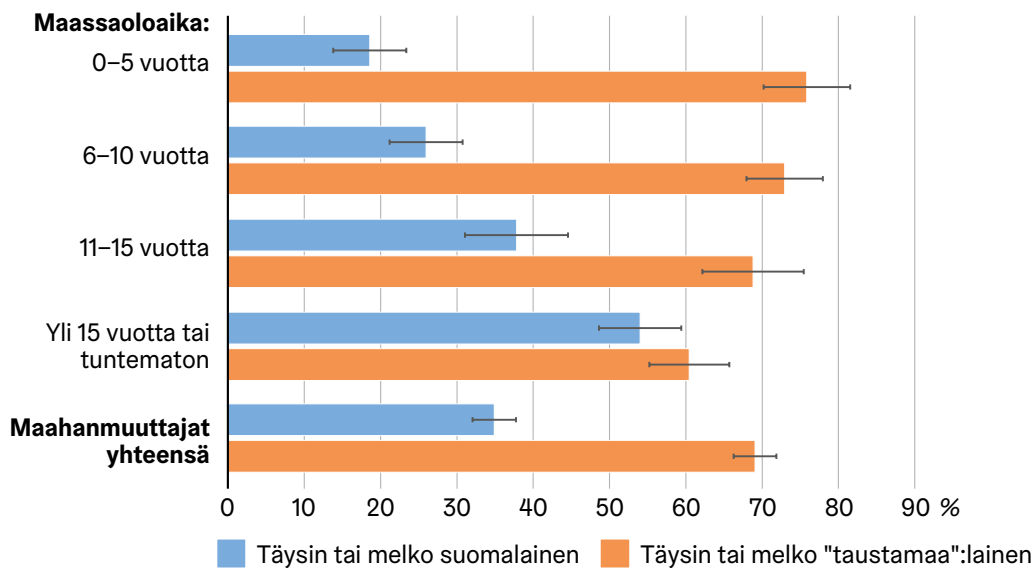
Kuviosta 48 ilmenee, että pääkaupunkiseudun 15–64-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista vajaa 70 prosenttia samastui vuonna 2014 joko täysin tai melko paljon taustamaahansa, kun taas täysin tai melko paljon suomalaisena itseään piti vähän yli kolmannes. Erot taustamaa- tai tausta-alueyhmien välillä ovat suuria etenkin taustamaahan samastumisessa, vaikka kaikkien ryhmien osalta taustamaahan samastuminen oli yleisempää kuin suomalaisuuteen samastuminen. Vahva samastuminen taustamaahan oli erityisen yleistä pääkaupunkiseudun somalialaistaustaisten keskuudessa sekä niillä, joilla taustamaa oli jokin Etelä-Aasian maa tai jokin toinen Afrikan valtio. Sen sijaan venäläis-/neuvostoliittolais-taustaisilla taustamaahan samastuminen oli vähäisempää. Tässä yhteydessä on huomioitava myös se, että heidän joukossaan on varsin paljon inkerinsuomalaisia paluumuuttajia.

Kuvio 48. Ulkomaalaistaustaisten samastuminen Suomeen ja taustamaahan taustamaan mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

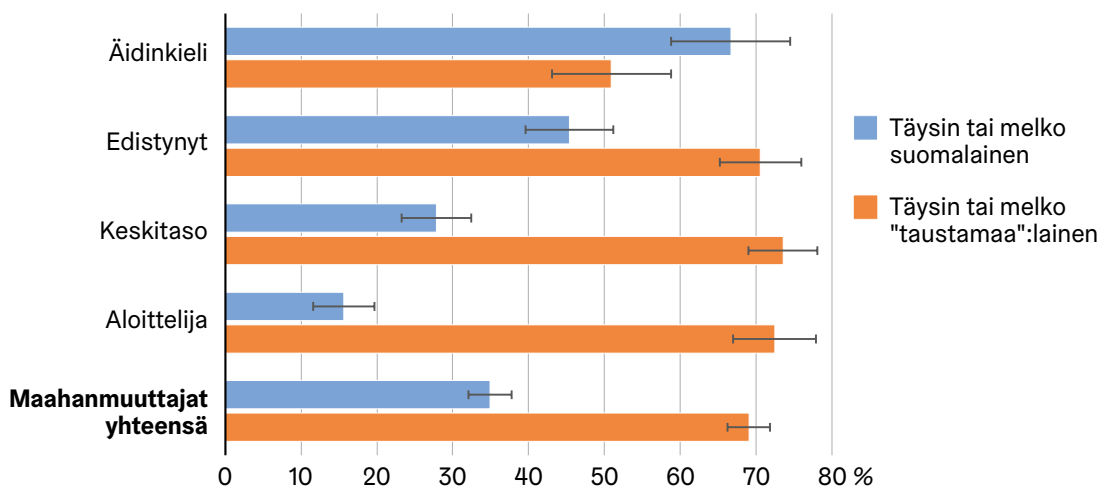


Suomessa asuttu aika on yhteydessä samastumiseen sekä taustamaahan että suomalaisuuteen kuvion 49 havainnollistamalla tavalla. Vuonna 2014 pääkaupunkiseudulla asuneista maahanmuuttajista yli viisitoista vuotta Suomessa asuneet samastuivat suomalaisiin ja suomalaisuuteen selvästi useammin kuin tätä lyhyemmän ajan maassa asuneet. Taustamaahan samastuminen oli puolestaan vähäisempää pitkään Suomessa asuneilla. Kuviosta 50 ilmenee, että myös kielitaidolla näyttäisi olevan tässä merkitystä. Suomalaisuuteen samastuminen on sitä vahvempaa, mitä paremmaksi maahanmuuttaja arvioi oman suomen tai ruotsin kielen taitonsa. Lisäksi taustamaahan samastuminen oli vähäisempää niillä, joilla suomen tai ruotsin kielen taito on äidinkielen tasoinen tai sitä lähellä.

Kuvio 49. Täysin tai melko paljon Suomeen tai taustamaahan samastuvien maahanmuuttajien osuus maassaoloajan mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Kuvio 50. Täysin tai melko paljon Suomeen tai taustamaahan samastuvien maahanmuuttajien osuus suomen tai ruotsin kielen taidon mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus

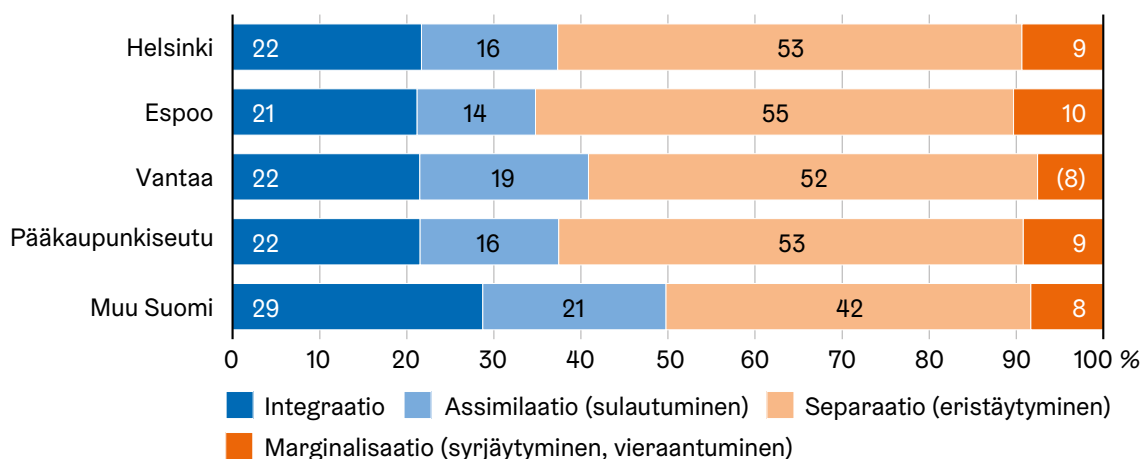


Suomen tai ruotsin kielen taito on yhteydessä identiteetin muodostamiseen

UTH-tutkimuksen toteutukseen osallistuneista tutkijoista Liisa Larja (2017) on analysoinut tarkemmin kansallisen tason vastauksia samastumista koskeviin kysymyksiin.²⁸ Hän muodosti kysymyksistä neljä sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa paljon käytettyä etnisen identiteetin muodostamisen strategiaa²⁹ sen mukaan, samastuiko haastateltava sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa, vain toiseen näistä samastumisen kohteista tai ei kumpaankaan. Integraatiostrategian omaksunut henkilö samastuu sekä suomalaisuuteen että omaan taustamaahansa. Sulautumisstrategiassa henkilö samastuu lähinnä suomalaisuuteen, eikä koe taustamaataan tai sen kulttuuria itselleen läheiseksi. Eristäytyminen viittaa puolestaan tilanteeseen, jossa haastateltava ei tunne itseään ollenkaan suomalaiseksi, vaan samastuu omaan taustamaahansa. Neljäntenä strategiana vieraantumisen kuvaa tilannetta, jossa henkilö ei samastu sen kummempin suomalaisuuteen kuin taustamaahansaakaan.

Tässä raportissa hyödynnetään Larjan luokittelua terminologiaa hieman muuttaen. Sulautumisstrategiaa nimitetään jatkossa myös assimilaatioksi, eristäytymisstrategiaa separaatioksi ja vieraantumista marginalisaatioksi. Kuviossa 51 näkyy, että yleisin integraatiostrategia ulkomaalaistaustaisilla oli vuonna 2014 separaatiostrategia, jonka mukaisesti ajatteli hieman yli puolet kaikista pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista. Nämä henkilöt samastuvat siis lähinnä vain taustamaahansa. Sekä integraatiostrategia että assimilaatiostrategia olivat pääkaupunkiseudun ulkopuolisessa Suomessa jonkin verran yleisempiä kuin pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun kuntien välillä ei eri strategioiden yleisyyden välillä ollut juuri eroja.

Kuvio 51. Ulkomaalaistaustaisten identiteettistrategiat vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Suomeen muuton perusteen kautta tarkasteltuna ei ilmene suuria eroja, kun tarkastelu kohdistetaan integraatiostrategian mukaiseen ajatteluun (kuvio 52). Kyseistä strategiaa, jossa siis samastutaan sekä taustamaahan että asuinmaahan, pidetään yleisesti kotoutumisen kannalta suotuisana vaihtoehtona, ja se on myös Suomen virallisen kotouttamispolitiikan mukainen orientaatio (ks. myös esim. Berry 1997). Perheperusteisesti muuttaneiden keskuudessa integraatiostrategian omaksuminen on muualla Suomessa asuvilla

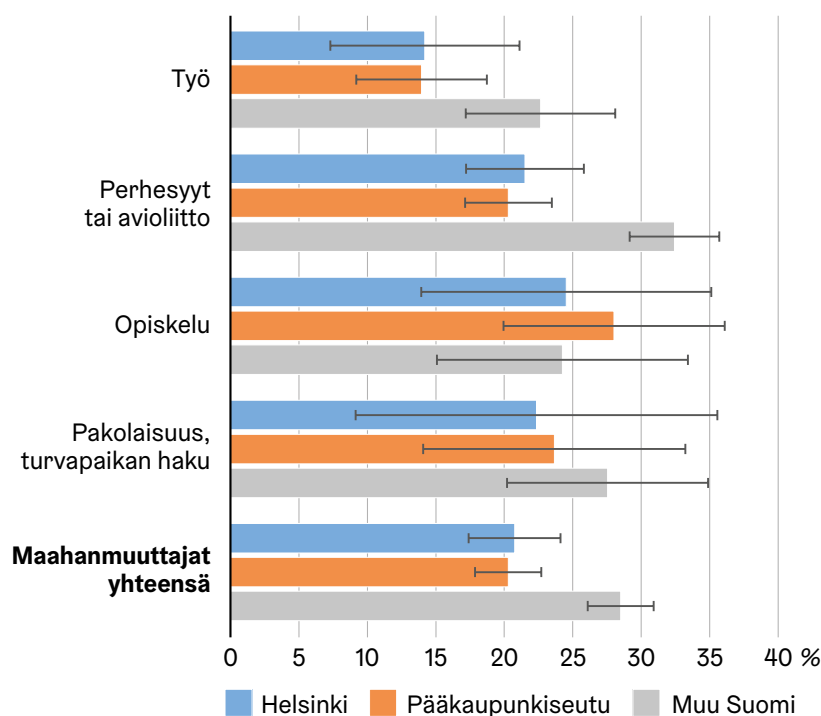
28 Larjan artikkelissa kohteena ovat erityisesti ulkomaalaistaustaiset nuoret.

29 Näistä strategioista on käytetty kansainvälisessä kirjallisuudessa myös akkulturaatiostrategian käsitettä. Käytämme tässä raportissa tältä osin Larjan artikkelin käsitteistöä.

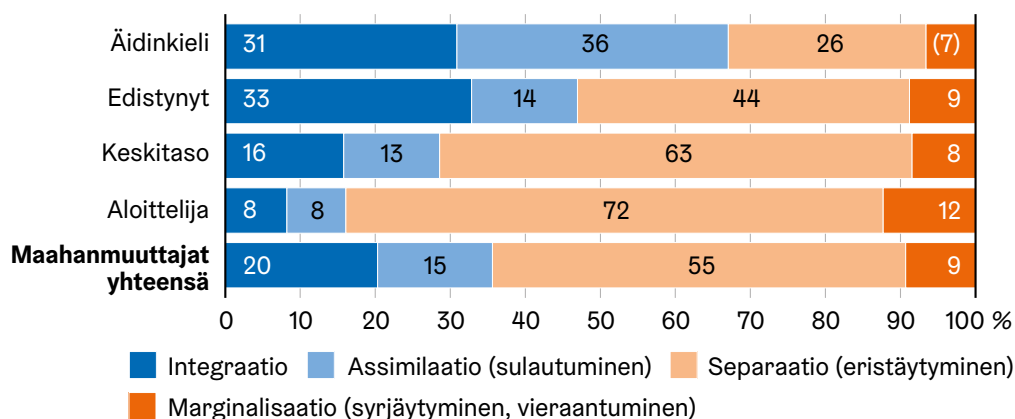
selvästi yleisempää kuin pääkaupunkiseudulla asuvilla. Pääkaupunkiseudulla asuvien työperusteisesti Suomeen muuttaneiden joukossa integraatiostrategia oli vuonna 2014 melko harvinainen.

Kielitaidolla näyttäisi myös olevan integraatiostrategian näkökulmasta merkitystä (kuvio 53). Niistä, joilla suomen tai ruotsin kielen osaaminen oli äidinkielen tasolla, kaksi kolmasosaa ajatteli integraatiostrategian (31 %) tai assimilaatiostrategian (36 %) mukaisella tavalla. Tosin heistäkin noin neljännes oli omaksunut separaatiostrategian. Viimeksi mainittu strategia oli kuitenkin selvästi yleisin niillä, joilla kotimaisen kielen osaaminen oli aloittelijan tasolla. Vaikuttaa siltä, että kielitaidon kehittyminen keskitasolta edistyneelle tasolle voi lisätä todennäköisyyttä suosia integraatiostrategiaa ja kehittyminen edistyneeltä tasolta äidinkielen tasolle puolestaan todennäköisyyttä assimilaatiostrategian mukaiseen ajatteluun.

Kuvio 52. Integraatio maahanmuuttajien identiteettistrategiana maahanmuuton tärkeimmän syyn mukaan vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



Kuvio 53. Maahanmuuttajien identiteettistrategiat suomen tai ruotsin kielen taidon mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2014, %. Lähde: UTH-tutkimus 2014, Tilastokeskus



PÄÄTELMÄT

Tässä raportissa on tarkasteltu ulkomaalaistaustaisten kotoutumista, elinoloja ja muuta elämäntilannetta Tilastokeskuksen, Työterveyslaitoksen sekä Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttaman Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksen tulosten valossa. Kyseinen UTH-tutkimusaineisto sisälsi huomattavasti enemmän tietoja kuin mitä tässä raportissa on voitu käsitellä. Tässä yhteydessä on keskitytty sellaisiin maahanmuuttajien tai laajemmin ulkomaalaistaustaisten kotoutumisen ja yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta olennaisina pidettäviin tietoihin, joita joko ei ole aikaisemmin muista lähteistä ollut saatavilla tai joiden osalta muualta saatua esimerkiksi rekisteripohjaista tietoa on voitu pitää puutteellisena tai ongelmallisena. Raportti sisältää tietoja ulkomaalaistaustaisten rakenteellisen, kulttuurisen, vuorovaikutuksellisen ja identifikaatiokotoutumisen osa-alueilta.

Raportti on otsikoitu sanoilla eroja ja yhtäläisyyksiä. Näitä eroja ja yhtäläisyyksiä on UTH-aineiston tuottamien tietojen avulla pyritty löytämään neljällä ulottuvuudella: a) Helsingin ja laajemmin pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaiset ja suomalaistaustaiset; b) ulkomaalaistaustaiset eri taustamuuttajien kuten maahanmuuton synn, koulutustason tai suomen tai ruotsin kielen osaamisen mukaan jaoteltuina; c) pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaiset ja muun Suomen ulkomaalaistaustaiset; d) pääkaupunkiseudun suurten kaupunkien eli Helsingin, Espoon ja Vantaan ulkomaalaistaustaisten vertailu.

Ulkomaalaistaustaisilla tarkoitetaan raportissa sellaisia henkilöitä, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Monissa asiakohdissa tarkastelun kohteena ovat kuitenkin vain ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset eli maahanmuuttajat. Suurin osa Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista eli maahanmuuton niin sanotusta toisesta sukupolvesta oli vuonna 2014 vielä alle 15-vuotiaita, ja heitä sisältyy UTH-tutkimuksen otokseen varsin vähän. Silloinkin kun puhutaan ulkomaalaistaustaisista, käytännössä tarkoitetaan siis lähinnä maahanmuuttajia. Pääasiallisena verrokkiryhmänä olivat suomalaistaustaiset henkilöt, joilla siis vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa (ns. kantaväestö).

Noin puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista asui vuonna 2014 pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista hieman yli puolet, UTH-aineiston mukaan noin 63 000, asui puolestaan Helsingissä. UTH-tutkimuksessa perusjoukosta lasketut estimaatit ovat pienten havaintomäärien vuoksi usein niin pieniä, että tietoja Helsingin ulkomaalaistaustaisista verrattuna pääkaupungin suomalaistaustaisiin on ollut tilastollisesti vaikea tai mahdoton tulkita. Tästä syystä ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten vertailussa sekä erityisesti ulkomaalaistaustaisten keskinäisten erojen ja yhtäläisyyksien tarkastelussa on pääsääntöisesti lähestytty asiaa koko pääkaupunkiseudun tasolla. Joissain tapauksissa on tyydytty kansallisen tason vertailuun väestöryhmien välillä.

Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten välillä on eroja

Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten välillä on pääkaupunkiseudulla UTH-tutkimuksen tuottaman aineiston perusteella useita eroja, joita voi pitää kotoutumisen ja muun elämäntilanteen kannalta merkityksellisenä. Suomalaisessa kotouttamispolitiikassa työllistymistä pidetään kaikista tärkeimpänä rakenteellisena kotoutumisen ulottuvuutena. Tulokset vahvistavat muista lähteistä saatuja tietoja ulkomaalaistaustaisten asemasta työmarkkinoilla, mutta joiltain osin myös tarkentavat ja jopa korjaavat aikaisempia tietoja ja käsityksiä.

Kantaväestöön verrattuna pääkaupunkiseudun työikäisistä ulkomaalaistaustaisista suurempi osuus oli vuonna 2014 työvoiman ulkopuolella. Ero on erityisen suuri naisten kohdalla, ja se korostuu edelleen, jos tarkastellaan pakolaisuuden vuoksi Suomeen muuttaneita. Ulkomaalaistaustaisten työllisyysaste oli myös alempi ja työttömyysaste korkeampi kuin suomalaistaustaisilla. Tässä yhteydessä on kuitenkin todettava, että ero pääkaupunkiseudun suomalaistaustaisiin on paljon pienempi kuin mitä rekisteripohjaisten tilastotietojen nojalla on päätelty. Maahanmuuttajien ja ulkomaalaistaustaisten työllisyystilanteesta keskusteltaessa onkin syytä ottaa huomioon rekisteripohjaisten tietojen sisältämät mahdolliset vinoumat.

Toisaalta UTH-tutkimuksen puitteissa kerätyt tiedot paljastavat, että työllisten suomalaistaustaisten ja työllisten ulkomaalaistaustaisten välillä oli vuonna 2014 useita eroja edellisten eduksi. Ulkomaalaistaustaiset ovat suomalaistaustaisiin verrattuna useammin määraikaisessa ja/tai osa-aikaisessa työsuhteessa sekä kokevat olevansa alityöllistettyjä ja/tai ylikoulutettuja. Tämä tutkimusraportti osoitti, että myös pääkaupunkiseudulla asuvat ulkomaalaistaustaiset työlliset ovat kantaväestöön verrattuna selvästi useammin työntekijäammateissa ja suomalaistaustaiset puolestaan maahanmuuttajiin ja heidän lapsiinsa verrattuna useammin ylempiä tai alempia toimihenkilöitä. Ei siis ole yllättävää, että seudun ulkomaalaistaustaisten tulotaso on suomalaistaustaisia selvästi matalampi ja kokemus tulojen riittämättömyydestä yleisempää.

Suomalaisessa kotouttamispoliittisessa keskustelussa ja alan toimenpiteissä onkin syytä työllisyyden lisäksi kiinnittää enemmän huomiota myös ulkomaalaistaustaisten työsuhteen laatuun ja muihin työskentelyolosuhteisiin. Ylikoulutus eli työntekijöiden sijoittumisen osaamistasoaan vaatimattomampiin tehtäviin on yhteiskunnan voimavarojen tuhlausta. Pitkittyessään se myös usein heikentää työntekijöiden motivaatiota ja elämän laatua (ks. esim. Rask ym. 2018; Yijälä & Luoma 2018).

Kotoutuminen on työllistymistä laajempi prosessi ja ilmiö. Joillain elämän osa-alueilla pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaiset erottuvat UTH-tutkimuksen tulosten perusteella edukseen. Suomalastaustaisiin verrattuna suurempi osa ulkomaalaistaustaisista koki terveydentilansa hyväksi vuonna 2014. Erosta osa selittyy väestöryhmien erilaisella ikärakenteella, mutta ero on havaittu myös ikävakioidussa tarkastelussa. Yksinäisyyttä ulkomaalaistaustaiset kokivat pääkaupunkiseudulla jonkin verran vähemmän kuin alueen koko väestössä keskimäärin, ja ihmissuhteisiinsa tyytyväisten osuus oli puolestaan ulkomaalaistaustaisilla suurempi.

Pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaiset myös suurelta osin luottavat terveydenhuoltoon, poliisiin ja ihmisiin. Sen sijaan aktiivinen osallistuminen jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhteisön toimintaan oli ulkomaalaistaustaisilla harvinaisempaa kuin seudun koko väestössä keskimäärin. Eniten osallistumista kohdistui liikunta- ja urheiluseuroihin, pääkaupunkiseudun pakolaistaustaisilla melko usein myös uskonnollisen yhteisön toimintaan.

Ulkomaalaistaustaiset eivät ole yhtenäinen väestöryhmä

Kuten usein on todettu, ulkomaalaistaustaiset eivät ole yhtenäinen ryhmä, ja on jopa jossain määrin kyseenalaista verrata toisiinsa pelkästään ulkomaalaistaustaisia tai maahanmuuttajia ja suomalaistaustaista kantaväestöä. UTH-tutkimuksenkin tuottamat tiedot osoittivat suuria eroja maahanmuuttajien tai ulkomaalaistaustaisten väestöryhmän sisällä. Aikaisempiin tutkimuksiin ja selvityksiin verrattuna arvokasta on ollut etenkin mahdollisuus tarkastella ulkomaalaistaustaisten tai maahanmuuttajien tilannetta heidän koulutustasoaan, suomen tai ruotsin kielen taitoaan tai Suomeen muuton syytä vasten.

Ulkomaalaistaustaisten työllisyyden osalta erot ulkomaalaistaustaisen väestönosan sisällä ovat paikoin hyvin suuria. On tietyllä tavalla itsestään selvyys, että työperusteisesti Suomeen muuttaneilla oli vuonna 2014 pääkaupunkiseudulla paras tilanne, mitattiin asiaa sitten työvoimaan kuulumisella, työllisyydellä tai työsuhteen laadulla. Sen sijaan niillä, jotka ovat tulleet Suomeen kansainvälisen suojelun tarpeessa, asema työmarkkinoilla on monesta näkökulmasta katsottuna heikoin. Eroja työperusteisesti ja pakolaisperusteisesti muuttaneiden välillä ilmenee myös monilla muilla UTH-tutkimuksessa tarkastelluilla elämäntilanteilla, joskin ne ovat usein pienempiä ja tulkinnanvaraisempia. Sukupuolen huomiointi on monissa yhteyksissä tärkeätä, ja ulkomaalaistaustaisten ikärakenne on syytä niin ikään ottaa huomioon.

Ulkomaalaistaustaisten koulutustasosta ei ennen UTH-tutkimusta ole ollut saatavilla luotettavia tietoja, koska suomalainen tutkintorekisteri sisältää vain osan Suomeen muuttaneiden suorittamista tutkinnoista. UTH-tutkimus osoittaa, että maahanmuuttajat ovat rekisteripohjaisten tietojen tarjoamaan kuvaan verrattuna selvästi koulutetumpaa väkeä. Pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista vuonna 2014 lähes neljäkymmentä prosenttia oli suorittanut korkea-asteen tutkinnon, ja Espoossa korkeasti koulutettujen prosentuaalinen osuus oli miltei puolet. Tämä ei kuitenkaan muuta toiseksi sitä, että suomalaistaustaisiin verrattuna ulkomaalaistaustaisissa on selvästi enemmän korkeintaan perusasteen tutkinnon suorittaneita, joista osa on eri tavoin luku- ja kirjoitustaidottomiakin.

Korkeasti koulutettujen elämäntilanne on usein parempi kuin matalamman koulutustason ulkomaalaistaustaisilla. Toisaalta monilla ulkomaalaistaustaisilla korkeasti koulutetuilla ero koulutuksen perusteella oletetun yhteiskunnallisen aseman ja tosiasiallisen esimerkiksi työmarkkinoille sijoittumisen välillä on huomiota herättävän usein suuri. Siinä missä pääkaupunkiseudun korkeasti koulutetuista suomalaistaustaisista alle kolme prosenttia toimi vuonna 2014 työntekijätason ammateissa, ulkomaalaistaustaisista vastaava prosenttiosuus oli lähes kahdeksantoista. Kuilu odotusten ja todellisuuden välillä saattaa johtaa kielteisiin kokemuksiin ja tunnetiloihin, vaikka objektiivisesti yleisellä tasolla tarkasteltuna kotoutumisprosessi kohtalaisen hyvin etenisikin.

Pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaiset eroavat toisistaan suuresti myös sen mukaan, mikä on heidän suomen tai ruotsin kielen taitonsa. Pidempään Suomessa asuneilla on UTH-tutkimuksen tulosten perusteella jo varsin usein hyvä kielitaito ainakin toisessa kotimaisessa kielessä, mutta toisaalta monet yli viisitoista vuottakin Suomessa asuneista ovat näiden kielten taidon osalta aloittelijoita. Kielitaidolla mitattu kulttuurinen kotoutuminen siis edistyy useissa tapauksissa ajan mittaan, mutta aina näin ei tapahdu. Työmarkkinoilla hyvästä suomen tai ruotsin kielen taidosta näyttäisi olevan hyötyä, se tuli jossain määrin ilmi myös tässä tutkimusraportissa.

Tulokset antavat kuitenkin myös viitteitä siitä, että pääkaupunkiseudulla on melko runsaasti sellaisia työpaikkoja, joihin kotimaisen kielen osaamista ei vaadita, eikä kieltä mahdollisesti myöskään työpaikalla käytetä. Maahanmuuttajan elämäntilanne voi siten olla varsin hyvä, vaikka taidot suomen tai ruotsin kielessä olisivat aloittelijan tasolla. Samalla kannattaa muistaa, että puutteet kielitaidossa mainittiin usein syyksi vaikeuksiin työllisty-

misessä. Työllistymisen kannalta on yhä ilmeinen riski, jos pääkaupunkiseudulla ei osaa suomea eikä ruotsia.

Pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisten välillä oli eroja myös siinä, missä määrin he samastuvat suomalaisuuteen ja omaan taustamaahansa. Kaikista ulkomaalaistaustaisista vajaa seitsemänkymmentä prosenttia samastui täysin tai melko paljon taustamaahansa ja noin kolmannes puolestaan täysin tai melko paljon suomalaisuuteen. Tällä tavoin määriteltä identifiointikotoutuminen näyttäisi lisääntyvän vähitellen maassaoloajan myötä, ja myönteistä vaikutusta näyttäisi olevan myös suomen tai ruotsin kielen taidolla. On kuitenkin jossain määrin huolestuttavaa, että pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 asuneista ulkomaalaistaustaisista yli puolet ei samastunut suomalaisuuteen lainkaan tai samastui vain vähän. Näiden joukossa on myös Suomessa syntyneitä tai Suomessa lapsesta asti kasvaneita henkilöitä (vrt. Larja 2017).

Kaupunkien ja seutujen välillä on eroja, mutta ne ovat ainakin toistaiseksi pieniä

Pääkaupunkiseudun ja seudun ulkopuolisten ulkomaalaistaustaisten välillä ilmeni jonkin verran eroja, samoin pääkaupunkiseudun kolmen suuren kaupungin välillä. Pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisten väestöryhmässä on enemmän työ- ja opiskeluperusteisesti Suomeen muuttaneita, ja seudun ulkopuolisten ulkomaalaistaustaisten joukossa taas suhteellisesti enemmän perhesyistä ja pakolaisperusteisesti maahamme tulleita. Myös seudun kaupungit poikkeavat tässä suhteessa jonkin verran toisistaan, ja tällä on merkitystä myös kaupunkien ulkomaalaistaustaisten elinolojen ja elämäntilanteen kannalta. Espoossa korostuu opiskeluperusteisesti muuttaneiden osuus, Vantaalla puolestaan perheperusteisesti Suomeen tulleiden osuus.

Maahanmuuttoperuste näkyy osittain ulkomaalaistaustaisten koulutusrakenteessa. Pääkaupunkiseudulla on toisaalta vähemmän suomea tai ruotsia vähintään edistyneen osaajan tasolla hallitsevia kuin muualla Suomessa, ja enemmän aloittelijoita. Myös tässä tapauksessa seudun sisäinen ero ilmeni ennen muuta Espoon ja Vantaan välillä: edellisessä kaupungissa on suhteellisesti ottaen enemmän suomea tai ruotsia heikosti osaavia, jälkimmäisessä taas enemmän niitä, jotka osaavat ainakin toista kotimaista kieltä hyvin. Helsinki sijoittuu sekä ulkomaalaistaustaisten koulutustason että kielitaidon osalta näiden kaupunkien väliin. Erityisesti Helsingissä korostuu ulkomaalaistaustaisen väestön monimuotoisuus.

Sekä suomalaistaustaisten että ulkomaalaistaustaisten osalta tilanne on pääkaupunkiseudulla parempi kuin muualla Suomessa, jos asiaa tarkastellaan työllisyyden ja työttömyyden kautta. Seudun sisäiset erot ovat tässä suhteessa pieniä, eikä niistä UTH-aineiston perusteella voi tehdä yksityiskohtaisia tilastollisia päätelmiä. Vantaan ulkomaalaistaustaisista yli puolet toimi sosioekonomisen asemansa puolesta työntekijätason ammatissa, mikä on selvästi enemmän kuin Helsingissä ja etenkin Espoossa. Viimeksi mainitussa kaupungissa suhteellisesti suurempi osa ulkomaalaistaustaisista, noin kolmannes, kuului ylempiin toimihenkilöihin. Myös tässä suhteessa Helsinki näyttäisi asettuvan ikään kuin kahden naapurikaupunkinsa väliin: työntekijäammateissa toimivien ulkomaalaistaustaisten työllisten osuus oli vuonna 2014 korkeampi kuin Espoossa ja matalampi kuin Vantaalla, ylempien toimihenkilöiden osalta taas korkeampi kuin Vantaalla ja matalampi kuin Espoossa.

Yleisesti ottaen näyttäisi siltä, että ulkomaalaistaustaisten kotoutumisessa, elinoloissa ja elämäntilanteessa ei ole kovin suuria eroja pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välillä, eikä myöskään seudun suurten kaupunkien välillä. Havaittavissa olevat erot lienevät suu-

reksi osaksi selitettävissä eroilla ulkomaalaistaustaisen väestön rakenteessa. Tosin UTH-aineiston havaintomäärät ovat monilta osin siinä määrin pieniä, että kovin vahvoin päätelmiin alueiden ja kaupunkien välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä ei tässä yhteydessä päästä.

Tulevaisuutta ajatellen on kuitenkin perusteltua pitää yhtäläisyyksien lisäksi mielessä myös esille nousseita eroja ja seurata tilanteen kehittymistä. Voi olla, että maahanmuuttajien määrän kasvaessa, Suomessa asutun ajan pidentyessä ja Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten varttuessa työikäisiksi erot Suomen eri alueiden ja kaupunkien välillä kasvavat. Helsingin kaupungin näkökulmasta on erityisen kiinnostavaa seurata pääkaupunkiseudun sisäistä kehitystä: eriytyvätkö Espoon ja Vantaan ulkomaalaistaustaiset väestöt ja niihin kuuluvien ihmisten asemat ja roolit yhteiskunnassa edelleen ja millä lailla Helsingin kehitys asemoituu suhteessa näihin kahteen kaupunkiin? Erilaiset toimintaympäristöt edellyttävät myös paikallisiin olosuhteisiin sovitettua omaileimaista kotouttamispolitiikkaa.

Kuinka ulkomaalaistaustaisten kotoutumista ja elinoloja pitäisi tutkia?

Lopuksi vielä joitain huomioita UTH-tutkimuksen tuottaman aineiston hyödyllisyydestä kaupunki- ja seututasoisen analyysin tekemisen kannalta. Yksi syy ryhtyä tämän raportin laatimiseen oli päästä testaamaan, kuinka paljon ja kuinka korkeatasoista Helsinki- tai pääkaupunkiseututasoista tietoa tästä pääosin käyntihaastattelumenetelmällä hankitusta aineistosta voitiin saada irti. Kuten johdannossa mainittiin, käytettävissä oleva rekisteripohjainen tieto maahanmuuttajista tai ulkomaalaistaustaisista on usein puutteellista tai muuten ongelmallista, vaikka suomalainen tietoperusta onkin kansainvälisessä vertailussa yleisesti ottaen korkealla tasolla. Lisäksi monista elämän osa-alueista ei saada tietoa mistään rekistereistä, ei myöskään subjektiivisista kokemuksista, käsityksistä, toiveista tai odotuksista.

Tästä syystä tarvitaan välttämättä myös muita tietolähteitä, jos tavoitteena on luotettava kokonaiskuva maahanmuuttajien tai laajemmin ulkomaalaistaustaisen väestönosan elinoloista ja elämäntilanteista. Tämä laaja-alainen, niin objektiivisia kuin subjektiivisia tietoja sisältävä kokonaiskuva on puolestaan tarpeen kotoutumista ja yhdenvertaisuutta edistävien toimenpiteiden suunnittelun kannalta. On vaikea kuvitella toimien voivan kohdentua oikein ja oikeassa mittakaavassa, ellei taustalla ole hyvä ymmärrys tilanteesta, sen taustatekijöistä, kehityksestä ja potentiaalisista tulevaisuuden näkymistä.

Kyseeseen tulevia tiedonhankintamenetelmiä ovat lähinnä kysely- ja haastattelututkimukset. Maahanmuuttajien osalta vastausten saaminen tavanomaisilla kyselytutkimusten välineillä on sekä kotimaisen että kansainvälisen kokemuksen perusteella vaikeata. Riittävän korkean vastausprosentin saamiseen ja vastausten luotettavuuden varmistamiseen tarvitaan usein haastatteluja, vieläpä käyntihaastatteluja. Tällaisen tutkimuksen toteuttaminen on puolestaan varsin kallista. Käyntihaastatteluihin perustuva tutkimus oli myös tässä raportissa hyödynnetty Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus, jonka toteutusta voi kokonaisuutena pitää varsin onnistuneena.

UTH-tutkimuksessa käytetyt luvut, joiden perusteella tutkimushankkeessa on analysoitu ja arvioitu ulkomaalaistaustaisten tai maahanmuuttajien kotoutumista, elinoloja ja elämäntilannetta, on rakennettu matemaattisella estimointimenetelyllä siten, että otoshavainnot käyttäen on laadittu arvioita perusjoukon eli vuonna 2014 Suomessa vakituisesti asuneiden 15–64-vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten ominaisuuksista. Alle kahdentuhannen estimaattien luotettavuudesta on kuulunut varoittaa, ja alle viidensadan estimaatteja ei ole tullut julkaista ollenkaan.

Nämä rajoitteet estävät monessa tapauksessa hienovaraisten tilastollisten analyysien tekemisen koko Suomen tasolla, pääkaupunkiseudusta tai Helsingistä puhumattakaan. Kuten kansallisen tason tuloksista tehdyssä kokoomateoksessa (Nieminen ym. 2015) sekä tästä raportista käy ilmi, estimaatteihin sisältyvää virhemarginaalia ilmaisevat luottamusvälit ovat monin paikoin varsin pitkiä, jälleen etenkin kaupunki- ja seututasoisessa tarkastelussa. Myös tämä seikka estää vahvojen päätelmien tekemisen UTH-aineiston tuottamien tietojen perusteella, varsinkin silloin kun analyysiin yhdistetään useita muuttujia.

Nämä havainnot tuottavat maahanmuuttajien ja ulkomaalaistaustaisten kotoutumisen, elinolojen ja elämäntilanteen tutkimiseen tietyn dilemman. Olemme entistä paremmin tietoisia siitä, että kunnollisten analyysien tekeminen vaatii hienovaraisia analyysijä, joissa kohderyhmää pilkotaan riittävän paljon osiin ja joissa otetaan huomioon useita selittäviä muuttujia. Kuitenkin näin tekemällä ongelmaksi nousevat tilastollisten analyysimenetelmien näkökulmasta riittämättömät aineistokoot. Kotoutumistutkimus on Suomen kaltaisessa maassa, jossa ulkomaalaistaustaisia on melko vähän mutta kohdejoukko on silti sisäisesti heterogeeninen, vaarassa jäädä tällä tavalla puun ja kuoren väliin: saavuttamamme tieto kannustaa meitä tarkempiin analyysieihin, joiden tekemiseen ei kuitenkaan ole aineistollisia ja menetelmällisiä edellytyksiä.

Kansainvälisessä keskustelussa on ylipäätään viime aikoina vahvistunut käsitys, jonka mukaan kotoutuminen on ensisijaisesti paikallinen prosessi, johon kaikista vahvimmin vaikutetaan myös paikallisiin tai paikallisiin olosuhteisiin kohdennetuin toimin (ks. esim. OECD 2018). Jotain pitäisi siis tilanteen parantamiseksi yrittää tehdä.

Hyvän ymmärryksen ja kokonaiskuvan saamiseksi ulkomaalaistaustaisten asemasta ja elämäntilanteesta Helsingissä ja muualla pääkaupunkiseudulla nykyisissä olosuhteissa tarvitaan useiden aineistojen ja tietolähteiden ennakkoluulotonta hyödyntämistä. Triangulaatioksi on tutkimuksessa kutsuttu erilaisten menetelmien ja tietolähteiden sekä toisiinsa myös teorioiden yhdistämistä tiedon lisäämiseksi ja luotettavuuden parantamiseksi. Tällainen näkökulmapluralismi onkin suositeltavaa, joskin samalla on syytä varoittaa menetelmän työläydestä ja yhteen sovittamattomien asioiden yhdistämisen vaarasta.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista pohtia laajemmin ja tarkemmin sitä, voisiko UTH-tutkimuksen kaltaista haastattelututkimusta kohtuullisin kustannuksin kehittää niin, että sen tuottamaa aineistoa voitaisiin hyödyntää paremmin paikallistason tilastollisiin analyysieihin. Yksi mahdollisuus olisi kuitenkin laajentaa lisäotoksilla Helsingin ja laajemmin pääkaupunkiseudun osalta tutkimuksiin osallistuvien määrää. Ulkomaalaistaustaisesta väestöstä suuri osa sijoittuu tälle seudulle, jossa he myös muodostavat varsin suuren osan seudun väestöstä. Tästä syystä pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisten kotoutumisella ja yhdenvertaisuuden toteutumisella on huomattava merkitys koko suomalaisen yhteiskunnan kannalta. Siksi tällainen metodologinen ratkaisu olisi myös koko Suomen etujen mukaista.

TIIVISTELMÄ

Maahanmuutto on muuttanut Suomea, pääkaupunkiseutua ja Helsinkiä, ja tämän muutoksen myötä on kasvanut myös tarve tietää enemmän siitä, miten maahanmuuttajat ja heidän lapsensa löytävät oman paikkansa yhteiskunnassa ja pärjäävät elämässä. Erilaisista rekistereistä on saatu paljon tietoa kotoutumisesta, mutta monista asioista tarkkaa ja luotettavaa tietoa ei ole ollut saatavilla.

Tietopohjan vankistamiseksi Tilastokeskus, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Työterveyslaitos toteuttivat vuonna 2014 laajan käyntihaastatteluihin perustuvan Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksen. Tämän UTH-tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata Suomessa vakituisesti asuvaa 15–64-vuotiaasta ulkomaalaistaustaista väestöä etenkin työn, koulutuksen, terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmista. Tutkimuksen kansallisen tason tuloksista on raportoitu eri foorumeilla.

Noin puolet Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä asuu pääkaupunkiseudulla ja noin neljännes kaikista Helsingissä. Tästä syystä UTH-tutkimuksen tuloksia kannattaa analysoida myös Helsingin ja pääkaupunkiseudun näkökulmasta. Tässä raportissa kotoutuminen nähdään moniulotteisena kokonaisuutena, joka sisältää työllistymisen lisäksi myös muita rakenteellisen integroitumisen ulottuvuuksia sekä kulttuurisen kotoutumisen, vuorovaikutuksellisen kotoutumisen ja identifikaatiokotoutumisen.

Raportissa verrataan ulkomaalaistaustaisia suomalaistaustaisiin tai koko väestöön sekä Helsinkiä pääkaupunkiseudun muihin kaupunkeihin ja pääkaupunkiseutua muuhun Suomeen. Ulkomaalaistaustaista väestöä tarkastellaan eri taustamuuttujien mukaan jaoteltuna. Näistä tärkeimpiä ovat maahanmuuton syy, koulutustaso sekä suomen tai ruotsin kielen taito. Näistä taustamuuttujista UTH-tutkimus tuotti enemmän tai laadukkaampaa tietoa kuin mitä aikaisemmin oli saatavilla.

Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten välillä on useita merkityksellisiä eroja. Työllistymisen ja koulutustason osalta UTH-aineisto kuitenkin osoittaa, että ulkomaalaistaustaisten tilanne on parempi kuin mitä rekisteriaineistojen perusteella on päätelty. Toisaalta heidän asemansa työmarkkinoilla on suomalaistaustaisia heikompi, kun asiaa tarkastellaan työsuhteen määräaikaaisuuden ja osa-aikaaisuuden sekä ylikoulutuksen ja ali-työllisyyden näkökulmista.

Vaikein tilanne on pakolaistaustaisesti Suomeen tulleilla sekä työmarkkinoilla että monilla muilla kotoutumisen alueilla. Koulutus edistää maahanmuuttajien työllistymistä, mutta moni korkeasti koulutettu ulkomaalaistaustainen on tehtävänsä ylikoulutettu. Myös suomen tai ruotsin kielen taidosta on hyötyä, joskin pääkaupunkiseudulla on myös paljon eritasoisia työpaikkoja, joihin voi työllistyä osaamatta näitä kotimaisia kieliä.

Pääkaupunkiseudun ulkomaalaistaustaisista vajaa seitsemänkymmentä prosenttia samastui täysin tai melko paljon taustamaahansa ja noin kolmannes puolestaan täysin tai melko paljon suomalaisuuteen. Identifikaatiokotoutuminen Suomeen on vahvempaa niillä, jotka ovat asuneet maassamme pidempään, ja myönteistä vaikutusta näyttää olevan myös suomen tai ruotsin kielen taidon paranemisella. Pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 asuneista ulkomaalaistaustaisista yli puolet ei kuitenkaan samastunut suomalaisuuteen lainkaan tai samastui vain vähän. Heidän joukossaan on myös Suomessa syntyneitä henkilöitä.

Ulkomaalaistaustaisten kotoutumisessa, elinoloissa ja elämäntilanteessa ei ole suuria eroja pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välillä, eikä myöskään seudun suurten kaupunkien välillä. On kuitenkin mahdollista, että tulevaisuudessa alueiden ja kaupunkien välillä erot kasvavat, jos ulkomaalaistaustaisen väestön rakenne eriytyy. Erilaiset toimintaympäristöt edellyttävät paikallisiin olosuhteisiin sovitettua kotouttamispolitiikkaa, ja siksi kehitystä kannattaa seurata tiiviisti. Tähän seurantaan tarvitaan rekisteriaineistojen lisäksi myös UTH-tutkimuksen kaltaisia haastattelututkimuksia.

SAMMANDRAG

Invandringen har förändrat Finland, huvudstadsnejden och Helsingfors, och i och med denna förändring har behovet vuxit att få veta mera om hur invandrarna och deras barn hittar sin plats i samhället och klarar sig i livet. Olika register ger en hel del kunskap om integrationen, men om mångt och mycket finns ingen exakt och tillförlitlig information.

För att stärka kunskapsbasen företog Statistikcentralen, Institutet för hälsa och välfärd THL och Arbetshälsoinstitutet år 2014 den omfattande face-to-face-enkäten UTH, (av *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi* om arbete och välbefinnande bland personer av utländsk härkomst). Syftet med undersökningen var att beskriva i Finland fast boende befolkning av utländsk härkomst i åldern 15-64 år med avseende å, i synnerhet, arbete, utbildning, hälsa och välfärd. Resultat på riksnivå från undersökningen har presenterats på olika forum.

Omkring hälften av Finlands invandrarbefolkning, alltså av dem som har utländsk bakgrund, bor i Huvudstadsregionen, och omkring en fjärdedel i Helsingfors. Därför är det påkallat att analysera resultaten av UTH-undersökningen också med avseende å Helsingfors och Huvudstadsregionen. I föreliggande rapport ses integrationen som en mångdimensionell helhet som förutom att få sysselsättning även omfattar även andra dimensioner av strukturell integration, samt kulturell integration, social integration och identifikationsintegration.

Rapporten jämför dem som har utländsk bakgrund med antingen dem som har finländsk eller med hela befolkningen, och Helsingfors med de övriga städerna i Huvudstadsregionen, och Huvudstadsregionen med övriga Finland. Invandrarbefolkningen analyseras med avseende å olika bakgrundsvariabler, av vilka de viktigaste är orsaken till invandringen, utbildningsnivån samt kunskaperna i finska eller svenska. Om dessa bakgrundsvariabler gav UTH-undersökningen mera eller kvalitativt bättre kunskap än den som dittills fanns.

Det finns flera signifikanta skillnader mellan dem som har utländsk bakgrund och dem som har finländsk. Men beträffande utbildningsnivå och att få arbete visar UTH-materialet att läget bland invandrarna är bättre än vad registrens data ger vid handen. Det oaktat är deras ställning på arbetsmarknaden sämre än ursprungsbefolkningens, om man ser till både visstidsanställning eller deltidsjobb och till överkvalificering och undersysselsättning.

Svårast är läget – både i fråga om sysselsättning och andra slags integration – bland dem som kommit till Finland som flyktingar. Utbildning gör det lättare att få arbete, men många högt utbildade invandrare är överkvalificerade för sina uppgifter. Även kunskaper i finska eller svenska är till nytta, även om det i Huvudstadsregionen finns en hel del jobb på olika nivåer som man kan få utan att kunna ett inhemskt språk.

Av invandrarna i Huvudstadsregionen, dvs. de invånare som har utländsk bakgrund, identifierade sig nästan 70 procent helt eller ganska mycket med sitt ursprungsland, och nästan en tredjedel helt eller ganska mycket med det finländska samhället. Identifieringsintegrationen i Finland är starkare bland dem som bott längre tid i vårt land, och förbättrade kunskaper i finska eller svenska tycks också inverka positivt. Men av de invandrare som år 2014 bodde i Huvudstadsregionen var det över hälften som inte alls eller bara lite identifierade sig med det finländska samhället.

Det finns inga större skillnader i invandrarnas integration, levnadsförhållanden och livssituationer mellan Huvudstadsregionen och övriga Finland, ej heller mellan de stora städerna i Huvudstadsregionen. I framtiden kan skillnaderna mellan områden och städer växa, om invandrarbefolkningens struktur differentieras. Olika slags miljöer kräver olika slags – lokalt anpassad – integrationspolitik, och därför lönar det sig att mycket noga följa hur utvecklingen går. För det ändamålet behövs det, förutom registerbaserat material, även intervjuenkäter av UTH:s slag.

SUMMARY

Immigration has changed Finland, the Helsinki Metropolitan Area and Helsinki, and with this change, the need to know more about how immigrants and their children find their place and cope in society has grown. Various registers give information on immigrant integration, but there are many aspects not covered by exact and reliable information.

To consolidate the knowledge basis, Statistics Finland, the Finnish National Institute for Health and Welfare and the Finnish Institute of Occupational Health have carried out the UTH face-to-face interview survey, (from *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi*) on work and wellbeing among people with a foreign background. The aim of this survey was to outline – in terms of work, education, health and welfare – the situation of 15-64 year-olds with a foreign background living permanently in Finland. Findings at national level have already been presented at various forums.

About half of Finland's immigrant population, i.e. of those who have a foreign background, live in the Helsinki Metropolitan Area, and about one-quarter in Helsinki. Therefore, there is ample reason to analyse the findings of the UTH Survey with regard to Helsinki and its Metropolitan Area, too. In the present report, immigrant integration is seen as a multi-dimensional whole that comprises – besides finding employment – other dimensions, too, of structural integration, as well as cultural integration, social integration and identificational integration.

The report compares the foreign-background population with either the Finnish-background population or the whole population, and Helsinki with the other cities in the Helsinki Metropolitan Area, and this latter with the rest of Finland. The immigrant population is analysed with regard to various background variables, the most important of which being their reason for emigration, their education level and their skills in Finnish or Swedish.

There are several significant differences between those with a foreign and those with a Finnish background. However, in terms of education level and finding a job, the UTH material shows that the situation among immigrants is better than suggested by register data. Nonetheless, immigrants are worse off in the labour market than are Finns in terms of both fixed-term vs. steady employment and part-time vs. full-time employment, over-qualification and underemployment.

The situation is toughest – both in terms of employment and many other kinds of integration – with those arriving in Finland as refugees. Education makes it easier to get a job, but many highly-educated immigrants are over-qualified for their tasks. Knowledge of Finnish or Swedish (Finland's two official languages) is useful, too, even though in the Helsinki Metropolitan Area there are many jobs at various levels that do not necessarily require skills in either of them.

Of immigrants in the Helsinki Metropolitan Area, i.e. the foreign-background population, almost 70 per cent identified entirely or pretty much with their country of origin, and almost one-third entirely or pretty much with the Finnish society. Identificational integration in Finland is stronger among those having lived longer in our country, and improving knowledge of Finnish or Swedish also seems to have a positive effect. However, of those immigrants living in the Helsinki Metropolitan Area in 2014, over half did not at all or just a little bit identify with the Finnish society.

There are no bigger differences in immigrants' integration, living conditions or life situations between Helsinki Metropolitan Area and the rest of Finland, nor between the big cities of the Metropolitan Area. In future, though, differences between these areas and cities may grow if the structure of the immigrant population becomes more varied. Different kinds of environment require different kinds of – locally adapted – integration policy, and therefore it is wise to keep a close eye on how things develop.

LÄHTEET

- Berry, John W. 1997:** *Immigration, Acculturation and Adaptation*. Applied Psychology 46: 1, 5–68.
- Busk, Helena, S. Jauhiainen, A. Kekäläinen, S. Nivalainen, T. Tähtinen. 2016.** *Maahanmuuttajat työmarkkinoilla – tutkimus eri vuosina Suomeen muuttaneiden työurista*. Helsinki: Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 6/2016. URL: https://www.etk.fi/wp-content/uploads/Maahanmuuttajat_tyomarkkinoilla.pdf
- Castaneda, Anu, S. Jokela, P. Koponen, O. Pentala, T. Koskela & S. Koskinen S.** *Ulkomaista syntyneitä olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksen perustulokset 2014*. <http://www.terveytemme.fi/uth/>
- Castaneda, Anu & T. M. Kauppinen. 2015a.** *Asuminen ja tulojen riittävyys – omistusasunnossa asuminen ulkomaalaistaustaisilla harvinaisempaa kuin Suomen koko väestössä*. Teoksessa Nieminen, Sutela & Hannula (toim.).
- Castaneda, Anu & T. M. Kauppinen. 2015b.** *Elämänlaatu – ulkomaalaistaustaiset ovat tyytyväisempiä ihmissuhteisiinsa kuin Suomen koko väestö*. Teoksessa Nieminen, Sutela & Hannula (toim.).
- Castaneda Anu, S. Rask, P. Koponen, M. Mölsä & S. Koskinen. 2012.** *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa*. Raportti 61/2012. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. URL: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90907/THL_RAP2012_061_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Eronen, Antti, V. Härmälä, S. Jauhiainen, H. Karikallio, R. Karinen, A. Kosunen, J.-P. Laamanen, M. Lahtinen (2014).** *Maahanmuuttajien työllistyminen: taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, työ ja yrittäjyys 6/2014. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Maahanmuuttajien+ty%C3%B6llistyminen+10022014.pdf>
- Koponen, Päivikki, S. Jokela, N. Skogberg, A. Castaneda, J. Suvisaari, T. Laatikainen & S. Koskinen. 2015.** *Terveys – ulkomaalaistaustaiset kokevat terveytensä hyväksi, mutta terveysongelmien yleisyydessä on suuria eroja*. Teoksessa Nieminen, Sutela & Hannula (toim.).
- Larja, Liisa. 2017.** *Joka kolmas ulkomaalaistaustainen nuori samaistuu sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa*. URL: <http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/205/>
- Larja, Liisa & J. Luukko. 2018.** *Koulutuksen ja työn vastaavuus*. Teoksessa Toivanen ym. (toim.).
- Larja, Liisa & H. Sutela. 2015.** *Työllisyys – ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste lähes samalla tasolla kuin suomalaistaustaisella – naisilla enemmän vaikeuksia työllistyä*. Teoksessa Nieminen, Sutela & Hannula (toim.).
- Martikainen, Tuomas, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.). 2013.** *Muuttajat: kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Martiniello, Marco & J. Rath (toim.). 2014.** *An Introduction to Immigrant Incorporation Studies. European Perspectives*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Myrskylä, Pekka & T. Pyykkönen. 2014.** *Suomeen muuttaneiden naisten ja miesten työmarkkinatilanne, koulutus ja poliittinen osallistuminen*. Working Papers 2/2014. Helsinki: Tilastokeskus. URL: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ywrrp2_201400_2014_12369_net.pdf
- Nieminen, Tarja. 2015.** *Työttömyys ja työvoiman ulkopuolella olevat – ulkomaalaistaustaisten ei-työllisten työnhaku on aktiivisempaa kuin suomalaistaustaisilla – kielitaito suurin este työllistymiselle*. Teoksessa Nieminen, Sutela & Hannula (toim.).

- Nieminen, Tarja & L. Larja. 2015.** *Kielitaito – suomen tai ruotsin kielitaito vähintään keskitasoa kolmella neljästä ulkomaalaistaustaisesta.* Teoksessa Nieminen, Sutela & Hannula (toim.).
- Nieminen, Tarja, Sutela, H. & Hannula, U. (toim.). 2015.** *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014.* Helsinki: Tilastokeskus, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Työterveyslaitos. URL: https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf
- OECD. 2018.** *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees*, OECD Publishing, Paris. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264085350-en>
- OECD ja Euroopan unioni. 2015.** *Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In.* Paris: OECD Publishing.
- Rask, Shadia, E. Lilja, H. Kuusio, L. Larja & J. Luukko. 2018.** *Ylikoulutuksen yhteys terveyteen ja hyvinvointiin.* Teoksessa Toivanen ym. (toim.).
- Rask, Shadia, P. Sainio, P. Koponen & S. Koskinen. 2015.** *Toimintakyky ja työkyky – työ- ja toimintakyvyssä suuria eroja ulkomaalaistaustaisten ryhmien välillä.* Teoksessa Nieminen, Sutela & Hannula (toim.).
- Saukkonen, Pasi. 2016a.** *Mitä on kotoutuminen?* Kvartti 4/2016, 60–71. URL: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/mita-kotoutuminen>
- Saukkonen, Pasi. 2016b.** *Maahanmuuttajien kotoutuminen Helsingissä: työllisyys, tulot ja asuminen.* Tutkimuskatsauksia 2016: 12. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. URL: https://www.hel.fi/hel2/Tietokeskus/julkaisut/pdf/16_12_01_Tutkimuskatsauksia_12_Saukkonen.pdf
- Saukkonen, Pasi. 2016c.** *Maahanmuuttajien työllistyminen Helsingissä.* Kvartti 4/2016, 73–89. URL: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/maahanmuuttajien-tyollistyminen-helsingissa>
- Sutela, Hanna. 2015.** *Ulkomaalaistaustaiset työelämässä – ulkomaalaistaustaisten työsuhteet usein määrä- tai osa-aikaisia – ammattirakenne selittää suuren osan eroista.* Teoksessa Nieminen, Sutela & Hannula (toim.).
- Sutela, Hanna & L. Larja. 2015a.** *Maahanmuuton syyt – yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista muuttanut maahan perhesyistä.* Teoksessa Nieminen, Sutela & Hannula (toim.).
- Sutela, Hanna & L. Larja. 2015b.** *Koulutusrakenne – ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja.* Teoksessa Nieminen, Sutela & Hannula (toim.).
- Toivanen, Minna, A. Väänänen, A.-L. Kurki, B. Bergbom & A. Airila (toim.). 2018.** *Moni osaa! Työpaikkaosaaminen monikulttuurisilla työpaikoilla.* Helsinki: Työterveyslaitos. URL: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136165/Moni%20osaa%20-%20ty%c3%b6paikkaosaaminen%20monikulttuurisilla%20ty%c3%b6paikoilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- VATT-työryhmä. 2014.** *Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen.* VATT Analyysi 1-2014. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT. URL: <http://vatt.fi/documents/2956369/3012221/j67.pdf>
- Yijälä, Anu & T. Luoma. 2018.** *”En halua istua veronmaksajan harteilla, haluan olla veronmaksaja itse.” Haastattelututkimus maahanmuuttajien työmarkkinapoluista ja työnteon merkityksestä heidän hyvinvoinnilleen.* Tutkimuksia 2018: 2. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot. URL: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_06_20_Tutkimuksia_2_Yijala_Luoma.pdf

Liite 1. Tietoja UTH-tutkimuksen toteutuksesta³⁰

Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus (UTH-tutkimus) toteutettiin Tilastokeskuksen, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Työterveyslaitoksen (TTL) yhteistyönä. Se oli osa Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen ulkomaalaistaustaisiin kohdistuvaa lisätutkimusta, ja sitä ovat rahoittaneet myös opetus- ja kulttuuriministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö sekä sisäministeriön hallinnoima EU:n kotouttamisrahasto. Helsingin kaupunki ei osallistunut alkuperäiseen tiedonkeruuseen ja tutkimukseen, vaan kaupunki on hankkinut aineiston myöhemmin käyttöönsä.

UTH-tutkimuksen tietosisältö muodostuu työn, koulutuksen, terveyden ja hyvinvoinnin osa-alueista. Näihin osa-alueisiin liittyvät kysymykset on poimittu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksesta ja työolotutkimuksesta, Työterveyslaitoksen Työ ja terveys -tutkimuksesta sekä THL:n Alueellisesta terveys ja hyvinvointi- (ATH) ja Terveys 2011 -tutkimuksista. Lisäksi tutkimukseen sisällytettiin joitain vain ulkomaalaistaustaisille kohdistettuja erityiskysymyksiä, joista osa on ollut yhteneviä THL:n vuonna 2011–2012 toteuttaman Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi -tutkimuksen (Maamu-tutkimus) kanssa.

UTH-tutkimuksen haastattelut tehtiin tammikuun 2014 ja huhtikuun 2015 välisenä aikana. Otokseen kuuluville henkilöille lähetettiin kirje, jossa kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta, sisällöstä ja tietosuojasta. Tiedot kerättiin haastattelussa, josta sovittiin puhelimitse. Tietokoneavusteinen käyntihaastattelu (joitain osin puhelinhaastattelu) kesti keskimäärin noin tunnin. Kirjeestä oli 32 kieliversiota, ja haastattelu oli mahdollista tehdä 12 kielellä: suomi, ruotsi, englanti, viro, ranska, venäjä, arabia, somali, soranin kurdi, persia, thai ja kiina.

UTH-tutkimuksen tulokset perustuvat kahden haastattelututkimuksen aineistoihin. Varsinainen UTH-aineisto koostuu 3 262:n Suomessa pysyvästi asuvan 15–64-vuotiaan ulkomaalaistaustaisen henkilön käyntihaastattelusta. Lisäksi samaan aikaan kerätty työvoimatutkimuksen yhdistelmäaineisto muodostuu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen vuoden 2014 viidennen haastattelukerran aineistosta ja UTH-aineistosta. Työvoimatutkimuksen aineisto sisältää 747 15–64-vuotiaan ulkomaalaistaustaisen henkilön puhelinhaastattelua, joten yhdistelmäaineistossa on yhteensä 4 009 ulkomaalaistaustaista henkilöä. Suomalaistaustaisista tietoja tarjoavana vertailuaineistona on käytetty Tilastokeskuksen työvoimatutkimusta sekä THL:n Alueellisen terveys ja hyvinvointi -tutkimuksen (ATH) aineistoa.³¹

UTH-aineiston perusjoukkoon kuuluivat 15–64-vuotiaat, vuonna 2014 Suomessa vakituisesti asuneet ulkomaalaistaustaiset. Ulkomaalaistaustainen on henkilö, jonka molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Osa perusjoukkoon kuuluvista oli syntynyt Suomessa ja osa ulkomailla. Otokseen poimittiin 5 449 henkilöä systemaattisella otannalla

30 Kyseessä on tiivistelmä UTH-tutkimuksen kokoomajulkaisun menetelmäselosteesta (ks. tarkemmin Liite 1, Nieminen ym. 2015, 206–218).

31 ATH-aineisto kerättiin postikyselyiden avulla maaliskuun 2014 ja maaliskuun 2015 välillä. Se koostuu 11 595 Suomessa asuvan 20–64-vuotiaan henkilön vastauksista. Kyselyyn vastasi 45 prosenttia otokseen kuuluneista henkilöistä.

kotipaikkatunnuksen mukaan järjestetystä otantakehikosta, joka muodostettiin Tilastokeskuksen Suomen väestöä koskevasta, väestön keskusrekisteriin perustuvasta tietokannasta. Ylipeiton poistamisen jälkeen UTH-otoksen koko oli 4 977 henkilöä, joista tutkimukseen osallistui 3 262 henkilöä. Vastausasteeksi muodostui siten 65,5 prosenttia. Länsi-Suomi ja Ahvenanmaa ovat aineistossa yliedustettuina ja Helsinki puolestaan aliedustettuina. Lisäksi vastanneissa on suhteellisesti enemmän avioliitossa, rekisteröidyssä parisuhteessa tai asumuserossa asuvia kuin ulkomaalaistaustaisessa väestössä keskimäärin. Miehet ovat aineistossa aliedustettuina ja naiset yliedustettuina.

UTH-aineiston painotukseen ja vastauskadon vaikutusten oikaisemiseen on käytetty vastaustodennäköisyysmalliin perustuvaa painotusta ja painojen kalibroitua. Vastaustodennäköisyysmallituksessa rakennetun logistisen regressiomallin selittäviksi muuttujiksi valikoituivat kansalaisuus, koulutus, sukupuoli, siviilisääty, asuinalue, ikäryhmä, työllisyysstatus, asuntokunnan koko, pääasiallinen toiminta, työkuukaudet vuonna 2012 sekä se, onko perheessä alle 7-vuotiaita lapsia vai ei. Lopulliset painokertoimet muodostettiin kalibroitimenetelmällä, jonka avulla vastauskatokorjattuja painoja muunnettiin sukupuolta, ikää, aluetta, taustamaata ja kansalaisuutta koskevia rekisteritietoja hyödyntämällä. Lisäksi varmistettiin, että UTH- ja yhdistelmäaineistojen sekä työvoimatutkimuksen samaa ajankohtaa koskevat keskeiset estimaatit ovat yhdenmukaisia. UTH-tutkimuksen estimaatit ovat matemaattisella estimointimenettelyllä otoshavaintoja käyttäen saatuja arvioita perusjoukon ominaisuudesta.

Liite 2. Ulkomaalaistaustaisten jaottelu taustamaittain eri tausta-alueisiin

Ruotsi	
Muu Länsi-Eurooppa	Alankomaat, Belgia, Britannia, Espanja, Irlanti, Italia, Itävalta, Kreikka, Luxemburg, Portugali, Ranska, Saksa, Tanska, Andorra, Färssaaret, Gibraltar, Grönlanti, Guernsey, Islanti, Jersey, Liechtenstein, Mansaari, Monaco, Norja, San Marino, Sveitsi, Vatikaani, entinen Itä-Saksa
Venäjä ja entisen Neuvostoliiton alueella syntyneet ja NL:n hajoamisen jälkeisissä maissa syntyneet (pl. Baltian maat)	Venäjä, entinen Neuvostoliitto, Ukraina, Valko-Venäjä, Armenia, Azerbaidzan, Georgia, Kazakstan, Kirgisia, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Moldova
Viro	
Muut EU2004 maat (Euroopan unioniin vuonna 2004 liittyneet valtiot)	Kypros, Malta, Latvia, Liettua, Puola, Slovakia, Slovenia, Tsekki, entinen Tsekkoslovakia, Unkari, Bulgaria, Romania, Kroatia
Muut Itä-Euroopan maat	Albania, entinen Jugoslavia, Bosnia ja Hertsegovina, entinen Serbia ja Montenegro, Makedonia, Montenegro, Serbia
Pohjois-Afrikka	Algeria, Egypti, Libya, Marokko, Mauritania, Tunisia
Somalia	
Muu Afrikka	Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Djibouti, Eritrea, entinen Sudan, Etelä-Afrikka, Etelä-Sudan, Etiopia, Gabon, Gambia, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Kamerun, Kap Verde, Kenia, Keski-Afrikan tasavalta, Komorit, Kongo, Kongon demokraattinen tasavalta, Lesotho, Liberia, Länsi-Sahara, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauritius, Mayotte, Mosambik, Namibia, Niger, Nigeria, Norsunluurannikko, Päiväntasaajan Guinea, Ruanda, Saint Helena, Sambia, São Tomé ja Príncipe, Senegal, Seychellit, Sierra Leone, Sudan, Swazimaa, Tansania, Togo, Tsad, Uganda, Zimbabwe
Turkki	
Irak	
Iran	
Muut Etu-Aasian maat	Arabiemiirikunnat, Bahrain, Israel, Jemen, entinen Jemenin arabitasavalta, entinen Jemenin demokraattinen tasavalta, Jordania, Kuwait, Libanon, Oman, Palestiina, Qatar, Saudi-Arabia, Syyria
Intia	
Afganistan	
Muut Etelä-Aasian maat	Pakistan, Bangladesh, Nepal, Bhutan, Srilanka, Malediivit
Kiina	
Vietnam	
Thaimaa	
Muu Kauko-Itä	Brunei, Filippiinit, Indonesia, Itä-Timor, Japani, Kambodza, Hong Kong, Macao, Korean demokraattinen tasavalta (Pohjois-Korea), Korean tasavalta (Etelä-Korea), Laos, Malesia, Mongolia, Myanmar, Singapore, Taiwan
Pohjois-Amerikka	Yhdysvallat, Kanada, Australia, Uusi-Seelanti
Latinalainen Amerikka ja Karibia	Anguilla, Antigua ja Barbuda, Argentiina, Aruba, Bahama, Barbados, Belize, Bermuda, Bolivia, Bonaire Saint Eustatius ja Saba, Brasilia, Brittiläiset Neitsytsaaret, Caymansaaret, Chile, Costa Rica, Curacao, Dominica, Dominikaaninen tasavalta, Ecuador, El Salvador, entinen Alankomaiden Antillit, Falklandinsaaret, Grenada, Guadeloupe, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaika, Kolumbia, Kuuba, Martinique, Meksiko, Montserrat, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Puerto Rico, Saint Kitts ja Nevis, Saint Lucia, Saint-Pierre ja Miquelon, Saint Vincent ja Grenadiinit, Sint Maarten, Suriname, Trinidad ja Tobago, Turks- ja Caicossaaret, Uruguay, Venezuela
Muu	Muut maat, tuntematon, ei vielä selvitetty

EROJA JA YHTÄLÄISYYKSIÄ

Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla

Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla tarvitaan tietoa ulkomaalaistaustaisten elinoloista ja elämäntilanteesta. Tässä julkaisussa kotoutumista tarkastellaan Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksen tuottaman aineiston valossa. Tilastokeskuksen, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sekä Työterveyslaitoksen toteuttama laaja haastattelututkimus tuotti tietoa maahanmuuton syistä, ulkomaalaistaustaisten koulutuksesta ja työllisyydestä, terveydestä ja hyvinvoinnista sekä kielitaidosta ja identiteetistä.

Ulkomaalaistaustaiset ovat usein korkeasti koulutettuja, ja heidän työllisyystilanteensa on parempi kuin yleensä on ajateltu. Asema työmarkkinoilla on kuitenkin monella tapaa suomalaistaustaisia heikompia. Useilla kotoutumisen osaluilla hankalin tilanne on pakolaisena Suomeen tulleilla. Samastuminen Suomeen on vahvempaa niillä, jotka ovat asuneet maassamme pidempään. Myönteistä vaikutusta on myös suomen tai ruotsin kielen taidon paranemisella. Ulkomaalaistaustainen väestö on erilaista pääkaupunkiseudun eri kaupungeissa ja Suomen eri osissa, ja tämä näkyy myös eroina ulkomaalaistaustaisten elämäntilanteissa.

Julkaisutilaukset

p. 09 310 36293

Internet

www.hel.fi/kaupunkitieto